

ΕΙΣΤΙΜΟΝΙΚΟΝ ΒΙΜΑ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΑΛΟΥ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΔΡΑ: ΑΘΗΝΑΙ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: Ξενοφώντος 15α τ.τ. 118

ΤΗΛΕΦ. 236.548 - 221.316 - 345.375

ΕΤΟΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ 1922

Ένωσις

τῶν ἀπανταχοῦ τοῦ Κράτους
νομίμως ὑφισταμένων Διδασκαλικῶν Συλλόγων
καὶ τῶν Διδασκαλικῶν Συλλόγων
τῶν ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων

Ἀνεγνωρισμένη

ὑπὸ τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν
διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 754/1946 Ἀποφάσεώς του
ὡς αὕτη ἐτροποποιήθη
διὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. 7363/46, 10508/48, 3716/51,
4711/66 καὶ 570/69 ἀποφάσεων

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Πρόεδρος	Χ. Λάμπρου
Α'. Ἀντιπρόεδρος	Α. Ντόγκας
Β'. »	Θ. Κυριακίδης
Γεν. Γραμματεὺς	Χ. Λουκόπουλος
Εἰδ. »	Ν. Ζαρωνάκης
Ταμίας	Ι. Τυράσκης
Σύμβουλος	Δ. Καρέτσης
»	Γ. Στουρνάρας
»	Π. Λαμπρόπουλος

**ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ**

♦
Ἀριθμός άδείας Κυκλοφορίας
18764/Γ τοῦ 1954
Ὑπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως

♦
**ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ
ΥΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΕΚ ΜΕΛΩΝ
ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ**

ΑΘΗΝΑΙ

1971

♦
**ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ 1 - 4
ΕΤΟΣ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ**

♦
ΓΡΑΦΕΙΑ

Ξενοφώντος 15α - ΑΘΗΝΑΙ (118)
ΤΗΛΕΦΩΝΑ
Διεύθυνσις - Σύνταξις 236.547
Διαχείρισις - Διεκπαιραίωσις 221.316

♦
ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Ἐτήσιαι προπληρωταί

ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ.....	Δρχ.	60
ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΦΟΡΕΙΩΝ.....	»	100
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ.....	Δολ.	3
Δι' αεροπορικὴν ἀποστολὴν		
προστίθενται διὰ τέλη.....		
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ.....	Δρχ.	5

Διοικήσεως

Κρίσεις καὶ σχόλια.....	σελ.	2
Εὐρ. Σούρλα		
Ἡ μορφωτικὴ ἀξία τῆς Πατρι- δογνωσίας.....	»	3
Σ. Πολίτου		
Ἡ ἐφηβικὴ ἡλικία.....	»	5
Δημ. Παντέρα		
Δευτέρα 28ῃ Ὀκτωβρίου 1940.	»	10
Κων. Τιμπούκη		
Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς ψυχολογίας τῆς συμπεριφορᾶς.....	»	11
Θ. Φουρφουλάκη		
Ἡ ὁρμὴ πρὸς μίμησιν.....	»	16
Φ. Σαμαρᾶ		
Ἡ διδακτικὴ ἀρχὴ τῆς ἐποπτείας	»	18
Θ. Κοτσαμανίδη		
Σύγχρονοι ἰδέαι δι' ἐν σύγχρονον νηπιαγωγεῖον.....	»	21
Ι. Καραλαμποπούλου		
Τὸ σχολεῖον καὶ ὁ ἐλεύθερος χρόνος τοῦ παιδιοῦ.....	»	25
Ἄν. Κεραμίδα		
Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς πρω- ταγωνιστοῦ τῆς Φιλ. ἐταιρείας.	»	27
Ι. Μπλούνα		
Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἠθικότητος τοῦ παιδιοῦ.....	»	29
Κ. Μαλούκον		
Σύντομοι ἀπαντήσεις ἐπὶ σπου- δαίων ἐκπαιδ/κῶν προβλημάτων	»	32
Α. Γιωτάκου		
Τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων.....	»	35
Π. Πορτοῦλα		
Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ.....	»	37
Νέαι ἐκδόσεις.....	»	38
Βιβλιοκρισία : Μίμη Οἰκονόμου		
Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μι- κρασιατικῆς Ἐκστρατείας.....	»	39
Α. Τσαγκαράκη - Λεδάκη		
Ἔστι Θεὸς.....	»	40

**LA TRIBUNE
PROFESSIONNELLE
DE L'INSTITUTEUR**

Publication
mensuelle
de la Fédération
Grecque des
Instituteurs

Xenophontos rue 15a (118) Athènes - Grèce

Κρίσεις και Σχόλια

ΣΥΝΕΧΕΣ ΩΡΑΡΙΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ένα παλαιόν αίτημα του Κλάδου, ή καθιέρωσις εἰς ἅπαντα τὰ Σχολεῖα τῆς Ἐπικρατείας τοῦ συνεχοῦς ὥραριου ἐργασίας, ἐγένεν ἤδη πραγματικότης.

Ἦτο τὸ ὠραιότατον δῶρον πρὸς τὴν Δημοτικὴν Ἐκπαίδευσιν τῆς Πατρίδος, ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου Καθηγητοῦ κ. Γερ. Φραγκάτου, Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

Καὶ ἦτο ἡ ἀπόφασις αὕτη ἀπολύτως ἐνηρμονισμένη πρὸς τὰ δεδομένα τῆς συγχρόνου Παιδαγωγικῆς Ἐπιστήμης.

Ἡ ἐποχὴ μας, ἐποχὴ τῶν μεγάλων κατακτήσεων καὶ τῆς ἀλματώδους ἀναπτύξεως τῶν Τεχνικῶν, Ἰδίᾳ, Ἐπιστημῶν, χαρακτηρίζεται διὰ τὴν πολυμέρειαν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς αὐτῶν.

Ἦτο πλέον καιρὸς καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ν' ἀφεθοῦν, κατὰ τὸ ἡμῖς τῆς ἡμέρας, ἐλεύθεροι τοῦ σχολικοῦ περιβάλλοντος, διὰ νὰ χρησιμοποιήσουν τὸν χρόνον τοῦτον, ἐπωφελῶς, πρὸς ἰδίαν αὐτῶν μόρφωσιν καὶ πλουτισμὸν τῶν γνώσεών των.

Τὰ σημερινὰ μέσα μεταδόσεως γνώσεων καὶ συμπληρώσεως τῶν παιδικῶν ἐμπειριῶν διὰ τοῦ Ῥαδιοφώνου, Τηλεοράσεως ὡς καὶ τῆς ἀναγνώσεως πλείστων ὁσων ὠφελίμων βιβλίων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκμάθησις ὑπ' αὐτῶν ξένων γλωσσῶν, μουσικῶν ὁργανῶν κ.λπ. τὰ μάγιστα συμβάλλουν εἰς τὴν ἐν γένει πνευματικὴν καλλιέργειαν τῶν τροφίμων.

Ἐξ ἄλλου, ἡ εὐμενεστάτη ἀπήχησις μεταξὺ τῶν εὐρέων στρωμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τῆς ὡς ἄνω ἀποφάσεως, καὶ ἡ ἀποστολὴ ἑκατοντάδων εὐχαριστηρίων τηλεγραφημάτων Συλλόγων Γονέων καὶ Κηδεμόνων μαθητῶν, ἀποδεικνύει περιτράνως τὴν ὀρθότητά τῆς Ὑπουργικῆς ἀποφάσεως.

Ἄς εἶναι βέβαιος ὁ κ. Ὑπουργός, ὅτι διὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ συνεχοῦς ὥραριου ἐργασίας, ἡ κατάρτισις τῶν μαθητῶν θὰ καταστῇ πληρεστέρα.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΤΩ ΝΟΜΩ

Ἰδιοκτῆτης, Ἐκδότης - Δ/ντῆς Συντάξεως

ΧΑΡ. ΛΑΜΠΡΟΥ

Πρόεδρος Διοικ. Συμβουλίου Δ.Ο.Ε.

Ὁδὸς Θησέως 14, Ἄνω Δάφνη

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁδὸς Ξενοφώντος 15α Τ.Τ. 118

Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου: Γ. ΤΣΙΒΕΡΙΩΤΗΣ

28ης Ὀκτωβρίου 4 (Π. Ψυχικὸ)

Στοιχειοθεσία - Ἐκτύπωσις

Τυπογραφεῖον «Ο ΛΟΓΟΣ»

Λένορμαν 205 - Τηλ. 522.283

Η ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑΣ

Υπό ΕΥΡΙΠΙΔΗ ΣΟΥΡΛΑ Παιδαγωγού

“Ερευνα και εργασία γύρω από την Πατριδογνωστικήν άποψιν, είναι περιβεβλημένη με άφθαστον θέλγητρον, γιατί πίσω από τὰ γαλανὰ άκρογιάλια της κρύβεται μιά άγνωστη χώρα τής Παιδαγωγικής Έπιστήμης, ή όποία μπορεί νά έμπνεύσει και νά θέλξει Ιδίως τούς νεαρούς δασκάλους και δασκάλες τής Πατρίδος μας, κατά την εκπαιδευτικήν των Ιερουργίαν.

Σούρλας

Όποιος θά ήθελε νά καταπιασθή με την ούσιαν τής Πατριδογνωσίας, πρέπει πρώτα νά έρμηνεύσει την έννοιαν τής Στενώτερης Πατρίδος.

Αυτή όμως ή προσπάθεια δέν είναι τόσο απλή και εύκολος — όπως θά μπορούσέ τις εκ πρώτης όψεως νά νομίσει — καίτοι ό καθένας μας εις την έκασταχού Στενώτερη Πατρίδα του αντίκρυσσε τό φώς του ήλιου και έχει εγκλείσει μέσα του επιζήσεις από τό Φυσιοκρατικόν και Κοινωνικόν περιβάλλον της.

Η έννοια τής Στενώτερης Πατρίδος είναι πολυσήμαντος και άλλοτε μέν ζωντανή, άλλοτε δέ άσπής, ανάλογα με τό πλήθος τών επιζήσεων πού έμφωλεύουν εις τόν ψυχικόν κόσμον του άτόμου.

Και έτσι:

Γεννᾶται αυθορμητώς τό έρώτημα:

Τί είναι επί τέλους ή ιδέα τής Στενώτερης Πατρίδος;

Απαντῶμεν μετά του διασήμου Γερμανού Μεθοδικού Hans Sfieglitz.

II

«Πρέπει νά βρίσκεται τις στην ξεντειά παρατηρεῖ ό Sfieglitz — για νά δοκιμάσει τόν πόνον τής Στενώτερης Πατρίδος του, και μέσα στον πόνον του αυτόν νά νοιώσει και την Ιδέαν τής Στενώτερης Πατρίδος Του.

Μονάχα στής ξεντειᾶς την ατμόσφαιρα αγαπᾶ τις και νοιώθει την αξίαν τής Στενώτερης Πατρίδος του».

Πάντως:

Η Στενώτερη Πατρίδα είναι τό πιο πολύτιμον αγαθόν για τόν άνθρωπον.

Η Γενέθλια Γῆ με τὰ ήθη και έθιμα, με την μαγείαν του δημοτικού τραγουδιού και γενικά με τής λαϊκότητος την Ζωήν, είναι μία δύναμις τρανταχτερή με την συνάρτησιν τών επιζήσεων του άτόμου κατά την παιδικήν και έφηβικήν του ηλικίαν.

Κατά ταῦτα:

Τραγουδι δημοτικό,
Λαϊκή διάλεκτος,
Λαϊκή τέχνη,
Λαϊκά ήθη και
Λαϊκά έθιμα,

είναι δεσμοί σταθεροί, πού ανταμώνουν όλα τὰ άτομα τής έκασταχού Γενέθλιας Γῆς των μέσα στοῦ άνηλέητου χρόνου τό διάβα και στοῦ ξενητεμού την πίκρα.

Όλη δέ αυτή ή πλήρης μυστηρίου άπερίγραπτος άφοσίωσις του άτόμου στην Γενέθλιάν Γῆν Του, έχει τις ρίζες της στην Ιδιορρυθμίαν τής λαϊκότητος.

III

Τό άτομον στην ζωήν Του αντικρύζει ένα περιβάλλοντα κόσμον, Στενώτερη Πατρίδα όμως έχει μονάχα εάν είναι δεμένος με τό έδαφος της, και τότε μονάχα θά μπορούσε νά αναφωνήσει:

“Έκλεισα μέσα μου με αγάπην τόν κόσμον τής Στενώτερης Πατρίδος μου, ώστε έγινε έν και τό αυτό με την ούσιαν τής Υπάρξεώς μου.

Νοιώθω τόν εαυτόν μου έν και τό αυτό με τής Γενέθλιας Γῆς Μου τό έδαφος, γιατί όλη ή ατμόσφαιρά Της είναι κάτι τι από την ούσιαν τής Υπάρξεώς Μου.

Συνεπώς:

Δέν έγεννήθη τις εις μίαν Στενώτερη Πατρίδα, αλλά σέ ένα τόπον, και μονάχα εάν έχει ζήσει τις τόν τύπον αυτόν και έχει δεθῆ σφιχτά με τό φυσιοκρατικόν περιβάλλον του και με τὰς ποικιλωνύμους έκδηλώσεις τής λαϊκότητος, τότε μονάχα δημιουργεί μέσα Του μιά Στενώτερη Πατρίδα, εις την Όποίαν συγχωνεύονται σέ μιά ένότητα ό έξωτερικός κόσμος με τόν έσωτερικόν Του κόσμον.

Ό μεγάλος δάσκαλος τής ταπεινότητός μας ό Eduard Spranger όρίζει την έννοιαν τής Στενώτερης Πατρίδος «εις την επιζηθείσαν και δυναμένην νά επιζηθῇ συνολικήν σύνδεσιν του άτόμου με τό έδαφος της».

Και συμπληρώνων τόν ως άνω όρισμόν του παρατηρεῖ:

“Η Στενώτερη Πατρίδα δέν είναι απλώς μία θέα τής φύσεως και του Φυσικού περιβάλλοντος, αλλά μία άποπνευματοποιημένη επιζήσις και μία τελείως προσωπική φυσιοκρατικά άποχρωματισμένη επιζήσις».

Και έν συνεχεία ό διάσημος Διδακτικός παρατηρεῖ και αυτός τὰ κάτωθι:

“Η Στενώτερη Πατρίδα είναι κάτι τι περισσότερο από μίαν απλήν γνωριμίαν του τόπου και τών ανθρώπων.

Είναι κάτι τι περισσότερο από έν απλούν συναίσθημα φυσικής όμορφιάς.

Στενώτερη Πατρίδα είναι ή επιζήσις κάποιας ένότητος πού περικλείει όλόκληρον την συνείδησιν του άτόμου και ανταμώνει την πνευματικήν και συναισθηματικήν του ψυχοσύνθεσιν.

Μονάχα δέ όταν έχουν δημιουργηθῇ μέσα μας πολυάριθμοι δεσμοί μεταξύ τών διανοητι-

κῶν καὶ συναισθηματικῶν ψυχικῶν μας λειτουργιῶν τότε μονάχα μπορούμε νὰ ἰσχυρισθούμε πὼς ἐπιζοῦμε τὴν μεγάλη σύνθεσιν τῆς Πατριδογνωστικῆς ἐνότητος.

Καὶ γεννᾶται ἤδη τὸ ἐρώτημα:

Τί εἶναι μίᾱ ἐπιζήσης Πατριδογνωστικῆς;

Ἀπαντῶμεν:

Εἶναι ἓνα γεγονός πού συνταράσσει τὰ βάθη τῆς ψυχῆς καὶ συνεπῶς ἔχει τὶς ρίζες του στὸ συναίσθημα.

Κατὰ ταῦτα:

Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι — ὅσakis μιλάμε γιὰ Πατριδογνωσίᾱ — νὰ μὴ ἐντοπίσουμε τὸ βάθος τῆς ἐννοίας τῆς σὲ μίᾱ ἀπλῇ περιγραφικῇ ἀποψῇ ἀντικειμένων καὶ ἀτόμων, ἀλλὰ σὲ μίᾱ μορφῇ Πατριδογνωστικῆς Ἀγωγῆς, ἡ ὁποία εἶναι συνυφασμένη μὲ τρανταχτερές ἐπιζήσεις καὶ χρησιμοποιοῖ τὴν διδακτικὴν μορφήν τῶν ἐπιζήσεων, μίᾱ μορφήν δηλαδὴ διδασκαλίας ἡ ὁποία δημιουργεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν παιδιῶν πραγματικὰ καὶ συγκλονιστικὰ ἐπιζήσεις.

Αὐτὴν ὅμως τὴν μορφήν τῆς διδασκαλίας μπορούν νὰ τὴν πραγματοποιήσουν οἱ δάσκαλοι καὶ αἱ δασκάλες Ἐκεῖνες πού δὲν περιορίζονται σὲ μετάδοσιν ξηρῶν καὶ ἀπλῶν γνώσεων Πατριδογνωστικῆς μορφῆς, ἀλλὰ διδάσκουν μὲ πάθος συνταρακτικὰ διηγήσεις.

Δασκάλοι δηλαδὴ καὶ Δασκάλες σὰν Καλλιτέχναι καὶ Καλλιτέχνιδες τῆς ἀπεικονιστικῆς περιγραφῆς καὶ διηγέσεως καὶ ἀγκαλιάζουν τὰ παιδιά μὲ τὴν μορφήν τῆς Πειταλοτσείου ἀγάπης.

Μὲ ἄλλα λόγια:

Διδακταλικὲς προσωπικότητες.

Ὡς πρὸς τὰ στάδια δὲ τῆς διδακτικῆς μορφῆς ἔχομεν νὰ παρατηρήσουμε τὰ κάτωθι:

Κατὰ τὴν προσχολικὴν περίοδον τῆς ἡλικίας τὸ παιδί διανύει τὸ στάδιον τῆς θυσίας θέλει δηλαδὴ νὰ γνωρίσει τὰ ἀντικείμενα τοῦ περιβάλλοντος κόσμου.

(Στάδιον Οὐσίας)

Ἐν συνεχείᾳ:

Κατὰ τὰ τέσσερα πρῶτα χρόνια τῆς φοιτήσεώς του στὸ λαϊκὸ Σχολεῖο, τὸ παιδί ἐπιζητεῖ νὰ συνειδητοποιήσει καὶ νὰ ἐρμηνεύσει κατὰ προτίμησιν τὰς σχέσεις καὶ τῶν προσώπων πρὸς τὰ ἀντικείμενα τῆς στενωτέρας Πατρίδος.

(Στάδιον ἐνεργείας καὶ ἀναζητήσεως)

Κατὰ τὸ δέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἀρχίζει νὰ ἐπισκοπεῖ γιὰ πρώτην φοράν τὰς ιδιότητες τῶν ἀντικειμένων τῆς στενωτέρας Πατρίδος.

(Στάδιον τῆς ἰδιότητος)

Ταυτόχρονα δὲ ἀρχίζει νὰ ἀφωνίζεται τὸ παιδικὸν διαφέρον καὶ γύρω ἀπὸ τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν καθ' ἑαυτῶν καὶ τῶν ξεχωριστῶν ἰδιοτήτων των.

(Στάδιον τῆς Συσχετίσεως)

Ἀναμφιβόλως εἰς τὰ ὡς ἄνω διαγραφέντα χρονικὰ ὅρια ἐμφυλοχωροῦν καὶ σημαντικὰς ἀμφιταλαντεύσεις τῶν παιδιῶν ἀτομικῆς φύσεως.

Πάντως ὁμως:

Τὰ ὡς ἄνω τέσσερα στάδια χρησιμεύουν ὡς ἐρεθίσματα γύρω ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Πατριδογνωστικῆς μορφῆς τῆς διδασκαλίας.

Πατριδογνωστικὰς ὁμως ἐπιζήσεις δημιουργοῦνται κατὰ μέγα μέρος μὲ τὴν συνειδητοποίησιν τῶν σχέσεων προσώπων καὶ ἀντικειμένων τῆς στενωτέρας Πατρίδος, ἐνῶ τὸ στάδιον τῆς Συσχετίσεως τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν ξεχωριστῶν ἰδιοτήτων των ἀρχίζει νὰ συνειδητοποιεῖται εἰς τὰ περισσότερα παιδιά μόλις κατὰ τὸ ἐνδέκατον (11ον) ἔτος τῆς ἡλικίας των.

Κατὰ ταῦτα:

Προδιαγράφεται σαφὴς ἡ μορφή τῆς διαρθρώσεως τῆς Πατριδογνωστικῆς διδασκαλίας, ἐνῶ τελικὰ γεννᾶται ἤδη καὶ προβάλλει τὸ ἐρώτημα:

Πότε ἡ ἀντίληψις τῶν ἀντικειμένων τῆς στενωτέρας Πατρίδος μεταβάλλεται γιὰ τὸ παιδί εἰς ἐπιζήσιν;

Πότε ἡ πληθὺς τῶν Πατριδογνωστικῶν ἐποπτειῶν ἐπιδρᾷ ὡς Πατριδογνωστικὴ ἐπιζήσις;

Πότε τὰ ἀντικείμενα τοῦ περιβάλλοντος κόσμου τῆς στενωτέρας Πατρίδος προβάλλουν καὶ γίνονται σύμβολα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν παιδιῶν;

Πότε καὶ πὼς καλλιεργεῖται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδιοῦ ἡ Πατριδογνωστικὴ Ἀγωγή καὶ ἡ Ἀγάπη ἡ Πατριδογνωστικῆς;

Μπορεῖ ἀναμφιβόλως τὸ παιδί μὲ τὰ ὡς ἄνω στάδια καὶ τὰς μορφὰς τῆς Πατριδογνωστικῆς διδασκαλίας Μεθόδου νὰ ἐσχημάτισε ἀντιλήψεις γιὰ τὰ ἀντικείμενα τῆς στενωτέρας Πατρίδος, ἀλλὰ δὲν συνδυάζει μέσα του καὶ ἐπιζήσεις Πατριδογνωστικὰς, δεδομένου ὅτι αἱ Πατριδογνωστικὲς ἐπιζήσεις δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀντιλήψεων καὶ ἐποπτειῶν τοῦ περιβάλλοντος κόσμου τῆς στενωτέρας Πατρίδος, ἀλλὰ βαθεῖας καὶ συγκλονιστικῆς ἀγάπης καὶ ἀξιολογικῆς ἐκτιμήσεως τοῦ περιβάλλοντος κόσμου τῆς στενωτέρας Πατρίδος.

Καὶ γιὰ νὰ ὁλοκληρώσουμεν ἤδη σχετικὰ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀξιολογικῆς ἐκτιμήσεως, παρατηροῦμεν ἐν ἐπιλόγῃ τὰ κάτωθι:

Εἰς τὴν ἐννοίαν δηλαδὴ τῆς στενωτέρας Πατρίδος ἐγκλείονται αἱ κάτωθι κατευθυντήριαι ἀξίαι τῆς ζωῆς:

Ἡ Ὁμορφιά,

Ἡ ἀλήθεια,

Ἡ Ἠθικότης καὶ

Ἡ Ὁρησκαυτικότης.

Μέσα δὲ εἰς τὴν Πυθαγόρειον αὐτὴν τετρακτῦδα τῶν Ἀξιών, ἐνυπάρχει καὶ ἡ Μορφὴ Ἐκείνη τῆς Ἀγωγῆς, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζει τὴν ἐπιζήσιν καὶ τὸν βαθὺν δεσμόν τοῦ Ἀτόμου μὲ τὸ ἔδαφος τῆς στενωτέρας Πατρίδος Του.

Εὐριπίδης Σούρλας
Παιδαγωγός

Η ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Υπό Σ. ΠΟΛΙΤΟΥ, Υπ/ντου Παιδ. 'Ακαδ.

Α' 'Η πρώτη παιδική ηλικία και η εφηβεία

1. Πολλοί υποστηρίζουν ότι κατά τα 3 ή τα πρώτα 5 έτη της ζωής, οι τρόποι της συμπεριφοράς και, γενικώτερον, ο χαρακτήρ του ανθρώπου σχηματίζονται ήδη, καλώς ή κακώς, καθ' ολοκληρίαν και ότι μεταγενεστέρως είναι αδύνατον να τροποποιηθῇ τὸ ρεῦμα τῆς εξέλιξεως τοῦ ἀνθρώπου.

Μία τόσο ἀπαισιόδοξος θεωρία εἶναι ἴσως ἀληθὴς διὰ περιπτώσεις παιδιῶν τὰ ὅποια ζοῦν, ἀπὸ τῆς τρυφεράς των ἡλικίας, εἰς εἰδικάς, δυσμενεῖς διὰ τὴν ἐξέλιξιν των, συνθήκας ἢ διὰ περιπτώσεις ἄλλων παιδιῶν τὰ ὅποια δὲν ἀπέκτησαν, κατὰ τὴν πρώτην παιδικὴν των ἡλικίαν, τὸ συναισθηματικὸν ἀσφάλειαν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ ἐπόμενα στάδια ὑπὸ δυσοίωνους προϋποθέσεις. Σήμερον ὅμως μετὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ὁρῶν τῆς διαβιώσεως, καὶ μετὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ βιοτικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἐπιπέδου γίνονται σπάνιαι αἱ περιπτώσεις γονέων ὁμαλῶν οἱ ὅποιοι δὲν ἱκανοποιοῦν τὰς φυσικὰς καὶ ψυχολογικὰς ἀνάγκας τῶν παιδιῶν των.

2. Κατὰ τὴν ἐφηβείαν, ἐξ ἰσοῦ, ὁ ἐν ἐξέλιξι ἀνθρώπος εὐρίσκεται εἰς εἰδικὴν συναισθηματικὴν κατάστασιν. Καὶ ὁ ἐφηβος, ὡς τὸ παιδί, ὀφείλει νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς ὁλονὲν μεταβαλλομένας καταστάσεις· ὀφείλει νὰ ἀνταποκριθῇ, εἰς τὴν ταχεῖαν διαδοχὴν τῶν νέων ἀπαιτήσεων. Ἐὰν ἐκμεταλλευθῇ κανεὶς, ἐπιδεξίως, ὡς καὶ κατὰ τὴν νηπιακὴν ἀκριβῶς ἡλικίαν, τὰς εὐκαιρίας αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς τῆς δευτέρας φάσεως τῆς ἐντόνου ἐξελίξεως, θὰ ἐπιτύχῃ ὄχι μόνον νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ μιᾶς προγενεστέρως ἐλαττωματικῆς ἐπιδράσεως καὶ ἐξελίξεως ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ πλήρως τὴν μὀρφωσιν τῆς προσωπικότητος. Σήμερον οἱ πάντες παραδέχονται ὅτι ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν τετὴν βαθεῖαν αἱ βάσεις τῆς προσωπικότητος κατὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν, εἶναι ἐξ ἰσοῦ δυνατόν νὰ διαδραματισθῇ ἀποφασιστικὸς ρόλος εἰς ὁλόκληρον τὴν ὑπερδομήν τοῦ χαρακτήρος κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐφηβείας.

3. Ἡ ἐφηβεία, ἀντιθέτως πρὸς τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν, εἶναι περισσότερο ἓνα κοινωνικόν, ἓνα κοινωνικο-οικονομικόν παρά βιολογικόν φαινόμενον. Αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἐφήβου εἶναι πολυπλοκώτεραι, πολυποίκιλοι καὶ εὐμετάβλητοι. Καὶ διὰ νὰ ἱκανοποιηθῇ κανεὶς αὐτὰς τὰς ἀνάγκας δὲν διαθέτει μέσα κοινὰ καὶ ἐκδήλου ἀποτελεσματικότητος δι' ὅλους τοὺς ἐφήβους. Πολλὰ ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐφήβων καὶ τῶν ἀνησυχιῶν των δὲν εἶναι παρά ἀντανάκλασις τῶν τρόπων τῆς ζωῆς τῶν γονέων των ἢ τῆς ἐν γένει πολιτιστικῆς καταστάσεως τῆς κοινωνίας, εἰς τὴν ὁποῖαν ζοῦν. Ἐτσι ἡ ἐφηβεία δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς περίοδος κρίσεως πρὸ τοῦ 19ου αἰῶνος ὅτε οἱ ρωμαντικοὶ συγγραφεῖς ἐχρησιμοποίησαν τὴν περίοδον αὐτὴν ὡς προνομιοῦχον θέμα

τῶν ρωμαντικῶν των διηγημάτων καὶ τῶν προσωπικῶν των ἡμερολογίων. Καὶ εἰς πολλὰς ἄλλωστε πρωτογόνους φυλάς δὲν σημειοῦται περίοδος ἐφηβείας εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀτόμου. Ὑπάρχει μόνον παιδικὴ καὶ ὠριμος ἡλικία καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην γίνεται χωρὶς ἐνδιάμεσον περίοδον. Εἰς τὴν Εὐρώπῃν ἡ ὑπαρξὶς ἐνὸς ἐξελιγμένου πολιτισμοῦ, ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων, συμβάλλει, ὁλονὲν καὶ περισσότερο, εἰς τὴν παράτασιν τῆς ἐξηρητημένης παιδικῆς ἡλικίας. Ὁ ἐξελιγμένος πολιτισμὸς παρεμβάλλει, μετὰ τὴν παιδικὴν κόσμον καὶ τοῦ κόσμου τῶν ἐνηλίκων, δηλ. τοῦ κόσμου μετὰ τὴν προνομίαν μετὰ τὴν δύναμιν καὶ μετὰ τὴν ὑπευθυνότητα, ὅχι ἓνα ὅριον τοῦ ὁποῦ τὴν διάβασιν θὰ ἐπέτρεπε μία μικρὰ τελετὴ ἀλλὰ μίαν μακρὰν περίοδον ἐξ ἣ περισσοτέρων ἐτῶν.

Β' Αἱ φυσικαὶ καὶ αἱ φυσιολογικαὶ μεταβολαί

1. Δὲν εἶναι, ἐν τούτοις, δυνατόν νὰ μὴν παραδεχθῇ κανεὶς ὅτι κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν σημαίνοντα ρόλον παίζει ἡ ὠρίμανσις καὶ οἱ βιολογικοὶ παράγοντες. Σωματικαὶ καὶ φυσιολογικαὶ μεταβολαί, ὁραταὶ ἢ μὴ, προηγούνται, συνοδεύουν καὶ ἀκολουθοῦν τὴν ἐφηβείαν. Ἐχουν δὲ αἱ μεταβολαὶ αὗται ὡς λειτουργικὴν σκοπιμότητα νὰ οδηγήσουν τὸ παιδί εἰς τὴν ἡλικίαν τοῦ ὠρίμου καὶ νὰ καταστήσουν τοῦτο ἱκανὸν πρὸς ἀναπαραγωγὴν. Ἐτσι, κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, παρατηροῦμεν ἀξιοσημείωτον καὶ πολυποίκιλον φυσικὴν μεγένθυσιν, μεταβολὰς εἰς τοὺς ἀδένας, ἐμφάνισιν τῶν διαφόρων χαρακτηριστικῶν τοῦ φύλου, τὴν ἐμμηνον ρῆσιν εἰς τὰ θήλεα, τὰ σημεῖα τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἡβης εἰς τὰ ἄρρενα (μύσταξ, διαφοροποιήσις τῆς φωνῆς κ.λ.π.), τὴν αὔξησιν τῆς φυσικῆς ρώμης καὶ τὴν ὠρίμανσιν τῆς εὐφυίας, ἡ ὁποία φθάνει εἰς τὸν ὑψηλότερόν της βαθμόν.

2. Οἰαδήποτε δὲ καὶ ἂν εἶναι ἡ κατάσταση τῆς κοινωνίας εἰς τὴν ὁποῖαν ζοῦν οἱ ἐφηβοί, μεταβολαί, ὡς αἱ ἄνω, γίνονται αἰτία διαταραχῆς τῆς συναισθηματικῆς των ζωῆς. Ταυτοχρόνως ἡ ἐνδυνάμωσις καὶ ἡ διοχέτευσις τῆς σεξουαλικῆς ὁρμῆς ἐπιδρᾷ καὶ εἰς ἄλλας ἐνστικτώδεις τάσεις. Τὸ πολυπλοκὸν ὅμως καὶ τὸ ἀστατον τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποῖαν εὐρίσκονται τοποθετημένοι οἱ νέοι οἱ ὅποιοι ζοῦν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Εὐρώπης, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργῇ, μετὰ τὰ σωματικὰ καὶ φυσιολογικὰ συμπτώματα τῆς ἐφηβείας καὶ μετὰ τὰς ἀναποφεύκτους συναισθηματικὰς διαταραχὰς αἱ ὁποῖαι τὰ συνοδεύουν, μίαν ψυχολογικὴν κατάστασιν ἡ ὁποία εἶναι σπουδαιότερα ἀπὸ τὴν ἀπλὴν βιολογικὴν ὠρίμανσιν τόσο δι' αὐτοὺς τοὺς ἐφήβους ὅσον καὶ διὰ τὴν οἰκογένειάν των καὶ τὴν κοινωνίαν.

3. Εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σημεῖον εὐρίσκεται

ή ούσιώδης διαφορά μεταξύ της πρώτης παιδικής ηλικίας και της έφηβείας. Κατά την πρώτη παιδική ηλικία κυριαρχούν οι σταθμοί της φυσιολογικής εξέλιξης (πλήρης εξάρτησις — βάδισμα επί τεσσάρων άκρων — όρθιον βάδισμα — ταχεία φυσική και πνευματική εξέλιξις, κ.λ.π.) και καθορίζουν κατά μέγα μέρος τούς τρόπους της συμπεριφοράς και τās απαιτήσεις του περιβάλλοντος. Μέχρι της ηλικίας τουλάχιστον τών 2 ή 3 έτών το παιδί είναι το μόνον του είδους του το όποιο ζή εις το οικογενειακόν περιβάλλον του και δέν συνάπτει, σχεδόν, σχέσεις με τὰ όμηλικα παιδιά. Οι ένήλικοι, ιδίως δέ ή μητέρα, είναι έτοιμοι να κάμουν εις το παιδί ολανδήποτε παραχώρησιν. Ο όλος ρυθμός της οικογενειακής ζωής είναι προσηρμοσμένος εις τās ανάγκας του.

Διά τόν έφηβον, αντίθετως, ή φυσιολογική εξέλιξις συμπίπτει με μίαν σειράν μεταβολών της κοινωνικής ζωής αι όποίαι δέν αντιστοιχούν παρά στοιχειωδώς εις αυτήν την εξέλιξιν. Έξ άλλου αι μεταβολαι αύται της κοινωνικής ζωής έχουν σχέσιν περισσότερο με την ηλικίαν του έφήβου και όλιγώτερον με τόν βαθμόν της ώριμότητός του. Δέν είναι πλέον μονάς αποτελεί μέλος τουλάχιστον μιās ομάδος ή όποία εύρίσκεται εκτός της κατοικίας του. Και εις τὰ πρόσωπα, τὰ όποία το περιβάλλον, δέν επιβάλλεται τώρα έντονος ή ανάγκη να ικανοποιήσουν τās επιθυμίας του. Έπειδή δέ οι έφηβοι διαφέρουν μεταξύ των εις ό,τι άφορᾷ την ηλικίαν κατά την όποιαν παρουσιάζεται ή έφηβεία, εις ό,τι άφορᾷ τὰ φυσιολογικά της συμπτώματα, ή την υιοθετούμενην υπό της οικογενείας συμπεριφοράν καθ' όν χρόνον το παιδί γίνεται έφηβος ή μεταγενεστέρως, κ.λ.π., και έπειδή αύτοι οι ίδιοι οι νέοι έχουν συναισθηματικές διακυμάνσεις, έκαστος έφηβος περιβάλλεται με συντρόφους οι όποιοι έχουν μεν την ίδίαν χρονολογικήν ηλικίαν αλλά το επίπεδον της φυσικής και ψυχολογικής των ώριμότητος δυνατόν να είναι από πολλών άπόψεων κατά πολύ έτερογενές από εκείνο τών παιδιών τών τεσσάρων έτών τὰ όποία συχνάζουν εις το νηπιαγωγείον.

Άλλωστε ενώ εις το παιδί της μικράς ηλικίας ή φυσική, ή διανοητική και ή κοινωνική ώριμάνσις βαίνουν σχεδόν με τόν ίδιον ρυθμόν και άμοιβαίως, τὰ επίπεδα εις τὰ όποια φθάνουν πολλοί τών έφήβων εις αυτούς τούς τρεις τομείς δυνατόν να είναι κατά πολύ διάφορα.

4. Έν πάση περιπτώσει αι ψυχολογικαι έκδηλώσεις του έφήβου παρουσιάζουν μεγάλας ομοιότητας με εκείνας της πρώτης παιδικής ηλικίας. Και εις τās δύο περιπτώσεις, το άτομον (παιδί ή έφηβος) αναζητεί τήν ασφάλειαν εις την διαδοχήν των νέων καταστάσεων εις τās όποίας εύρίσκεται τοποθετημένος και αντιδρά με φόβον, με επιθετικότητα ή με άναδύπλωσιν εις τόν έαυτόν του ένώπιον των κινδύνων και των άπαγορεύσεων τās όποίας άγνοεί ή δέν αντιλαμβάνεται καλώς. Εις την μίαν και εις την άλλην περίπτωση παρατηρεί κανείς την άμειλικτον άναγκαιότητα πραγματοποίησεως νέων όλκληρώσεων, της

άντιμετωπίσεως νέων καταστάσεων της θυσίας του συναισθήματος της ασφάλειας το όποιον προγενεστέρως είχεν άποκτηθή όχι άκόπως. Και εις τās δύο περιπτώσεις αι παλαιαι συναισθηματικαι προσηλώσεις κινδυνεύουν να άλλοιωθούν, το δέ ύποκείμενον ώθείται προς μίαν νέαν πραγματικότητα την όποίαν άγνοεί διότι δέν έχει σχετικήν πείραν και ή όποία μάλιστα δημιουργεί κατά περιπτώσεις εις αυτόν τόν φόβον και την απέχθειαν. Τέλος και εις τās δύο περιπτώσεις μία άσταθής Ισορροπία δημιουργείται μεταξύ τών παραγόντων της ώριμάνσεως και τών καταπιέσεων του περιβάλλοντος, μεταξύ τών αποτελεσμάτων της αύξήσεως και τών απαιτήσεων τās όποιας ή κοινωνία προβάλλει εις το άτομον. Άλλ' ύπάρχει μία μεγάλη διαφορά, ή ακόλουθος: διά να επιλύσουν τὰ προβλήματά των οι έφηβοι έχουν δικαίωμα έκλογής μεταξύ πολλών φαινομενικών λύσεων· έχουν άποκτήσει την συνήθειαν ν' αντιδρούν με ώρισμένους τρόπους τούς όποιους δύνανται να τροποποιούν ή να έγκαταλείπουν· τέλος δύνανται ν' αντιλαμβάνωνται τās καταστάσεις εις τās όποίας εύρίσκονται.

Γ' Η άγωγή και οι έφηβοι

1. Η άγωγή διά να μην έμποδίση την κανονικήν ανάπτυξιν τών παιδιών, από του 12ου έως του 18ου έτους, και μάλιστα διά να καταστήση περισσότερο ύγιᾶ την συναισθηματικήν των εξέλιξιν, όφείλει να έπωφεληθή των εύκαιριών τās όποιας, τῷ όντι, ή περίοδος αυτή παρέχει προς ψυχολογικήν προσαρμογήν. Και πρέπει να τονισθή ότι όλόκληρος ή έφηβεία δέν είναι παρά μία περίοδος ψυχολογικής προσαρμογής. Οι γονεϊς, οι παιδαγωγοι και όλοι όσοι ασκούν επίδρασιν εις τούς έφήβους, πρέπει να γνωρίζουν τὰ φυσιολογικά όσον και τὰ ψυχολογικά χαρακτηριστικά της έφηβείας. Πρέπει ακόμη να γνωρίζουν ποιοι είναι οι ψυχολογικοί σκοποί τούς όποιους όλοι οι νέοι όφείλουν να επιτύχουν με τās ιδικάς των δυνάμεις, πριν εισέλθουν εις την ηλικίαν του ένηλικου και πώς δύνανται να έπωφεληθούν της υπερευαισθησίας ή όποία χαρακτηρίζει την έφηβείαν διά να πληρώσουν ώρισμένα κενά ή να επανορθώσουν έλαττώματα της έλλιπούς ή δυσμενούς προγενεστέρως επίδράσεως.

2. Η έφηβεία είναι περίοδος καθ'ήν το άτομον ώριμάζει κυρίως από φυσιολογικής και ψυχολογικής άπόψεως. Εις την άρχήν της έφηβείας ή αύξανόμενη βία των σεξουαλικών τάσεων ένδυναμώνει την επιθετικότητα των νέων, και τών δύο φύλων, και έξηγεί, μέχρις ενός σημείου, την άπειθαρχίαν, την άστάθειαν της ψυχικής διαθέσεως και μάλιστα το ηύξημένον ποσοστόν των έγκλημάτων τὰ όποία διαπράττονται από έφήβους 12-15 έτών. Αι κοινωνiai σήμερον τείνουν να επιβραδύνουν, και επιθυμούν να διακαυονίσουν, τās δραστηριότητας τās σχετικές με το έτερόφυλον. Άλλ' εάν είναι δυνατόν να μην ένθαρρύνη κανείς ή να άπαγορεύση την ικανοποίησιν των όρέξεων αυτού του είδους, δέν είναι έν τούτοις δυνατόν να επιβραδύνη τόν χρόνον της φυσικής των ώριμάνσεως. Έν από τὰ σπου

δαιότερα προβλήματα των εφήβων, οι οποίοι συχνά είναι αναστατωμένοι, εξ αιτίας των λαμβασμένων τρόπων, τους οποίους απέκτησαν κατά την παιδική των ηλικία, και με τους οποίους αντιμετωπίζουν τα ζητήματα αυτά ή εξ αιτίας φόβων και απαγορεύσεων προερχομένων από τους ενήλικους είναι να αποκτήσουν την ικανότητα να ελέγξουν την ισχυρότερη των ορμών των και αργότερον να συζευχθούν με πρόσωπον του έτερου φίλου. Έτσι η ηύξημένη πιθηκότης, συνοδευόμενη υπό μεγαλύτερας φυσικής δυνάμεως και ωριμάνσεως, εν γένει, καθιστά έντονον την επιθυμίαν προς άνεξαρτησίαν. Διότι η έφηβεία από ώρισμένων απόψεων είναι δευτέρα περίοδος δουλείας, πολυπλοκώτερα και πλέον όδυνηρά της πρώτης. Ο έφηβος δέ καταβάλλει προσπάθειαν προς απόκτησιν συναισθηματικής, διανοητικής και οικονομικής ανεξαρτησίας.

3. Πράγματι νέοι και νέαι όφείλουν όχι μόνον να αποκτήσουν μίαν κατάστασιν διὰ να κερδίσουν την ζωή των — ό,τι αί οικονομικαί συνθήκαι καθιστούν δυσκολώτατον — αλλά να αποκτήσουν συναισθηματικήν και διανοητικήν ελευθερίαν από εκείνους οι οποίοι μέχρι τώρα τους έπροστάτουν και τους διετήρουν. Οι δέ γονείς και οι διδάσκαλοι δέν θέλουν εύχαρίστως να υποκύψουν, εις την ανάγκην να παραιτηθούν όλίγον κατ' όλίγον από την ασφάλειαν την όποιαν έδιδεν εις αυτούς η συναισθηματική, διανοητική και οικονομική κυριαρχία επί των παιδιών των. Και δέν δύνανται να αντίληφθούν ότι αυτή η επιθυμία προς ανεξαρτησίαν είναι ουσιώδες χαρακτηριστικόν της έφηβικής ηλικίας. Όταν ο πατέρας, ή μητέρα, ο διδάσκαλος, ο άρχηγός της ομάδος ή οιοσδήποτε άλλος ενήλικος επιζητεί να διατηρήση, άν όχι να αύξηση, τό ιδικόν του συναισθημα ασφαλείας, διὰ της πλήρους και τυφλής ύποταγής των νέων, έμποδίζει ασφαλώς την εξέλιξιν των εφήβων. Αύτη δέ η άρνητική συμπεριφορά και επίδρασις των ενήλικων δυνατόν να επιφέρη ολέθρια αποτελέσματα. Διότι, τότε, τό παιδί ή θά ύποταχθί ήριστικώς εις τόν ενήλικον και δέν θά ώριμάσθ, από ψυχολογικής άπόψεως, ποτέ ή θά αποκτήσιν την ελευθερίαν του μετά από ένα άγώνα επίπνον από τόν όποιον και οι δύο αντίπαλοι θά εξέλθουν πληγωμένοι.

Δ' Η εξέλιξις των διαφερόντων των εφήβων

1. Η εμφάνισις νέων διαφερόντων συνοδεύει και χρωματίζει αύτην την περίοδον της «δευτέρας δουλείας» παρατηρείται μία αξιοσημείωτος διεύρυνσις του πνευματικού όρίζοντος. Άλλ' ένώ δέν είναι δύσκολον να εύρη κανείς εις τά παιδιά των 11-12 ετών ένα σύνολον κοινών και όμογενών προτιμήσεων, αί σχετικαί με τά διαφέροντα των εφήβων έρευναι κατέληξαν εις διάφορα αποτελέσματα 1. Διότι άλλοι εκ των ειδικώς άσχοληθέντων ύπογραμμίζουν την σταθερότητα των διαφερόντων των εφήβων και άλλοι, αντιθέτως, την αστάθειάν των· αύτη η άσυμφωνία όφείλεται, εν τινι μέτρω τουλάχιστον, εις την διάφορον σημασίαν την όποιαν δίδουν εις την λέξιν «δια-

φέρον». Εάν δώση κανείς εις αύτόν τόν όρον την ακριβή έννοιαν «επιθυμία προς άπασχόλησιν με ώρισμένην δραστηριότητα» (π.χ. επιθυμία προς συλλογήν γραμματοσήμων ή προς άνάγνωσιν ρωμαντικών έργων), ή ποικιλία ασφαλώς θά είναι εν των κυριωτέρων χαρακτηριστικών των διαφερόντων των εφήβων. Αντιθέτως εάν προσπαθήση κανείς να συσχετίσθ τα διαφέροντα εκάστου παιδιοϋ με ώρισμένας έσωτερικάς παρορμήσεις και ώρισμένας ουσιώδεις ανάγκας, θά διαπιστώσθ ότι οι επιδιωκόμενοι σκοποι είναι πολύ όλιγώτερον ποικίλοι. Επί πλέον έφηβοι οι όποιοι φαινομενικώς επιδίδονται εις άναλόγους δραστηριότητας, δυνατόν να άποβλέπουν εις σκοπούς πολύ διαφορετικούς. Εκείνος ο όποιος επιδεικνύει διαφέρον διά, μίαν σπανίαν δραστηριότητα — π.χ. διά την σπουδήν ώρισμένου θέματος —, είναι δυνατόν να ώθείται από την επιθυμίαν να είναι μοναδικός, να επιβληθί και να αποκτήσθ φήμην εις ένα τομέα εις τόν όποιον δέν θά συναντήσθ σχεδόν ανταγωνισμόν· είναι όμως επίσης δυνατόν να θέλθ να όμοιάσθ με ένα ενήλικον τόν όποιον, από την άποψιν αύτην, μιμείται και θαυμάζει. Τέλος είναι δυνατόν να κινείται από περιέργειαν συναισθηματικής ή διανοητικής φύσεως προς τό παρελθόν. Καθ' όμοιον τρόπον ή πυρετώδης επιθυμία προς άνάγνωσιν ή όποια παρατηρείται εις πολλούς εφήβους, ιδιαίτερος τάς θήλεις και τους περισσότερον νοήμονας άρρενας, δυνατόν να πηγάζη εκ καθαρώς πνευματικών έλατηρίων, ή υπό της επιθυμίας να γνωρίσουν καλύτερον τό νέον και λεπτεπίλεπτον κόσμον των ανθρώπινων σχέσεων, άλλ' είναι δυνατόν επίσης να είναι μέσον αναζητήσεως καταφυγίου εις τό (πνευματικόν κόσμον) μη ύπάρχον. Είναι δυνατόν, εις τους διαφόρους εφήβους ως και εις τό ίδιον άτομον εις διάφορον όμως χρόνον πολυάριθμα έλατήρια να γεννήσουν ένδιαφέρον φαινομενικώς ίδιον και αντίθετως πολλά διαφέροντα δύνανται να ικανοποιήσουν την ίδίαν ανάγκην.

2. Εκείνοι οι όποιοι επιθυμούν να βοηθήσουν τους εφήβους να δια έξελιχθούν κατ' άποψιν υγιή, όφείλουν να κατανοήσουν τά ψυχολογικά διαφέροντα τά όποια εκδηλώνουν ως επίσης και την φαινομενικήν των αστάθειαν. Ασφαλώς θά κατέληγε κανείς εις αξιοθρήνητα αποτελέσματα, θά άπετύγχανε, εάν έλάμβανε ύπ' όψει μόνον τά διαφέροντα τά όποια εκφράζουν οι νέοι και εάν προσήρμοζε τά προγράμματα των σπουδών εις τάς ιδιαιτέρας άσχολίας αί όποια θά έφαίνοντο άρεσται εις αυτούς. Αντιθέτως εάν τά διαφέροντα εκληφθούν ως εκείνα τά όποια άληθώς είναι — προσωριναί λύσεις εις τάς συγκρούσεις — μέσα προσκτήσεως γνώσεων — εκδηλώσεις των κυρίων και κατ' ά μάλλον και ήττον σταθερών χαρακτηριστικών της εξέλισσομένης προσωπικότητος — τότε ασφαλώς τό σχολείον και ή οικογένεια θά δυνηθούν να ικανοποιήσουν αυτά αποτελεσματικώς.

Ε' Γενικόητες χρήσιμοι διά γονείς και Παιδαγωγούς

1. Όρισμένα γενικόητες, έξηγμένα από

ήν ψυχολογίαν του εφήβου νομίζομεν ότι θα είναι πολύ χρήσιμοι εις τους γονείς και τους παιδαγωγούς διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸν προαναφερθέντα σκοπὸν. Οἱ περισσότεροι τῶν ἐφήβων εὐχαριστοῦνται ὅταν δοκιμάζουν τὰ ὅρια τῶν νέων δυνάμεών των. Αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ δοκιμάσουν τὴν φυσικὴν ἀντοχήν των ὑλοποιῦντες μίαν ἰδέαν καὶ φθάνοντες εἰς τὰ πλεον ἐπικίνδυνα συμπεράσματα. Ἀποπειρῶνται νὰ θραύσουν τοὺς τύπους, νὰ παραμερίσουν τὰ ἐμπόδια καὶ νὰ δοκιμάσουν τὴν πείραν τῆς ὑπερβολῆς. Δι' αὐτὸ ἀναστατώνουν συχνὰ τοὺς γονεῖς των μὲ τὰς ἀποτόμους ἐναλλαγὰς τῶν καταστάσεων, τῆς ὀκνηρίας καὶ τῆς ἐργατικότητος, τῆς ὑπακοῆς καὶ τῆς ἀνταρσίας, εἰς τὰς ὁποίας ὑποπίπτουν. Ὅπως ἓνα παιδί τῆς προσχολικῆς ἡλικίας προσπαθεῖ νὰ ἀποκτήσῃ συναισθημα ἀσφαλείας προσδιορίζον τὸ ὅριον εἰς τὸ ὁποῖον δύναται νὰ φθάσῃ ἢ ἀνυπακοή του ἔστι καὶ ὁ ἔφηβος προσπαθεῖ μὲ τρόπον λεπτότερον νὰ ἀποκρυσταλλώσῃ ὠρισμένας κατηγορικὰς προσταγὰς διὰ νὰ γνωρίσῃ καλύτερον τὸν ἑαυτὸν του, τὰς ἰδικὰς του ἱκανότητας. τὰ ὅρια τοῦ ἐγὼ του. Ὅπως ἀκριβῶς τὸ παιδί ἡμπορεῖ νὰ χάσῃ τὸ συναίσθημα τῆς ἀσφαλείας ὅταν οἱ γονεῖς του τὸ ἐκφοβίζουν ἢ ὅταν ζῇ εἰς περιβάλλον μὲ στενὴν καὶ ἀσφυκτικὴν προστασίαν ὥστε ἐμποδίζεται νὰ διδαχθῇ ἀπὸ τὴν ἰδικήν του ἐμπειρίαν ἔστι καὶ ὁ ἔφηβος κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὸ συναίσθημα τῆς ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν ἑαυτὸν του ὅταν τοποθετηθῇ εἰς περιβάλλον εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἡμπορεῖ νὰ δοκιμάσῃ τὰς δυνάμεις του καὶ εἰς τὸ ὁποῖον συνεπῶς δὲν ἡμπορεῖ οὔτε ἐπιτυχίας οὔτε ἀποτυχίας νὰ γνωρίσῃ. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς αἱ πλάναι τῶν παιδιῶν, ἔστι καὶ αἱ φιλοδοξίαι καὶ τὰ ὄνειροπολήματα καὶ ἡ ἀνυπομονησία καὶ ἡ ὑπερηφάνεια τῶν ἐφήβων πρέπει νὰ ἀντιπαραβληθῶν εἰς τὴν πραγματικότητα. Δηλ. ὁ ἔφηβος πρέπει γρήγορα ἢ ἀργὰ νὰ ἀποκτήσῃ μίαν προσωπικὴν ἐμπειρίαν ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ τὰ προβλήματά της, ἐμπειρίαν τὴν ὁποῖαν οἱ ἐνήλικοι ἡμποροῦν νὰ εὐνοήσουν ἢ νὰ παρακαλύσουν.

ΣΤ' Ἡ μόρφωσις τῆς αὐτοσυνειδήσεως

Ἡ μόρφωσις καὶ ἡ ἐξέλιξις ὁδηγεῖ τοὺς ἐφήβους εἰς τὸ νὰ σχηματίζουν βαθμιαίως καθαρῶτεραν συνειδήσιν τῶν ἑαυτῶν των καὶ τῶν ἄλλων, καθ' ὅσον ἀποκτοῦν ζωηρὸν διαφέρον διὰ τὰς σχέσεις αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται μεταξύ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, μεταξύ τῶν φίλων ἢ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι περιγράφονται, εἰς τὰ βιβλία ἢ εἰς τὰς κινηματογραφικὰς προβολὰς. Ὁ μαθητὴς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου δὲν γνωρίζει παρὰ δύο κόσμους, τὴν οἰκογένειαν καὶ τὸ Σχολεῖον. Θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν του ἀφ' ἑνὸς ὡς ἓν μέλος ὁμάδος μαθητῶν τῆς ἰδίας ἡλικίας ἢ ὁποῖα διατηρεῖ σχέσεις μὲ τοὺς ὠρίμους καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς ἄτομον τὸ ὁποῖον εἶναι μέλος τῆς οἰκογενειακῆς ὁμάδος. Ὁ ἔφηβος ἀντιθέτως, πλέον ἐκίνητος, εἶναι μέλος πολυαριθμῶν ὁμάδων πέραν τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκογενείας. Ἡ ἡύξημένη συναισθηματικότης καὶ ἡ καλλιεργημένη συνειδήσις τὴν ὁποῖαν ἔχει διὰ τὸν ἑαυτὸν του, τὸν

καθιστοῦν εὐαίσθητον εἰς τὰς κρίσεις καὶ τὰς γνώμας τῶν ἄλλων. Ἀνακαλύπτει τὴν ποικιλίαν τῶν σχέσεων καὶ τῶν διαθέσεων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας καὶ ἰδίως τὴν ἐξαιρετικῶς πλουσίαν κλίμακα τῶν ἀτομικῶν σχέσεων.

2. Αὐτὴν τὴν ἀπόκτησιν τῆς συνειδήσεως εἰς τὴν ὁποῖαν ὁδηγεῖται βαθμιαίως ὁ ἔφηβος πειραματιζόμενος μὲ παντὸς εἶδους συμπεριφορὰς, γονεῖς καὶ διδάσκαλοι ἡμποροῦν νὰ τὴν διευκολύνουν καὶ νὰ τὴν κατευθύνουν πρὸς ἐπιθυμητοὺς σκοποὺς. Πρέπει νὰ ἐπιδεικνύουν κατανόησιν, νὰ βοηθοῦν τοὺς ἐφήβους νὰ μανθάνουν μὲ ἰδικούς των ποικίλους πειραματισμούς, τὸν τρόπον τῆς συμπεριφορᾶς των εἰς τὴν ζωὴν μὲ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν φιλολογίαν διὰ νὰ διδάξουν εἰς αὐτοὺς ἀξίαν, κίνητρα καὶ ἰδεώδη. Ἐν τῶν μεγαλυτέρων μειονεκτημάτων τοῦ σημερινοῦ σχολείου τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ πολλῶν οἰκογενειῶν, πολλῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, εἶναι ὅτι δὲν κάμνουν παρὰ ὀλίγα διὰ ν' ἀσφαλίσουν τὴν κοινωνικὴν ἀγωγὴν τῶν νέων καὶ τοὺς ἐξαναγκάζουν συνεπῶς νὰ ἀναζητήσουν ὑποδείγματα κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, ἀφοῦ δὲν εὐρίσκουν ἄλλου τοιαῦτα, εἰς τὸν κινηματογράφον. Ἐκεῖ μανθάνουν πῶς νὰ συμπεριφέρωνται, πῶς νὰ ἐνδύονται, πῶς νὰ συζητοῦν κ.λ.π. Ἡ καθαρῶς διανοητικὴ μόρφωσις τὴν ὁποῖαν δίδει τὸ σχολεῖον καὶ τὰ ἀσυστηματοποίητα μαθήματα τὰ ὁποῖα δίδει ἡ οἰκογενειακὴ ἀγωγή δὲν ἀρκοῦν νὰ προσανατολίσουν τὸν ἔφηβον εἰς τὸν τομέα αὐτὸν. Ἐλάχιστοι εἶναι οἱ γονεῖς καὶ τὰ ἰδρύματα τῆς μορφώσεως τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦν τὸ θέατρον καὶ τὸν κινηματογράφον ὡς ἐπίσης καὶ εὐαριθμούς μορφὰς κοινωνικῶν δραστηριοτήτων, εἰς τὰς ὁποίας οἱ ἔφηβοι δύνανται νὰ λαμβάνουν μέρος ἀποτελεσματικῶς, μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς δώσουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ παίξουν ποικίλους ρόλους καὶ νὰ μορφώσουν τοιοῦτοτρόπως τὴν προσωπικότητά των καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς ἠθικῆς. Διὰ τοὺς ἐνηλίκους, ἰδιαίτερος δὲ διὰ τοὺς ἐκπαιδευτικούς, ἓν μέσον διὰ τοῦ ὁποῖου δύνανται νὰ συμβάλλουν ἐνεργῶς εἰς τὴν πνευματικὴν ὑγείαν τῶν ἐφήβων εἶναι νὰ συζητοῦν μ' ἐκείνους τοὺς τρόπους τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τὰ συστήματα τῶν ἀξιών τῶν ὁποίων εὐρίσκουν παραδείγματα εἰς τὰς κινηματογραφικὰς προβολὰς, εἰς τὰ βιβλία καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Αἱ συζητήσεις αὗται νὰ ἔχουν τόνον σοβαρὸν καὶ φιλικόν. Πρέπει ὁ ἐνήλικος νὰ γνωρίζῃ νὰ τὰς κάμνῃ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νὰ ἐπιδρῶ εἰς τοὺς νέους. Δὲν πρέπει νὰ ἔχουν χαρακτηριστικὸν ἢ κριτικόν. Δι' αὐτῶν χαρακτηρεῖται κατὰ τρόπον ἀντικειμενικὸν ἢ κτηθεῖσα πείρα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των καὶ νὰ μὴν ἐπιδιώκηται ἡ ἀποφυγὴ τῶν πλανῶν, εἰς τὰς ὁποίας οἷοσδήποτε δύναται νὰ περιπέσῃ.

Ὁ γονεῖς ἢ ὁ διδάσκαλος ὁ ὁποῖος δίδει τὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἐφήβους ὅτι τοὺς μεταχειρίζεται ὅλως φυσικῶς, ὡς ὑπεύθυνα ἀνθρώπινα ὄντα, ὁ ὁποῖος εἶναι ἱκανὸς νὰ σεβασθῇ τὰς γνώμας των, ὅταν μάλιστα δὲν τὰς συμμερίζεται καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ προσωπικότης εἶναι ἀρκετὰ ἰσορροπημένη, ὥστε νὰ εἶναι ἀντικειμενικὸς ἐναντι τῶν ἄλλων, ἡμπορεῖ νὰ βοηθήσῃ ἀποτελεσμα-

τικῶς ἀγόρια καὶ κορίτσια διὰ νὰ ἀποκτήσουν μίαν πλήρη καὶ ὑγιᾶ ψυχολογικὴν ἐξέλιξιν. Οἱ ἔφηβοι ὀφείλουν ν' ἀντιμετωπίσουν προβλήματα τὰ ὅποια ἀποφεύγουν, διὰ πολλοὺς λόγους, νὰ συζητήσουν μὲ τοὺς γονεῖς των.

Εἶναι δυνατόν νὰ βοηθήσωμεν τοὺς ἑφήβους νὰ ἀποκτήσουν αὐτογνωσίαν, ἔαν ὁργανώσωμεν, μὲ εὐφυᾶ τρόπον, μικρὰς ομάδας ἐλευθέρων συζητήσεων ὡς καὶ θεατρικὰς παραστάσεις εἰς τὰς ὁποίας οἱ ἴδιοι νὰ λαμβάνουν μέρος. Διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ὡς ἄνω σκοποῦ πρέπει ἐπίσης νὰ δίδωμεν εὐκαιρίας εἰς τοὺς ἑφήβους νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς ποικίλας δημιουργικὰς δραστηριότητας. Νὰ καλύπτουν δὲ αἱ δραστηριότητες αὗται καθωρισμένον χρόνον καὶ νὰ ἀπαιτοῦν καταβολὴν προσπάθειας ἐκ μέρους

τῶν ἐφήβων. Εἶναι εἰς ὅλους γνωστὴ ἡ δραστηριότης τῶν Χριστιανικῶν Ὀργανώσεων, καὶ τοῦ Προσκοπισμοῦ εἰς τὸν τομέα αὐτόν. Ἀλλὰ διὰ τὴν ὁργάνωσιν αὐτῶν τῶν δραστηριοτήτων πρέπει νὰ ἔχωμεν ὀρθὴν γνῶσιν τῶν δυσκολιῶν τὰς ὁποίας συναντοῦν οἱ ἔφηβοι, ἐν μέσῳ τῶν προβλημάτων, κοινωνικῶν, οἰκογενειακῶν, οικονομικῶν, μορφωτικῶν καὶ σεξουαλικῶν. Καὶ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ γνωρίζωμεν νὰ τοὺς ἀκούωμεν καὶ νὰ ἐμπνέωμεν εἰς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην. Διὰ νὰ καταστήσωμεν τὴν ἐπίδρασιν μας θετικὴν πρέπει νὰ εἶναι πεπεισμένοι οἱ ἔφηβοι, ὅτι τρέφομεν δι' αὐτοὺς ἀφοσίωσιν εὐκρινῇ, γεμάτην κατανόησιν καὶ ἀπηλλαγμένην πάσης συναισθηματικότητος.

(Συνέχεια εἰς τὸ ἐπόμενον)

Δευτέρα 28η Ὀκτωβρίου 1940

Ἐμαραθῆκαν τὰ κλαριά φθινόπωρο κυλάει.
Τὰ φύλλα ἐκίτρινισαν καὶ πέφτουνε στὸ πλάϊ.
Βροχὲς οὐμίχλες στὰ βουνὰ στοὺς κάμπους
καταιγίδες

Οἱ γεωργοὶ τοιμάζονται γιὰ νέες εἰσοδεῖς.
Μὰ καὶ ποὺ δλα ἥρεμα ἦτανε στὴν Ἑλλάδα
Ὅλα ἤσυχα ἐπήγαιναν ἴσια σὰν μιὰ λαμπάδα.
Οἱ Ἴταλοὶ ὁρμήσανε σὰν ἀγρία θηρία
νὰ πάρουν τὴν πατρίδα μας καὶ τὴν Ἑλευθερία.

Δευτέρα ξημερώνοντας 28 Ὀκτώβρη
ἦλθαν οἱ κοκορόφτεροι λύκοι Ἀλπίν καὶ Τόμ-
προι.

χωρὶς ντροπὴ χωρὶς μυαλὸ χωρὶς ἀμφιβολία
τὴν Κέρκυρα ἐζήτησαν καὶ τὴ Μακεδονία.
Πρόφαση ἤθελαν μὰ θὲς νὰ βάλουν καρτερία
ὅστερα νὰ γίνῃ ἡ Ἑλλάδα μας δική τους ἀποι-
κία.

Ὅχι τοὺς λέει ὁ Μεταξᾶς ὁχι ὁ Βασιλιάς μας,
Ὅχι τὸ θρυλικὸ βουνὸ τῆς Πίνδου ὁ Ἀϊ-Λιάς
μας.

Ὅχι τοὺς λέει ὁ Τσολιάς ὁχι κι' ὁ φαντάρος,
Κι' ὠρμησαν ὅλοι τους μαζί ὅλοι μὲ ἓνα θάρρος,
Κι' ἀνέβηκαν στὴν Πίνδο μας καὶ στήνουν
Παρθενῶνες
Παιᾶνες ὕμνους ἱστορικοὺς, ποὺ θὰ μείνουν
στοὺς αἰῶνες.
Βροντᾷ κι' ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς γιὰτὶ ὁρμάει
ὁ λαὸς...

Καίγεται ἡ Βόρειος Ἡπειρος τρομάζουν τὰ
φρατέλεια
Κυλιένται ἀναίσθητα στὰ βουνὰ σὰν νάτανε
βαρέλεια

Φεύγουν δειλὰ φωνάζοντας τὸ μπόνο γκρέκο.

Ἀφήνουνε τὰ ρούχα τους πετᾶν καὶ τὸ γιλέκο.
Σπάζουν τὰ μανδουλίνα τους συντρίβονται οἱ
κιθάρες

Μουσουλίνι! φωνάζουνε τί εἶν' τοῦτες οἱ τρο-
μάρες;

Πόρκο ντίο μπόνο γλιτώνω δὲ γλιτώνω
Πάτρια Ἰτάλια πῶς σὲ βρῆκαν τέτοια χάλια;

Τὰ μάλινχερ τὰ Ἑλληνικά ἐδρασαν ἀποτελε-
σματικά.

Φεύγουν οἱ κοκορόφτεροι ντροπιάζονται καὶ
φεύγουν

Θυμοῦνται ἐνωμένο Ἑλληνικὸ λαὸ μικροὶ με-
γάλοι τρέμουν.

Γι' αὐτὸ πάντα σὰν σήμερα μὲ ζωντάνια καὶ
μὲ μπρίο

ὅλοι νὰ φωνάζωμε ἡρωϊκὰ καὶ πάντα

Ζήτω ἡ Δευτέρα Εἰκοστῆς Ὀγδόης Ὀκτωβρίου
1940.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΝΤΕΡΑΣ
Διδάσκαλος Ludenscheid Δυτ. Γερμανίας

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Υπό ΚΩΝ. ΤΣΙΜΠΟΥΚΗ, Ψυχολόγου
Διδ. τής Φιλοσ. τοῦ Παν/μίου WISCONSIN (Η.Π.Α.)

Αι ρίζαι τῆς ψυχολογίας τῆς συμπεριφορᾶς εὐρίσκονται εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ Ρωμαίους Ιατρούς¹. Οἱ Ρωμαῖοι ἐτοποθέτουν βδέλλας ἢ μικρὰ χέλια εἰς τὸ κρασί τῶν ἀλκοολικῶν διὰ νὰ καταπολεμήσουν τὸν ἀλκοολισμόν². Ἄν καὶ αἱ μέθοδοι τῆς τροποποιήσεως τῆς συμπεριφορᾶς, ὅπως τὰς ἐννοοῦμεν σήμερον, δὲν ἦσαν γνωσταὶ πρὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος μας, γενικῶς πολλὰ ἀπὸ τὰς χρησιμοποιούμενας σήμερον τεχνικὰς καὶ μεθόδους ἐφηρμόζοντο πολὺ παλαιότερον. Μὲ τὸ παρὸν ἄρθρον θὰ καταβληθῇ προσπάθεια νὰ δοθῇ μία ἀμυδρά εἰκὼν τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως τῆς ψυχολογίας τῆς συμπεριφορᾶς διὰ τῆς ἀναφορᾶς εἰς ἀντιπροσωπευτικὰς περιπτώσεις καὶ παραδείγματα.

19ος αἰὼν καὶ πρῶτοι δεκαεταίαι τοῦ 20οῦ αἰῶνος.

Μία τῶν παλαιότερων ἐργασιῶν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκει τις τὴν συστηματικὴν χρῆσιν τῆς θετικῆς καὶ ἀρνητικῆς ἐνισχύσεως, εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ ITARD³. Ὁ ITARD προκειμένου νὰ διδάξῃ τὸν Βίκτωρα, τὸ γνωστὸν ἄγριον παιδί τοῦ δάσους, πῶς νὰ συλλαβίσῃ τὴν λέξιν «γ ἄ λ α», ἐδείκνυε τὴν λέξιν εἰς μίαν κάρταν καὶ τὴν ἐπρόφερε. Ὅταν ὁ Βίκτωρ ἐπέτυχεν τοῦ σκοποῦ ὁ ITARD τοῦ ἐδίδε ὡς ἀμοιβή ἕνα ποτήρι γάλα. Κάποτε κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς μαθήματος, ὁ Βίκτωρ ὠργίσθη καὶ ἐπέταξεν τὰς κάρτας εἰς τὸ πάτωμα. Ὁ ITARD, τότε, τὸν πιάνει ἀπὸ τὸ παντελόνι καὶ «σηκωτῶν» τὸν κρατᾷ ἐξω ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ τετάρτου πατώματος. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ ὁ Βίκτωρ ἤρχισεν ἡρέμως νὰ μαζεύῃ τὰς κάρτας ἐκ τοῦ πατώματος.

Ὁ SEGUIN⁴, μαθητὴς τοῦ ITARD, ἐχρησιμοποίησεν τὴν μεθοδολογίαν τῆς ἐνισχύσεως μὲ συνέπειαν.

Ἐργαζόμενος μὲ νοητικῶς καθυστερημένα παιδιὰ καὶ ἔχων ὡς σκοπὸν νὰ βελτιώσῃ τὸν

συντονισμόν τῶν κινήσεων καὶ τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν τῶν παιδιῶν, τὰ ὑπεχρέωνε νὰ σύρουν πρὸς τὰ κάτω τὸ σῶμα των εἰς μίαν σκάλαν μὲ τὸ κεφάλι ἐμπρὸς καὶ στηριζόμενα εἰς τὰ χέρια των. Βέβαια, πολλάκις τὰ χέρια τῶν παιδιῶν ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ ἀμυχὰς ἢ πληγὰς, ὅταν ἐφθάνον εἰς τὸ τέρμα τῆς σκάλας. Ἄλλ' ἐκεῖ τὰ ἐπερίμενον οἱ διδάσκαλοι των καὶ εἰς ὅσους ἐπέτυχον ἐτοποθέτουν εἰς κάθε χερί ἀπὸ ἕνα μῆλον ποῦ ἐδρόσιζεν τὰς παλάμας των καὶ τὰ ἐνίσχυεν θετικὰ νὰ δοκιμάσουν καὶ πάλι.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνεπτύχθη πολὺ ἡ ψυχολογία μὲ τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν περίου πειράματα τῶν THORNDIKE, FREUD καὶ PAVLOV⁵. Συγκεκριμένως ὁ THORNDIKE⁶ τὸ 1913, ὕστερα ἀπὸ πειραματικὴν ἐρευναν εἶχε καταλήξει εἰς τὰ ἐξῆς δύο συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ὡς Νόμος τοῦ ἀποτελέσματος καὶ ὁ ὁποῖος λέγει.

(α) ὅταν μία πράξιν ἀκολουθήσῃ μία εὐχάριστος συναισθηματικὴ κατάστασις ἡ πράξις αὕτη τείνει νὰ ἐπαναλαμβάνεται, καὶ

(β) ὅταν μία πράξιν ἀκολουθήσῃ μία δυσάρεστος συναισθηματικὴ κατάστασις ἡ πράξις αὕτη τείνει νὰ μὴν ἐπαναλαμβάνεται.

Ὁ Νόμος αὐτὸς εἰς τὴν καθημερινὴν πράξιν ἐσθίμηναι: Νὰ ἀμείβῃς ὁ, τι ἐγκρίνεις καὶ νὰ τιμωρῇς ὁ, τι δὲν εἶναι τῆς ἐγκρίσεώς σου.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1929 δμως, εἰς τὸ διεθνὲς συνέδριον τῶν ψυχολόγων ποῦ ἐγίνε εἰς τὸ NEW HEAVEN, ὁ THORNDIKE⁷ εἶπεν: I WAS WRONG (= ἔσφαλα) καὶ ἐξήγησεν:

Ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς ἀμοιβῆς (ἐνισχύσεως) ἀπεδείχθη πειραματικῶς ἀληθής. Δὲν

1. Ἡλία Ι. Ξηροτύρη. Ἱστορία τῆς ψυχολογίας. Τόμος Α'. Ἀθῆναι: Ἐκδόσεις Κένταυρος, 1967.

2. C. Zilboorg and G. W. Henry. A history of medical psychology. New York: W. W. Norton, 1941.

3. E. Seguin. Idiocy: And its treatment by the physiological method. New York: William Wood, 1866.

4. Ἡ ἐργασία τοῦ Freud, τοῦ Thorndike καὶ τοῦ Pavlov ἤρχισαν περίπου τὸ αὐτὸ ἔτος ἢτοι τὴν τελευταίαν 10ετίαν τοῦ 19ου αἰῶνος. Πλὴν δμως, ἡ ἐργασία τοῦ Pavlov φέρεται μὲ ἡμερομηνίαν 1927, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖον μετεφράσθη τὸ ἔργον του εἰς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν.

5. E. L. Thorndike. Educational Psychology. New York: Columbia University Press, 1913.

6. (α) E. L. Thorndike. The fundamentals of learning. New York: Teachers College, 1913, 25-28, 47.

(β) E. L. Thorndike. The psychology of wants, interests and attitudes. New York: Appleton - Century - Crofts, 1935, -22, 25, 27, 28, 47.

7. Ἡ χρησιμοποίησις τῆς τιμωρίας ὡς μέσου διὰ τὴν τροποποίησιν τῆς συμπεριφορᾶς ἀπεδείχθη ἀρνητικὴ διὰ τοὺς κατωτέρω λόγους:

(α) Ἡ τιμωρία δὲν ἐξαλείφει τὴν ἀπάντησιν, ἀπλῶς ἐλαττώνει τὸν βαθμὸν ποῦ παρουσιάζεται ἡ ἐνοχλητικὴ συμπεριφορά.

(β) Τὸ τέχνασμα αὐτὸ χρησιμεύει ὡς σημείον διὰ νὰ σταματήσῃ ὠρίσμενη ἀρνητικὴ συμπεριφορά· δὲν ὑποδεικνύει ποῖα εἶδη συμπεριφορᾶς εἶναι κατὰλληλα διὰ τὴν περιστάσιν.

συνέβη όμως το αυτό με την αποτελεσματικότητα της ποινής⁷.

Η εργασία του PAVLOV⁸ είναι γνωστή. Κλασικόν είναι το παράδειγμα του σκύλου κατά το όποιον ούτος εις την αρχήν εκκρίνει σιέλον, όταν βλέπη τροφήν, ενώ αργότερα παρατηρούμεν εκκρίσιν σιέλου μόνον με το άκουσμα του κουδουνίσματος πού συνώδευε την χορήγησιν της τροφής. Πρόκειται διά την όροεξάρτησιν, όπως έχει αποδοθή από πολλούς ό όρος CONDITIONING και γενικώτερα διά την θεωρίαν των άντανεκλαστικών.

Δεύτερον τέταρτον του 20ού αιώνος.

Πολλοί, όταν αναφέρωνται εις τον όρον ψυχολογία της συμπεριφοράς ή BEHAVIORISM εννοούν την εργασία του WATSON⁹, ό όποιος είναι ό πρώτος πού έπειραματίσθη με τά άντανεκλαστικά του ανθρώπου.

Ο WATSON με έπροχώρησεν βάσιν τας έξής τέσσαρας ύποθέσεις:

(α) ότι ή συναισθηματική απάντησις του φόβου είναι δυνατόν να τεθή υπό έλεγχον (να γίνη έξηρητημένη).

(β) ότι ή συναισθηματική απάντησις του φόβου δύναται να μεταφερθή εις άλλα έρεθίσματα διαφορετικά του άρχικού πού έπροκάλεσαν τον φόβον.

(γ) Η έπιθετική συμπεριφορά από την πλευράν του διδασκάλου είναι δυνατόν να χρησιμεύση ως ένα κακόν παράδειγμα διά τον μαθητήν.

(δ) Τά συναισθηματικά αποτελέσματα της τιμωρίας, όπως ό φόβος, ή έντασις, ή απομάκρυνσις είναι κακή προσαρμογή.

(ε) Η τιμωρία χρησιμεύει ως πηγή συναισθημάτων ματαιώσεως, τά όποια συντελούν εις την δημιουργίαν έπιπροσθέτου κακής προσαρμογής εις την συμπεριφοράν (Βλέπε: Harrey F. Clarizio και Stephen L. Yelon. «Learning theory approaches to classroom management: Rational and intervention techniques» Journal of Special Education, Vol. 1, 1967, 267-274.

8. (α) I. P. Pavlov. Conditioned Reflexes, G. V. Anrep (Έκδ. Μετάφρ.) London: Oxford University, Press, 1927.

(β) Η πρώτη σκιαγράφησις του Νόμου της όροεξαρτήσεως έγινε από τον Juan Luis Vives (1492-1540) ό όποιος ειπεν: «όταν ένα ζώον εύχαριστείται με κάτι εις το άκουσμα ενός τόνου, τότε, όταν ό πόνος άκουσθή, πάλιν, το ζώον θα προσμένη το άντικείμενον το όποιον το ήύχαρίστησε προηγουμένως» (Βλέπε: A. A. Roback. History of psychology and psychiatry. New York: The Citadel Press, 1961.

(γ) Γ. Μαραγκουδάκη. Η Μάθηση, Ψυχολογική Θεώρηση. Αθήνα, Δίπτυχο, 1967.

9. J. Watson and R. Rayner. «Conditioned emotional reactions», Journal of experimental psychology, 1920, 3, 1-14.

(γ) ότι ό φόβος θα έχη μίαν χρονικήν διάρκειαν, και

(δ) ότι ό φόβος δύναται να άποβληθή.

Βεβαίως, το πλέον γνωστόν πείραμα έφαρμογής των θέσεων του WATSON και μεγαλυτέρας επεκτάσεως είναι, το άναφερόμενον από την MARY COVER JONES¹⁰. Το 1924 ή JONES άνεκοίνωσεν την εργασία της μετόν PETER, ένα άγοράκι 3 έτών το όποιον έφοβείτο έν λευκόκουνελάκι. Η JONES προσεπάθησεν να έλαττώσ η την εύπάθειαν του Πέτρου παρουσιάζουσα άρχικώς το κουνελάκι εις την άκρην του δωματίου. Ένώ ό Πέτρος έτρωγεν ή βοηθός της JONES βαθμιαία μετεκίνει το κουνελάκι (άποκρουστικόν έρεθίσμα) όλο και πλησιέστερον μέχρι πού τελικά έτοποθέτησεν τουτό επάνω εις τον δίσκον της τροφής από την όποιαν έτρωγεν ό Πέτρος. Η έμπειρία αυτή του Πέτρου και ή παρακολούθησις μετά ταύτα άλλων παιδιών τά όποια έπαιζον με ένα άσπρο κουνελάκι είχαν ως αποτέλεσμα να ύπερνικήσ η ό Πέτρος τον φόβον πού είχε διά το κουνέλι.

Τό αυτό έτος ό BURNHAM¹¹ έδημοσίευσεν ένα βιβλίον-όρόσημον, πού συνετέλεσεν πολύ εις την γεφύρωσιν του χάσματος μεταξύ της έρευνής και της εκπαιδευτικής πράξεως. Ο BURNHAM ένόμιζεν ότι το νόημα της εκπαιδεύσεως ήτο:

(α) ό λεπτομερής προσδιορισμός του έργου το όποιον πρέπει να εκτελεσθή.

(β) ό προγραμματισμός των ενεργειών διά την πραγμάτωσιν του έργου, και

(γ) ή έλευθερία διά την πραγμάτωσιν του έργου συμφώνως προς τον προγραμματισμόν.

Πρός την ίδίαν κατεύθυνσιν ό ENGLISH¹² παρουσίασεν μίαν μελέτην διά την ανάπτυξιν των αντιδράσεων φόβου εις το οικογενειακόν περιβάλλον, οι LERSILD και HOLMES¹³ κατέληξαν εις παρόμοια συμπεράσματα εκείνων της JONES και ό DUNLAP¹⁴ άνέπτυξε το τέχνασμα «άρνητική άσκησις» διά την καταπολέμησιν του τραυλισματος ή του τίκ.

Μία άλλη συνεισφορά της περιόδου αύθής είναι το τέχνασμα της προόδευτικής χαλαρώσεως του JACOBSON¹⁵ το όποιον αργότερον θα χρησιμοποιηθή έν συνδυασμώ με την συστημα-

10. (α) M. C. Jones. «Elimination of children's fears» J. Exp. Psychology, 1924, 7, 382.

(β) M. C. Jones. «A Laboratory study of fear. The case of pater» J. Genet. Psychol., 1924, 31, 308.

11. W. Burnham. The normal mind. New York Appleton, 1924.

12. W. English. «Three cases of conditioned fear response» Journal of Abnormal Psychology 1929, 24, 221-225.

13. A. Jersild και F. Holmes. «Methods in overcoming children's fears». Journal of Experimental Psychology, 1935, 1, 75-104.

14. K. Dunlap. «Technique of negative practice». American Journal of Psychology, 1942, 55, 270-273.

15. E. Jacobson. Progressive relaxation. Chicago: University of Chicago Press, 1938.

τικήν ελάττωσιν τῆς εὐπαθείας καὶ τὴν θετικήν ἐνίσχυσιν.

Ἀπὸ τοῦ 1950 μέχρι σήμερον.

Ἡ δεκαετία 1950 - 1960 ἐγνώρισεν μίαν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐρεύνης τῆς συμπεριφορᾶς. Πλέον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ συνεισφορά τοῦ SKINNER¹⁶, διὰ τῶν πειραμάτων του καὶ τῶν γραπτῶν του. Ὁ SKINNER ἔδωκεν μίαν ὥθησιν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἰδεῶν καὶ μεθόδων αἱ ὁποῖαι ἐπέδρασαν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ψυχολογίαν, τὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ἱατρικὴν, τὴν ψυχοθεραπευτικὴν καὶ ἄλλους κλάδους. Ὁ SKINNER¹⁷ ἐφήρμοσεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνισχύσεως μετὰ τραυλίζοντας καὶ οἱ AZRIN καὶ LINDSLEY¹⁸ κατ' ὁρῶσαν νὰ ἐπιτύχουν τὴν συνεργασίαν μετὰ τῶν παιδιῶν συμφώνως πρὸς τὸν προκαθορισθέντα σκοπὸν.

Τέλος, οἱ WOLPE καὶ LAZARUS¹⁹ συνεδύσαν τὰ εὐρήματα τῶν ψυχολόγων τῆς συμπεριφορᾶς διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν τροποποίησιν ἢ τὴν ἀλλαγὴν τῆς συμπεριφορᾶς.

Διὰ τὴν καλλιτέραν κατανόησιν τῶν μεθόδων τῆς ψυχολογίας τῆς συμπεριφορᾶς θ' ἀναφερθοῦν τέσσαρα παραδείγματα ἀπὸ τὴν πρᾶξιν.

Τὸ πρῶτον παράδειγμα εἶναι ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τοῦ LAZARUS²⁰, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποίησεν τὴν συστηματικὴν ελάττωσιν τῆς εὐπαθείας καὶ τὴν θετικὴν ἐνίσχυσιν διὰ νὰ καταβάλλῃ τὴν φοβίαν ἐνὸς παιδιοῦ ποὺ ἐφοβεῖτο τὰ αὐτοκίνητα, λόγῳ προηγουμένου αὐτοκινητιστικοῦ δυστυχήματος. Ἦρχισεν ἀμείβων τὸ παιδί κάθε φορὰ ποὺ ἐμνημόνευεν τὴν λέξιν αὐτοκίνητον κατὰ θετικὸν τρόπον δίδων εἰς αὐτὸ σοκολάτας. Ἀργότερον ἤμειψεν τὸ παιδί, διότι ἐκάθισεν καὶ τελικὰ ἐταξίδευσεν δι' αὐτοκινήτου.

Τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ WILLIAMS²¹ ἀνέφερεν τὴν

περίπτωσιν ἀποβολῆς ὠργισμένης συμπεριφορᾶς διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἐξαλείψεως (ἀποσβέσεως).

Ἐπρόκειτο διὰ ἓνα παιδί 21 μηνῶν τοῦ ὁποῖου ἡ ὠργισμένη συμπεριφορὰ ἐξεδηλώθη μετὰ ἀπὸ μίαν ἀσθένειαν μακρᾶς διαρκείας καὶ συνέβαινε ὡσάκις τὸ ἐτοποθέτου εἰς τὸ κρεββάτι. Συγκεκριμένως ἐστρίγγλιζεν καὶ ἐμαίνετο συχνὰ ἐπὶ δύο ὥρας περίπου ἂν κάποιος τῶν γονέων ἐφευγε ἀπὸ τὸ δωμάτιον ἀμέσως. Οἱ γονεῖς ἐνίσχυσαν αὐτὴν τὴν συμπεριφορὰν διὰ τῆς παραμονῆς των εἰς τὸ δωμάτιον. Ὁ WILLIAMS τοὺς συνέστησε νὰ βάζουν τὸ παιδί εἰς τὸ κρεββάτι κατὰ τρόπον φυσικὸν καὶ φιλικὸν καὶ νὰ ἐγκαταλείπουν τὸ δωμάτιον κλείοντες ὀπίσω τοὺς τὴν πόρταν. Οὕτω καὶ ἐγίνε. Τὴν πρώτην φορὰν τὸ παιδί ἐκλαψε καὶ ἐστρίγγλισεν ἐπὶ 45' λεπτά, ἀλλὰ τὴν δευτέραν φορὰν ἐκοιμήθη ἀμέσως, πιθανὸν λόγῳ ἐξαντλήσεως. Τὴν τρίτην φορὰν ἡ ὠργισμένη συμπεριφορὰ διήρκεσε 10' λεπτά καὶ μετὰ τὴν δεκάτην φορὰν ἡ ὠργισμένη συμπεριφορὰ εἶχεν ἐξαλειφθῇ τελείως.

Μία ἐβδομάδα ἀργότερον μίαν θείαν τοῦ μετὰ τὴν συμπεριφορὰν τῆς ἐπ' ἀνέφερον ἐπ' ὀλίγον τὴν παλαιὰν συνήθειαν τοῦ παιδιοῦ. Ἐδόθησαν αἱ ἀπαραίτητοι ὁδηγίαι καὶ τελικῶς τὸ παιδί ἔμαθε νὰ κοιμᾶται χωρὶς κλάματα καὶ φωνάς. Μετὰ ἀπὸ 1 1/2 ἔτος ποὺ ἐξητάσθη καὶ πάλιν ἡ περίπτωσις τὸ παιδί εὐρέθη νὰ συμπεριφέρεται κανονικῶς καὶ δὲν παρετηρήθη ἀπροσαρμοστία ἢ ὑποκατάστατον τῆς μὴ ἐπιθυμητῆς συμπεριφορᾶς.

Τὸ τρίτον παράδειγμα ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν αὐτῶν μεθόδων διὰ τὴν ἀλλαγὴν τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἐνηλίκων. Ὁ AVLLON²² ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἐχρησιμοποίησιν τῶν μεθόδων τῆς ψυχολογίας τῆς συμπεριφορᾶς μετὰ ἀσθενεῖς τῶν ψυχιατρειῶν. Συγκεκριμένως εἰς τὸ Νοσοκομεῖον SASKATCHEWAN πολλοὶ ἀσθενεῖς ἔπρεπε νὰ παροτρύνωνται νὰ ὑπάγουν εἰς τὸ ἐστιατόριον τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ. Πολλοὺς ποὺ δὲν ἤθελον νὰ ὑπάγουν, αἱ νοσοκόμοι, ἀθελήτως τοὺς ἐπιβράβευον, διὰ τῆς μεταφορᾶς τῆς τροφῆς των εἰς τὰ δωμάτιά τους. Διὰ νὰ τοὺς μάθῃ νὰ προσέρχωνται εἰς τὸ ἐστιατόριον ὁ AVLLON ἠκολούθησεν τὴν ἐξῆς διαδικασίαν. Τὸ ἐστιατόριον — CAFETERIA — παρέμενεν ἀνοικτὸν μόνον ἐπὶ 30' λεπτά τῆς ὥρας τοῦ φαγητοῦ καὶ ὁποῖος δὲν προσήρχετο ἐγκαίρως δὲν ἔτρωγεν. Ὁ χρόνος σιγὰ σιγὰ περιωρίσθη εἰς τὰ 5' λεπτά. Ὅταν ὅλοι συνεμορφώθησαν πρὸς αὐτὸ τὸ μέτρον, τοὺς ἐξητήθη νὰ λαμβάνουν ἓνα κέρμα ἀπὸ τὰς νοσοκόμους, τὸ ὁποῖον θὰ ἔρριπτον εἰς μίαν ὀπὴν, διὰ ν' ἀνοίξῃ ἡ θύρα τοῦ ἐστιατορίου. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο εὐνοϊκόν.

Τὸ τέταρτον παράδειγμα εἶναι πρόσφατον. Ὁ Δημητράκης 3 ἐτῶν, ἐφοβεῖτο νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν θάλασσαν. Ὅσάκις οἱ γονεῖς του προσεπάθησαν νὰ τὸν βάλουν ἢ νὰ τὸν ὁδηγήσουν εἰς τὴν θάλασσαν ἐκλαίγε ὠργισμένα καὶ ἐντρίγγλιζεν. Δὲν ἠθέλησε ὁ γράφων νὰ μάθῃ πῶς

16. (α) B. F. Skinner. The behavior of organisms: An experimental analysis. New York: Appleton - Century, 1938.
- (β) B. F. Skinner. Science and human behavior. New York: The Free Press, 1953.
17. J. Sheehan. «The modification of stuttering through non-reinforcement» Journal of Abnormal and Social Psychology, 1951, 46, 51-63.
18. N. Azrin καὶ O. Lindsley. «The reinforcement of cooperation between children». Journal of Abnormal and Social Psychology, 1956, 52, 100-102.
19. J. Wolpe καὶ A. A. Lazarus. Behavior therapy techniques. Oxford: Pergamon Press, 1966.
20. A. Lazarus. «The elimination of children's phobias by reconditioning». South African medical proceedings, 1959, 5, 261-265.
21. C. Williams. «The elimination of tantrum behavior by extinction procedures». Journal of Abnormal and Social Psychology, 1959, 59, 269.

22. T. Ayllon καὶ E. Haughton. «Control of the behavior of schizophrenics by food». Journal of the Experimental Analysis of Behavior, 1962, 5, 343-352.

Εφθασεν εις τὸ σημεῖον αὐτό. Ἐκεῖνο ποῦ παρε-
τήρησε εἶναι, ὅτι οἱ γονεῖς του καθὼς καὶ ὁ παπ-
πούς του ἀγαποῦν παθολογικά τὸν Δημητράκη.
Συζητοῦν δὲ κάθε τι σχετικὸν μὲ τὴν συμπερι-
φορὰν του ἔμπροσθέν του. Κάνουν τὸ συνηθι-
σμένο σφάλμα πολλῶν γονέων οἱ ὅποιοι λέ-
γουν: «Δὲν καταλαβαίνουν τὰ παιδιὰ. Εἶναι
μικρά».

Σκοπὸς τοῦ ψυχολόγου: Ἡ ἀλ-
λαγὴ τῆς ἀνεπιθυμήτου συμπεριφορᾶς τοῦ Δη-
μητράκη δι' ἄλλης ἐπιθυμητῆς. Συγκεκριμένως ὁ
Δημητράκης ἔπρεπε νὰ πλησιάσῃ τὸ νερὸ τῆς
θάλασσης καὶ τελικῶς νὰ κολυμβήσῃ.

Μέθοδος: Ἡ ἰδία τῆς MAPY COVER JO-
NES καὶ ἡ χρῆσις τῶν διαδοχικῶν προσεγγίσεων
τοῦ WOLPE μὲ ταυτόχρονον ὑπαρξιν ἄλλου
εὐχαρίστου ἐρεθίσματος.

Ἐφαρμογή: Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐπιθυ-
μοῦν διακαῶς ὅλα τὰ παιδιὰ τῆς ἡλικίας αὐτῆς
εἶναι τὰ παραμῦθια. Θετικὸν ἐρέθισμα, λοιπόν,
τὸ παραμῦθι καὶ ἀρνητικόν, ἡ θάλασσα. Καθω-
δηγήθησαν οἱ γονεῖς του νὰ καθίσουν μὲ τὸν
Δημητράκη καὶ τὴν Μαρίνα — 7 ἐτῶν — μαζὶ
μὲ τὸν γράφοντα εἰς τὴν ἀκρογιαλιά. Τότε ἤρχι-
σεν νὰ διηγῆται ὁ γράφων τὸ παραστατικὸν
παραμῦθι «Ὁ γαῖδαρος, ὁ σκύλος, ἡ γάτα καὶ ὁ
κόκκορας ποῦ ἤθελαν νὰ γίνουν μουσικοί».
Ἐνῶ συνεχίζετο τὸ παραμῦθι ἐσυρόμεθα ὅλον
καὶ περισσότερον μέσα εἰς τὴν θάλασσαν. Πρὶν
τελειώσῃ τὸ παραμῦθι ὁ Δημητράκης μᾶς εἶχεν

ἀκολουθήσει ἀρκετὰ καὶ μιμούμενος τοὺς γονεῖς
του καὶ τὴν Μαρίνα — ποῦ εἶχαν καθοδηγηθῇ —
ἤρχισεν νὰ βρέχῃ (πιτσιλᾷ) τὸν γράφοντα μὲ
νερὸ τῆς θαλάσσης. Ἡ συνέχεια εἶναι γνωστὴ.
Ἡ θάλασσα γοητεύει τὰ παιδιὰ. Ἀρκεῖ ἐμεῖς
νὰ μὴ δημιουργοῦμεν ἀντιθέτους ἐντυπώσεις.

Συμπέρασμα.

Αἱ ἐννοιαὶ τῆς Ψυχολογίας τῆς Συμπεριφορᾶς
ἐφηρμόζοντο πρὸ πολλῶν αἰώνων ἀνευ ἐπι-
στημονικῆς συστηματοποιήσεως. Μόλις τὸν
19ον αἰῶνα ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν ἐπιστημονι-
κὸν σχῆμα μὲ τὴν προσπάθειαν τοῦ ITARD καὶ
SEGUIN. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ
τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος σχηματοποιοῦν-
ται ἔτι περισσότερον καὶ ἐξαπλοῦνται βραδέως
μὲν ἀλλὰ σταθερῶς διὰ τῶν πειραματικῶν ἐρευνῶν
τῶν SKINNER, PAVLOV καὶ THORNDIKE.

Κατὰ τὴν δεκαετίαν 1950 - 1960 σημειοῦται
τεραστίᾳ πρόοδος χάριν τῶν ἐργασιῶν τοῦ
SKINNER, WOLPE, LAZARUS καὶ ἄλλων
ἐρευνητῶν.

Σήμερον ἡ Ψυχολογία τῆς Συμπεριφορᾶς
ἀποτελεῖ αὐτοτελὴ κλάδον τῆς Ψυχολογίας καὶ
αἱ ὑποδεικνυόμεναι ὑπ' αὐτῆς μέθοδοι καὶ τεχνι-
καὶ ἐφαρμόζονται ἐπιτυχῶς διὰ τὴν τροποποίη-
σιν ἢ ἀλλαγὴν τῆς ἀνεπιθυμήτου συμπεριφορᾶς
ἐπεκτείνεται δὲ συνεχῶς ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν καὶ
εἰς ἄλλας συναφεῖς ἐπιστήμας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ayllon, T. και E. Haughton. «Control of the behavior of schizophrenics by food». *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 1952, 5, 343-352.
2. Azrin, N. και O. Lindsley. «The reinforcement of cooperation between children». *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1956, 52, 100-102.
3. Burnham W. «The normal mind». New York: Appleton, 1924.
4. Clarizio H. F. και S. L. Yelon. «Learning theory approaches to classroom management: rational and intervention techniques». *Journal of Special Education* vol. 1, 1967, 267-274.
5. Dunlap, K. «Technique of negative practice». *American Journal of Psychology*, 1942, 55, 270-273.
6. English, W. «Three cases of conditioned fear responses» *Journal of Abnormal Psychology*, 1929, 24, 221-225.
7. Jacobson, E. «Progressive relaxation». Chicago: University of Chicago Press, 1938.
8. Jersild A. και F. Holmes. «Methods in overcoming children's fears» *Journal of Experimental Psychology*, 1935, 1, 75-104.
9. Jones, M. C. «Elimination of children's fears» *J. Exp. Psychology*, 1924, 7, 382.
10. Jones M. S. «A laboratory study of fear. The case of Peter» *J. Genet. Psychology*, 1924, 31, 308.
11. Lazarus, A. «The elimination of children's phobias by deconditioning». *South African Medical Proceedings*, 1959, 5, 261-265.
12. Μαργαριτάκη Γ. «Η Μέθοδος Ψυχολογική Θεώρησης». Αθήνα: Δίπτυχο 1967.
13. Ξηροτύρη 'Ηλσα «Ίστορία της Ψυχολογίας». Τόμος Α', Αθήναι: Κένταυρος, 1967.
14. Pavlov, I. P. «Conditioned reflexes». G. V. Anrep (Εκδόσεις και Μετάφρ.) London: Oxford University Press, 1927.
15. Roback. A. A. «History of psychology and psychiatry». New York: The Citadel Press, 1961.
16. Seguin. E. «Idiocy: And its treatment by the physiological method». New York: William Wood, 1886.
17. Skinner B. F. «The behavior of organisms. An experimental analysis». New York: Appleton — Century, 1938.
18. Skinner B. F. «Science and human behavior». New York: The Free Press, 1953.
19. Thorndike, E. L. «Educational psychology». New York: Columbia University press, 1913.
20. Thorndike, E. L. «The fundamentals of learning». New York: Teachers College, 1913, 25-28, 27.
21. Thorndike, E. L. «The psychology of wants, interests and attitudes». New York: Appleton-Century-Crofts, 1935, 22, 25, 27, 28, 47.
22. Watson J. and R. Rayner. «Conditioned emotional reactions». *Journal of Experimental Psychology*, 1920 3, 1-14.
23. Williams, C. «The elimination of tantrum behavior by extinction procedures». *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1959, 59, 269.
24. Wolpe, L. και A. A. Lazarus «Behavior therapy techniques» Oxford: Pergamon Press, 1966.
25. Zilboorg C. και G. W. Henry. «A history of medical psychology». New York: W. W. Norton, 1941.

Η ΟΡΜΗ ΠΡΟΣ ΜΙΜΗΣΙΝ

Υπό Θ. ΦΟΥΡΦΟΥΛΑΚΗ, Νομ. Ἐπιθ/τοῦ
Δημοτικῆς Ἐκπ/σεως

Ὁρμάς γενικῶς ὀνομάζομεν, ἔμφυτα εἰς τοὺς ἀνθρώπους ψυχικὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια συνθέτουν τὴν πρώτην γενικὴν ἐκδήλωσιν τῆς βουλῆσεως τοῦ ἀτόμου.

Εἶναι δηλαδὴ αἱ ὁρμαὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅτι τὰ ἐνστικτικὰ εἰς τὰ ζῶα. Τυφλαὶ καὶ ἄοριστοὶ τάσεις, προϋπάρχουσαι πάσης ἐμπειρίας καὶ πάσης γνώσεως.

Ὁρμῶν διακρίνομεν διάφορα εἶδη: Τὴν πρὸς κίνησιν, κτήσιν, γνῶσιν, κοινωνίαν, ἀνακοίνωσιν, μίμησιν. Ἐνταῦθα θὰ ἐξετάσωμεν τὴν πρὸς μίμησιν ὁρμήν.

Ὁρίζεται αὕτη ὡς τάσις πρὸς ἐναρμόνισιν σκέψεων, συναισθημάτων, λόγων, πράξεων, τρόπων γενικῶς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀτόμου, πρὸς τὰς ἐνεργείας καὶ τοὺς τρόπους συμπεριφορᾶς ἄλλου ἢ ἄλλων ἀτόμων.

Μιμούμενον δηλαδὴ τὸ ἄτομον, παρορμάται, κατ' ἀναπόφευκτον ἀνάγκην, πρὸς ὠρισμένας ἐνεργείας, τὰς ὁποίας ἀναπαριστᾷ κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν ἐξ ἐνεργειῶν ἄλλων ἀτόμων τὰς ὁποίας ἀπεδέχθη ὅτε μὲν ἀκουσίως καὶ τυχαίως, συνήθως ὁμως ἐκουσίως καὶ κατ' ἐπιλογὴν.

Ἐχομεν ἐπομένως μίμησιν ἀκουσίαν, ἐξ ἐνστικτοῦ, αὐτόματον, τυχαίαν καὶ μίμησιν ἐκουσίαν, ἔλλογον, μετὰ ἀπὸ παρατήρησιν, συλλογισμόν καὶ κρίσιν προελθοῦσαν.

Μιμεῖται τὸ ἄτομον τοὺς τρόπους ἐκφράσεως τῶν ἄλλων, τὰς κινήσεις των, τοὺς λόγους των, τὴν ἀμφιεσίν των, τοὺς τρόπους τοῦ τρώγειν, ἐνδύεσθαι καὶ γενικῶς πᾶν ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὴν συμπεριφορὰν των.

Εἰδικώτερον ὁ μαθητὴς μιμεῖται τὸν τρόπον τοῦ ἀναγινώσκειν, γράφειν, ἀπαγγέλλειν τοῦ διδ/λου του καὶ τῶν συμμαθητῶν του, τὸν τρόπον τοῦ παίζειν καὶ φέρεσθαι τῶν συμπαίκτηρων του, τὰς χρησιμοποιούμενας ὑπ' αὐτῶν κινήσεις κατὰ τὰ παίγνια, τὸ λεξιλόγιον των κ.ά.

Ἀλλ' ὄχι μόνον τρόπους ἐκφράσεως καὶ συμπεριφορᾶς μιμοῦνται τὰ ἄτομα, ἀλλὰ καὶ ψυχικὰς καταστάσεις δυνατόν νὰ μιμηθοῦν, χαρᾶς, λύπης, θαυμασμοῦ, ἀπορίας, ἐνθουσιασμοῦ, δυνατόν δὲ ἐφ' ὅσον αἱ καταστάσεις αὗται εἶναι ἐντονοὶ νὰ ἐπιδράσουν τόσον πολὺ ἐπὶ τοῦ θυμικοῦ των, ὥστε νὰ τοὺς δημιουργήσουν παρομοίας καταστάσεις καὶ νὰ τὰ παρορμήσουν πρὸς δράσιν.

Ἡ μίμησις εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἀσκεῖ εἶδος τι ὑποβολῆς, πιέσεως, ψυχολογικῆς βίας τὴν ὅποιαν ὑφίσταται τὸ μιμούμενον ἄτομον δεσμεύεται ψυχικῶς χωρὶς ἐνίοτε νὰ ἐξη συνείδησιν τῆς πιέσεως αὐτῆς. Τόσον πολὺ εἶναι δεσμευμένον ὥστε οὔτε κρίσιν ἐπ' αὐτοῦ δύναται νὰ προσφέρῃ.

Εἰς μίμησιν ὑπόκειται πάντα τὰ ἄτομα πᾶ-

σης ἡλικίας, κοινωνικῆς τάξεως, νήπια, παῖδες, ἔφηβοι, ἐνήλικες καὶ γέροντες, πλοῦστοι καὶ πτωχοί, ἐγράμματοι καὶ ἀγράμματοι, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἔστω καὶ ἂν ἔχουν καλῶς ἀπὸ φυσιολογικῆς καὶ ψυχολογικῆς ἀπόψεως.

Ὁ βαθμὸς ὁμως κατὰ τὸν ὁποῖον ὑπόκεινται εἰς μίμησιν τὰ διάφορα ἄτομα δὲν εἶναι ὁ αὐτός.

Οἱ παῖδες ὑπόκεινται εἰς μίμησιν περισσότερον τῶν ἐνηλίκων διότι δὲν ἔχουν ἀκόμη ἀναπτύξει εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν τὴν παρατηρητικότητά των, τὴν διανόησιν, τὴν κρίσιν καὶ τὴν βούλησιν, ἔχουν εὐπιστίαν, δὲν ἔχουν μορφώσει ἰσχυρὰς συνηθείας, δὲν ἔχουν ἀποκρυσταλλώσει κανόνας συμπεριφορᾶς ἰσχυροῦς, δὲν ἔχουν δημιουργήσει ὅτι λέγομεν προσωπικότητα. Ἐκ τῶν δύο φύλων ρέπουν περισσότερο πρὸς μίμησιν τὰ θήλεα καὶ διότι ἔχουν ἀνεπτυγμένην εἰς μεγάλον βαθμὸν τὴν περιέργειαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν πρώτην αἰτίαν τῆς μιμήσεως καὶ καλύπτει ἓνα μεγάλο μέρος τῶν γυναικείων διαφερόντων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ λόγου ὅτι τὰ θήλεα ἐφ' ἑνὸς μὲν ἔχουν ἀσθενεστέραν τὴν βούλησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ πράξεις καὶ ἡ συμπεριφορὰ των ρυθμίζονται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐκ συναισθηματικῶν λόγων.

Τὰ ἀνωτέρω ἀφοροῦν εἰς τὰ φυσιολογικῶς καὶ ψυχολογικῶς ὑγιᾶ ἄτομα καθ' ὅσον τὰ ἀσθενῆ καὶ ἰδία τὰ ἐξ' ἀβουλίας ἢ ἐξ ἐλλείψεως κρίσεως συλλογιστικῆς ἱκανότητος κλπ. πάσχοντα ἄτομα ὑπόκεινται ἐξ ολοκλήρου εἰς τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν τῆς μιμήσεως.

Συμβάλλει δὲ ἀποτελεσματικῶς ἡ μίμησις ἄλλοτε μὲν εἰς τὴν ὀρθὴν καὶ σύντομον προσαρμογὴν τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν κοινωνίαν, ἰδία ὁσάκις τοῦτο εἶναι ἠναγκασμένον νὰ ἀντιμετωπίζῃ νέας καταστάσεις, ἄλλοτε δὲ εἰς τὴν ἐκτροπὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς εὐθείας καὶ παραδεδεγμένης ὁδοῦ, ἀναλόγως πάντοτε τῶν προτύπων τὰ ὅποια τὸ μιμούμενον ἄτομον ἀντιγράφει.

Τόση εἶναι ἡ δύναμις τῆς μιμήσεως ὥστε δύναται αὕτη νὰ ἐκρίζωσιν συνηθείας παλαιότητας καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὰς διὰ νέων. Γνωστὴ εἶναι ἡ εὐκολία μετὰ τῆς ὁποίας ἀλλάζουν συνηθείας οἱ παῖδες ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην, ὡς καὶ ἡ δουλικὴ ὑποταγὴ τῶν γυναικῶν ἰδία εἰς τὰ καθ' ἡμέραν μεταβαλλόμενα κελεύσματα τῆς μόδας.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, τῆς ὀρθῆς προσαρμογῆς τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν κοινωνίαν, ἡ μίμησις ἐπιδρᾷ θετικῶς καὶ ἐπωφελῶς καὶ διὰ τὸ ἄτομον καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν, εἰς τὴν δευτέραν ἀρνητικῶς καὶ ἐπιβλαβῶς.

Εἶναι διὰ τοῦτο δίκιοπος μάχαιρα ἡ μίμησις ὡς ὀρθῶς ὑποστηρίζει Γάλλος παιδαγωγός, διότι δύναται νὰ μεταδώσῃ καὶ καλὰς ἀλλὰ καὶ κακὰς ἰδιότητας.

Εἶπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι τὸ ἄτομον κατὰ τὴν μίμησιν κάνει εἶδος τι ἐπιλογῆς καὶ τῶν προσώ-

πων και των ενεργειων τις οποιας προκειται να μιμηθῇ. Μιμείται δε προπαντων τις ενεργειας εκεινων που θεωρει δυνατους, ωραιους, πλουσιους, μορφωμενους, καλης κοινωνικης ταξεως. Οι παιδες μιμουνται τους λογους και τις πραξεις των προσωπων που αγαπουν. Των γονεων και των διδωλων των, των φιλων και συμπαικτωρων των και γενικως εκεινων που θεωρουν υπερτερους κατα την σωματικην αλκιην, την πνευματικην ευστροφian, την ηλικian κ.α.

Ισχυροτερα εμφανιζεται η επιδρασις της μιμησεως εις την παιδικην, προεφηβικην και εφηβικην ηλικian και ισχυροτατη αποβαινει κατα τις ηλικιας αυτας μεταξυ των θηλεων.

Γενικως δυναμεθα να υποστηριξωμεν οτι η πρωτη αγωγη των παιδων ειναι μιμησις, οτι η διαγωγη των προεφηβων και εφηβων ρυθμιζεται εις μεγαλον βαθμον υπο της μιμησεως ως και οτι η διαγωγη των ενηλικων υφισταται πολλας μεταβολας εξ αιτιας της προς μιμησιν ορμης.

Εκ των ανωτερω σαφως δηλουται η μεγαλη επιδρασις των οποιων ασκει η μιμησις εις τα άτομα και τις κοινωνιας, ως και η συνεπεια της διαπιστωσεως αυτης μεγαλη ευθυνη του σχολειου, της οικογενειας και της κοινωνιας, δια την ορθην διαπαιδαγωγησιν των ατόμων των, προκειμενου ταυτα να καταστουν ικανα να χρησιμοποιουν την θετικην μονον πλευραν της μιμησεως και να ωφελουνται εξ αυτης, να καταπιεζουν δε μεχρις εξαφανισεως την αρνητικην πλευραν αυτης.

Αλλ' ηδη ερωταται: Μιμουνται παντα συληβδην τα άτομα κατα τον αυτον βαθμον; Και εαν οχι, ποια ειναι τα επικρατεστερα αιτια;

Εκ της πειρας γνωριζομεν οτι αλλα άτομα ρεπουν προς μιμησιν περισσοτερον και αλλα ολιγωτερον, οτι υπαρχουν ενεργειαι τις οποιας μιμουμεθα αμεσως, ανευ σκεψεως, αλλας μετα μεγαλην σκεψιν, συλλογισμον και κρισιν, ως επισης οτι υπαρχουν και αλλαι τις οποιας ουδως μιμουμεθα. Και δεν τις μιμουμεθα, διότι αντιβαινουν προς το εσωτερικον πιστευν μας, ειναι αντιθετοι προς τα βαθυτερα συναισθηματα μας.

Εις την περιπτωσιν αυτην το συναισθημα αποδεικνυεται ισχυροτερον της μιμητικης ορμης. Το ιδιο θα συμβῇ εφ' οσον αντιταχῇ η βουλησις εις την μιμησιν, κατόπιν συλλογιστικης και κριτικης σκεψεως και ειναι αυτη ισχυροτερα ωστε να την καταβάλῃ. Επίσης οσakis η μιμησις ελθῃ αντικρυς αντιθετος προς βαθews ριζωμενην εις την συνειδησιν μας εξιν, η εξis δεν θα βραδύνη να κατισχύσῃ της προς μιμησιν ορμης.

Κατανοουμεν εκ των ανωτερω οτι, εφ' ενος μεν ανευ του συναισθηματος, της βουλησεως, της κρισεως του συλλογισμου και των εξεων, θα ειμεθα ερμαιοι της μιμητικης ορμης, εφ' ετερου δε οτι το αποτελεσματικωτερον οπλον προς περιστολην της μιμησεως θα ειναι δυνατον να αποδειχῇ η δια καταλληλου θεωρητικης και πρακτικης

διδασκαλιας αναπτυξis των ανωτερω ψυχικων λειτουργιων και η δημιουργia εις την συνειδησιν σταθερων και μονιμων αγαθων εξεων.

Περαν των ανωτερω θα ηδυνάμεθα να συστήσωμεν προς τους γονεις και διδωλους και την ληψιν των ακολουθων μετρων:

Ειπωμεν οτι οι παιδες μιμουνται τους λογους και τις πραξεις που ακουουν και βλέπουν. Εντευθεν η υποχρεωσις μας να φροντιζωμεν εφ' ενος μεν να μη λαμβανουν χωραν ενωπιον των πραξεις τις οποιας δεν επιθυμουμεν να μιμηθουν και εφ' ετερου να προκαλουμεν οσας θεωρουμεν χρησιμους και επομενως καταλληλους προς μιμησιν. Χρειάζεται προσοχη εις τους λογους και τις πραξεις μας οσakis ευρισκομεθα προ των τεκνων και των μαθητων μας. Μεγαλη ωσαυτως επαγρύπνησις απαιτείται να ανα πασαν στιγμην γνωριζωμεν με ποιους συναναστρεφονται τα τεκνα μας.

Προσπάθειαν πρέπει να καταβάλλῃ το σχολειον ωστε να αναπτύσῃ εις τους μαθητας το κριτικον πνευμα, να διδάξῃ και να ασκήσῃ αυτοους να διακρινουν και να ζουν το αληθες, το αγαθον και το ωραιον. Να θετουν εις την βασανον του συλλογισμου παν οτι βλέπουν και ακουουν. Να μην αποδεχωνται τιποτε ετοιμον. Να επιλέγουν μετα προσοχης τα προσωπα των συναναστροφων των.

Το σχολειον βεβαιως θα μεταδωσῃ γνωσεις αλλα παραλληλως θα παράσῃ εις τους μαθητας ευκαιριας προς αναπτυξin της προσωπικότητος των.

Θα τραφῇ ο μαθητης με την πληθυν των γνωσεων των επιστημων και της συγχρόνου τεχνικης αλλα θα καλλιεργηθουν εις αυτον αι διανοητικαι, συναισθηματικαι, ηθικαι και σωματικαι δυναμεις εις τον υπερτατον βαθμον ωστε να εχη και την δυναμιν και την διάθεσιν να βιώσῃ συμφωνως προς τις αρχας του Ελληνοχριστιανικου Ιδεωδους. Ουτω θα δυναται να ευρίσκη εκαστοτε την εσωτερικην δυναμιν εφ' ενος μεν να μιμηται τα δεοντα, εφ' ετερου δε να γινεται το ιδιον αντικειμενον προς μιμησιν.

Χρειάζονται δια το εργον αυτο γονεις και διδωλοι, παιδαγωγουσαι προσωπικότητες, να ενθουσιάζουν, να εμπνεουν, να οικοδομουν, να παρορμουν προς δρασιν.

Η ζωῃ ειναι διαρκης αγων. Νικηται αναδεικνυονται οι πρωτοποροι, οι μετ' επιμονης, αυτονομιας σκεψεως και δρασεως πρωτοτυπουντες, οι ευγενεις και ταχεις οδοιποροι και ουχι οι δουλικως μιμουμενοι και απομιμουμενοι τις πραξεις των αλλων.

Βιβλιογραφία:

- Ν. Ξερχοπούλου: Ψυχολογία του παιδός.
Γ. Σακελλαρίου: Ψυχολογία του παιδός.
Σπ. Παγιατάκη: Παιδαγωγική Ψυχολογία.
Γ. Σακελλαρίου: Κοινωνιολογία.
Compayré: Παιδαγωγική.
Εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν «Ηλίου» κ.α.

Ἡ διδακτικὴ ἀρχὴ τῆς ἐποπτείας κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Φυσικῆς Πειραματικῆς καὶ Χημείας ⁽¹⁾

Τοῦ κ. ΦΩΤΙΟΥ Κ. ΣΑΜΑΡΑ
Μετεκπαιδευθέντος διδασκάλου

Ἡ διδακτικὴ ἀρχὴ τῆς ἐποπτείας εἶναι πολὺ παλαιά. Αἱ βάσεις αὐτῆς ἐτέθησαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως, ὑπὸ τῶν ἐμπειριοκρατῶν καὶ φυσιοκρατῶν. Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὁ Ρουσσώ ἀνεγνώρισε τὴν τεραστίαν ἀξίαν τῆς ἐποπτείας καὶ διεκήρυξεν ὅτι, ἡ φύσις διδάσκει ἀσφαλῶς τὸν ἄνθρωπον. Ὁλίγον ἀργότερον ὁ Pestalozzi ἀνέγαγε τὴν ἐποπτείαν εἰς διδακτικὴν ἀρχήν. Σήμερον εἶναι σύνθημα ὅλων τῶν διδασκάλων τὸ «διδάσκει ἐποπτικῶς». Εἰς οὐδένα διδάσκαλον ἐπιτρέπεται νὰ παραγνωρίσῃ τὴν ὑψίστην σημασίαν τῆς ἐποπτείας. Ὅλοι, ὅσοι διδάσκουν, ὀφείλουν νὰ χρησιμοποιοῦν ἀνάλογα πρὸς τὴν διδασκομένην ὕλην ἐποπτικά μέσα διδασκαλίας. Εἰς τὰ Σχολεῖα τῆς ἐποχῆς μας βάσις πάσης διδασκαλίας εἶναι ἡ ἐποπτεία. Διαπράττει ἐπαίσχυντον ἐγκλημα ὁ διδάσκαλος ἐκεῖνος, ὅστις δὲν διδάσκει ἐποπτικῶς, ἐνῶ δύναται νὰ διδάξῃ.

Ἡ μεθοδικὴ ἰδιαιτέρως διδασκαλία τῶν μαθημάτων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, ἀπαιτεῖ ἐποπτικά μέσα διὰ τῶν ὁποίων ἡ διδακτικὴ ἐργασία καθίσταται ἐπιστημονικὴ καὶ ἀποδοτικὴ, ὡς στηριζομένη εἰς τὰ πορίσματα τῶν νεωτέρων ψυχολογικῶν ἐρευνῶν περὶ τῆς σημασίας τῶν αἰσθητηρίων γενικῶς κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν μάθησιν. Ἐξ ὅλων τῶν μαθημάτων ὅμως, τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς Πειραματικῆς καὶ Χημείας, τοῦ ὁποίου σκοπὸς εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῶν διαφορῶν φυσικῶν φαινομένων ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τοῦ ὁποίου βασικὴ μεθοδολογικὴ ἀπαίτησις εἶναι τὸ πείραμα, συνδέεται τόσον στενῶς μετὰ τὴν ἐποπτείαν, ὥστε οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ γίνῃ περὶ τῆς διδασκαλίας του, ἐὰν προηγουμένως δὲν ἐξασφαλισθοῦν τὰ κατάλληλα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐποπτικά μέσα. Ἡ φυσικὴ Πειραματικὴ καὶ Χημεία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διδαχθῇ ἀνευ ἐποπτείας.

Κατὰ τὸ παρελθὸν οἱ διδάσκαλοι ἐπεχείρουν νὰ διδάξουν τὴν Φυσικὴν Πειραματικὴν καὶ Χημείαν μετὰ ἐποπτικά μέσα καὶ ὄργανα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐπινοήσεις των. Μὲ τὰ ἀπλὰ ἐκεῖνα μέσα, τὰ ὁποῖα πολλοὶ ἀκόμη συνάδελφοι χρησιμοποιοῦν καὶ δίδουν ἐποπτικὴν μορφήν εἰς τὴν διδασκαλίαν των, ἰδίως εἰς τὰ σχολεῖα τῆς υπαίθρου, γενεές γενεῶν ἐδιδάχθησαν.

Σήμερον ἡ κατάστασις ἥλλαξεν. Ἡ πολιτεία, ἥτις καταβάλλει ἀξιολόγους προσπάθειάς πρὸς προαγωγὴν τῆς ἐλληνικῆς γενικῶς Ἐκπαιδεύ-

σεως, ἤρχισεν ἀπὸ τινῶν ἐτῶν νὰ ἐφοδιάζῃ διὰ πλήρων σειρῶν ἐποπτικῶν ὀργάνων Φυσικῆς-Χημείας τὰ Σχολεῖα τῆς χώρας καὶ παραλλήλως νὰ ἐκπαιδεύῃ τοὺς διδασκάλους εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὀργάνων καὶ εἰς τὴν ὑποδειγματικὴν ἐκτέλεσιν τῶν Πειραμάτων.

Εἶναι καιρὸς πλέον, ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι νὰ ὀργανώσωμεν τὴν ἐργασίαν μας εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον καὶ ἡ διδασκαλία τῆς Φυσικῆς Πειραματικῆς καὶ Χημείας νὰ γίνῃ ἡ χαρὰ τῶν μαθητῶν μας. Τὰ ἐποπτικά ὄργανα, τὰ ὁποῖα συνεχῶς ἀποστέλλονται πρὸς Σχολεῖα ὅλων τῶν γεωγραφικῶν διαμερισμάτων τῆς χώρας, πρέπει νὰ ἀξιοποιηθοῦν. Καὶ θὰ ἀξιοποιηθοῦν μόνον ἀπὸ τὸν ἀξιὸν διδάσκαλον. Αὐτὸς θὰ χρησιμοποιήσῃ καλῶς τὰ ἐποπτικά ὄργανα Φυσικῆς-Χημείας, ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του. Αὐτὸς διὰ τῶν ὀργάνων θὰ ζωντανέψῃ τὴν διδασκαλίαν. Τοῦτο, εἶναι εὐκόλον ἔργον; Θὰ ἔλεγα ὅχι. Δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ ἔχωμεν κατάλληλα ἐποπτικά μέσα. Πρέπει καὶ νὰ χρησιμοποιοῦμε ταῦτα καλῶς.

Πέραν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν διδασκάλων εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ὀργάνων Φυσικῆς-Χημείας καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχετικῶν πειραμάτων, ἥτις καθίσταται ἀναγκαία, ἕκαστος διδάσκαλος, πρὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν αἴθουσαν διδασκαλίας, ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἐπαρκῶς προετοιμασθῇ. Ἡ προετοιμασία αὕτη συνίσταται:

1. Ἐπὶ τῆς τραπεζῆς ἐκτέλεσεως τοῦ πειράματος, ἡ ὁποία εἶναι ἀνάγκη νὰ εὐρίσκειται ὅπωςδήποτε εἰς θέσιν περιβλεπτοῦ, θὰ πρέπει νὰ εἶναι συγκεντρωμένα ὅλα τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχετικοῦ πειράματος μέσα. Τοιοῦτοτρόπως ὁ διδάσκαλος δὲν θὰ διαπιστώνῃ ἑλλείψεις μέσων κατὰ τὴν ὑποδειγματικὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πειράματος καὶ δὲν θὰ σπεύδῃ πρὸς ἀναζήτησιν τούτων, ἐπιφέρων διὰ τοιοῦτου εἰδους ἐνεργειῶν, χαλάρωσιν καὶ πτώσιν τοῦ διαφέροντος τῶν μαθητῶν πρὸς τὸ πείραμα, δι' οὗ ἐπιδιώκεται ἡ ἐρμηνεία φυσικοῦ ἢ χημικοῦ τινος φαινομένου. Ἀπαιτεῖται ὅθεν, προσοχὴ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ συστηματικὴ τάξις εἰς τὴν ἐργασίαν του.

2. Μία ἄλλη ἀπαίτησις εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐκτέλεσις τοῦ σχετικοῦ πειράματος, εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς γενικώτερας προεργασίας καὶ προετοιμασίας διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος. Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐνὸς πειράματος προκύπτουν συχνάκις ἀπρόβλεπτα προβλήματα, ὑπαγορευόμενα κυρίως ἐκ λεητομερειῶν, αἱ ὁποῖαι διαφεύγουν ἐνίοτε τῆς προσοχῆς τοῦ διδασκάλου. Τὰ προβλήματα ταῦτα ἐπιλύονται βεβαίως, ἀλλ' εἶναι καλύτερον ἀπὸ διδακτικῆς καὶ παιδαγωγικῆς ἀπόψεως, νὰ μὴν ἐπιλύωνται ἐν τῷ αἰθούσης διδασκαλίας, ἀλλὰ ἐκτὸς ταύτης

1. Ὁμιλία γενομένη ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τοῦ, ὑπὸ τῆς Β. Ἀνωτέρας Ἐκπαιδευτικῆς Περιφέρειας, διοργανωθέντος Σεμιναρίου πρὸς ἐκπαίδευσιν διδασκάλων εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας τῆς Φυσικῆς Πειραματικῆς καὶ Χημείας.

υπό του διδασκάλου καθ' όν χρόνον ούτος προετοιμάζεται και άποκτá πλήρη γνώσιν τής προς διδασκαλίαν ενότητος. Είναι γνωστόν ότι ούδεις διδάσκει όρθώς ό,τι δέν γνωρίζει καλώς.

3. Πρό τής εκτέλεσεως του πειράματος είναι ανάγκη νά υποκινήσωμεν τό διαφέρον των μαθητών μας. Τούτο κυρίως επιτυγχάνεται από τον Ικανόν διδάσκαλον. Ούτος έμβάλλει εις τās ψυχάς των μαθητών του, τό γενικόν προς τό μάθημα τής Φυσικής Πειραματικής και Χημείας διαφέρον, τό όποιον έδραιούται επί των ασφαλών και σαφών γνώσεων, τās όποιας καθημερινώς άποκτούν οι μαθηταί του.

Αι έν λόγω απαιτήσεις αναφέρονται εις τό στάδιον τής προετοιμασίας του διδασκάλου διά την εκτέλεσιν των πειραμάτων.

Κατά την εκτέλεσιν ενός πειράματος, ένωπιον των μαθητών, ό διδάσκαλος δύναται νά ακολουθήσῃ τās κάτωθι οδηγίας:

1. Νά καταλαμβάνη ό διδάσκων τοιαύτην θέσιν, ώστε άπαντες οι μαθηταί του νά παρατηρούν καλώς όλας τās κινήσεις εκτέλεσεως του πειράματος.

2. Αι κινήσεις του διδάσκοντος νά είναι σύντονοι και τοιαύται, ώστε, νά δύνανται οι μαθηταί νά τās παρακολουθούν. 'Η ταχύτης ένταυθα δέν έπαινεΐται. Δέν πρόκειται περί ταχυδακτυλουργίας. 'Επαινεΐται ή περίσκεψις. 'Ο,τι γίνεται, γίνεται διά τους μαθητάς και ούχι διά τον διδάσκαλον.

3. Πρό τής έναρξεως παντός πειράματος απαραίτητος καθίσταται ή κατονομασία υπό του διδασκάλου των προς χρησιμοποίησιν όργάνων και ουσιών. 'Ολοι οι μαθηταί πρέπει νά γνωρίσουν τά όργανα και τās ουσίας του πειράματος.

4. Μετά την κατονομασίαν των διαφόρων όργάνων και ουσιών, αρχίζει πλέον ή εκτέλεσις του πειράματος. Προβαίνει ό διδάσκαλος εις τās αναγκαίας προεργασίας και συναρμολογήσεις πειραματικών διατάξεων και έν συνεχεία εκτελείται τό πείραμα. Ένταυθα οι μαθηταί πρέπει νά έντείνουν την προσοχήν των, προς πλήρη κατανόησιν του φυσικού φαινομένου.

5. Τής εκτέλεσεως του πειράματος έπεται ή λύσις των άποριών των μαθητών επί τη βάσει τής συγκεκριμένης παρατηρήσεως, εις την όποιαν προέβησαν και ή έξαγωγή συμπεράσματος. Εις τό στάδιον τούτο τής διδασκαλίας είναι δυνατόν νά γίνη χρήσις του μαυροπίνακος.

6. 'Απαραίτητος τυγχάνει και ή επαλήθευσις του φαινομένου, διά τής υπό των μαθητών επαναλήψεως του πειράματος και ανακαλύψεως ύπ' αύτών, συμφώνως προς τās απαιτήσεις τής αρχής τής αύτενεργείας, μιås ή και περισσοτέρων περιπτώσεων εφαρμογής του φυσικού ή χημικού φαινομένου.

7. Κατά την πορείαν διδασκαλίας του μαθήματος Φυσικής Πειραματικής και Χημείας, πρέπει νά εύρίσκη εύρειαν εφαρμογήν ή διδακτική αρχή τής αύτενεργείας, βασιζομένης ταύτης επί του άδιαπτώτου διαφέροντος των μαθητών.

Τό μεγαλύτερον διδακτικόν σφάλμα κατά την διδασκαλίαν τής Φυσικής Πειραματικής και Χημείας και τό άσυγχώρητον, γίνεται όσάκις παραγνωρίζεται ή άξία τής διδακτικής αρχής

τής έποπτείας. Τό μάθημα τούτο αρχίζει διά του πειράματος και βασίζεται εις την αύτενεργειαν των μαθητών. 'Οσοι διδάσκαλοι λαμβάνουν ύπ' όψιν των ταύτα και έφ' όσον συντρέχουν και οι άλλοι παράγοντες, διδάσκουν όρθώς την Φυσικήν Πειραματικήν και Χημείαν.

'Η Πατρίς μας σήμερα, υπό τό φώς τής 21ης 'Απριλίου 1967, αναπτύσσεται εις όλους τους τομείς τής ανθρώπινης δραστηριότητας. Χαρακτηριστική είναι ή παρατηρουμένη έσχάτως εκπληκτική πρόοδος εις την 'Ελληνικήν βιομηχανίαν. 'Η πρόοδος αύτη, έδημιούργησε την ανάγκην υπάρξεως τεχνιτών, οίτινες λογίζονται ως έπαρκείς έφ' όσον έπεράτωσαν μίαν τουλάχιστον έπαγγελματικήν τεχνικήν Σχολήν, σχετικήν προς την ειδικότητά των. 'Ως εκ τούτου, έναπόκειται εις τό Σχολείον και τους διδασκάλους του ή δημιουργία τεχνικών διαφερόντων εις τους μαθητάς. Τά διαφέροντα ταύτα είναι δυνατόν νά αναπτυχθούν και διά τής υποδειγματικής εκτέλεσεως των πειραμάτων Φυσικής Πειραματικής και Χημείας και νά προκύψουν τά κάτωθι άγαθά άποτελέσματα:

1. Ένας μεγάλος αριθμός μαθητών νά αγαπήσῃ τās τέχνας και θά ακολουθήσῃ εύχαρίστως την όδόν εκμαθήσεως αύτών.

2. Νά μειωθῇ ό υπέρμετρος αριθμός των υποψηφίων διά τās 'Ανωτάτας Σχολάς.

3. Νά τρέπωνται προς την Τεχνικήν 'Εκπαίδευσιν ούχι οι άποτυγχάνοντες μόνον κατά τās εισιτηρίους έξετάσεις των 'Ανωτάτων Σχολών, αλλά και οι πραγματικώς ένδιαφερόμενοι διά τās τέχνας, οι όποιοι θά άποτελέσουν και την ασφαλέστεραν έγγύτησιν διά την έν τῷ μέλλοντι πλήρη εκβιομηχάνισιν τής Πατρίδος μας.

4. Νά άντιληφθούν οι μαθηταί ότι, αι χειρωνακτικαί έργασίαι είναι ίσης σημασίας, συγκρινόμενοι προς τās πνευματικάς τοιαύτας. Εις τό Σχολείον τής έποχής μας όφείλομεν νά εκτιμήσωμεν δεόντως τον παράγοντα «μαθητής». Πρέπει όπωσδήποτε νά γνωρίσωμεν τās δυνάμεις και αδυναμίας του, τās Ικανότητάς του και τās έλλείψεις του και τās μέν δυνάμεις και Ικανότητας όφείλομεν νά εξελίξωμεν επί τη βάσει των έπιστημονικώς παραδεδεγμένων μεθόδων έτι περισσότερο, τās δέ αδυναμίας και έλλείψεις έχοντες ύπ' όψιν μας, πάντοτε ως Ιατροί καταλλήλως νά θεραπεύωμεν.

'Η έποχή μας καλπάζει. Τό παρελθόν ώφειλε μόνον όταν συγκρίνεται μέ τό παρόν. Πολλαί παλαιαί διδακτικαί μέθοδοι άπεδείχθησαν λανθασμένοι. Δέν επιτρέπεται πλέον νά ακολουθούνται. Παλαιότερον ό διδάσκαλος τά έγνώριζε όλα. 'Ο μαθητής ώφειλε νά μανθάνη, όσα ό διδάσκαλος του έγνώριζεν. Τό παλαιόν Σχολείον έτοποθέτει εις παθητικήν θέσιν τον μαθητήν. Τό νέον Σχολείον θέλει τον μαθητήν νά κινήται, νά ενεργή διαρκώς, νά λαμβάνουν μέρος κατά την διδασκαλίαν όλαι αι αίσθήσεις του και ούτω νά μανθάνη έφευρίσκων. 'Ο διδάσκαλος τής σήμεραν όφείλει νά εισάγη τον μαθητήν εις τās μεθόδους του έργάζεσθαι. Δέν είναι πλέον ό άπροσπέλαστος ρήτωρ έν τῇ σχολικῇ αίθούσῃ Είναι καθοδηγητής, έρευνητής και συμπαραστάτης των μαθητών. Δίδει κατά την διδασκαλίαν του

εις τὴν ἐποπτεῖαν τὴν πρώτην θέσιν, πρὸ τῆς ὁποίας ἐποπτείας ἴσταται μετὰ προσοχῆς, διότι γνωρίζει καλῶς, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἀσφαλὴς πηγὴ πάσης γνώσεως. Λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του, ὁ σημερινὸς διδάσκαλος, τὴν ἀτομικότητα ἐκάστου μαθητοῦ.

Ἡ Ἑλλάς διὰ τῶν μεγάλων σοφῶν τῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐδίδασκε τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν ἐξήγαγε ἀπὸ τὰ ἀπελπιστικὰ σκοτάδια, εἰς τὰ ὁποῖα ἔζη, διὰ νὰ ὁδηγηθῇ εἰς τὴν σημερινὴν τῆς πρόοδον. Αἱ ἐπιστῆμαι τῆς Φυσικῆς καὶ Χημείας θεμελιώθησαν εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Ἡμεῖς, οἱ νέοι Ἕλληνες, εἴμεθα ἀπόγονοι ἐκείνων τῶν τιμημένων Ἑλλήνων. Δὲν

ὑστεροῦμεν εἰς πνευματικὰς δυνάμεις. Τοῦτο εὐκόλως καθίσταται φανερόν εἰς πάντας. Ἀπεδείχθη καὶ ἀποδεικνύεται ἐπαρκῶς, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶναι ἀθάνατον.

Ἡμεῖς οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες διδάσκαλοι, συνεπεῖς συνεχιστὰί τῆς λαμπρᾶς ἑλληνικῆς παραδόσεως, εἴμεθα ἀπόστολοι βαρείας ἀποστολῆς. Ἐφαρμόζοντες εἰς τὸ διδακτικόν μας ἔργον ἐπιστημονικὰς μεθόδους καὶ ἐργαζόμενοι φιλοτίμως, θὰ δώσωμεν τὴν ὑψίστην χαρὰν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Θὰ τὸ καταστήσωμεν καὶ πάλιν πρῶτον εἰς τὸν χρόνον τοῦ πνεύματος.

Φώτιος Σαμαρᾶς

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΙΔΕΑΙ ΔΙ ΕΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΝ

Υπό ΘΕΟΦΙΛΟΥ Γ. ΚΟΤΣΜΑΝΙΔΗ
Διδ/λου μετεκπ/ντος ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις
Ἀθηνῶν καὶ Μονάχου

Ὁ ὅρος «Προσχολικὴ Ἀγωγή» γεννᾷ εἰς καθένα ἀπὸ ἡμᾶς διαφορὸν — ἐνίοτε ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτους! — ἀντιδράσεις. Πάντως, σχεδὸν ὅλοι, συναντώμεθα ὁπωσδήποτε εἰς ἓν κοινὸν σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον συμπίπτουν ὅλαι αἱ ἀπόψεις, ὅτι: Ἡ Προσχολικὴ Ἀγωγή, παρ' ἡμῖν, εἶναι ἐντεταγμένη εἰς τὴν γενικὴν παιδευτικὴν ὁργάνωσιν τῶν Ἑλληνοπαίδων, ἡ ὁποία, ἀρχομένη με αὐτὴν προχωρεῖ εἰς τὴν Δημοτικὴν, τὴν Μέσην, περατοῦνται δὲ με τὴν Ἀνωτάτην Πανεπιστημιακὴν Ἐκπαίδευσιν. Ἐπομένως ἡ Πρ. Ἀγ. δὲν ἀποτελεῖ παρὰ τὴν — εἰσέτι μὴ ὑποχρεωτικὴν — προβαθμίδα αὐτῆς τῆς Γενικῆς καὶ Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ δὲν νοεῖται, ὅταν ὑπάρχῃ, παρὰ ἐν στενῇ συναρτήσῃ καὶ ἐξαρτήσῃ πρὸς αὐτήν.

Παρ' ἡμῖν, ὅπως καὶ εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, τὸ Νηπιαγωγεῖον εἶναι ὁ ἐνιαῖος τύπος τῶν Ἰδρυμάτων διὰ τὴν Πρ. Ἀγ. Ὁ Ν. 651/1970, αὐτὸς ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Γενικῆς Ἐκπ/σεως μας, ὁρίζει, ἐν τῇ παραγρ. 2 τοῦ ἀρθ. 21, τὰ ἑξῆς: «Τὰ Νηπιαγωγεῖα παρέχουν τὸ κατάλληλον περιβάλλον καὶ ἀγωγὴν διὰ τὴν σωματικὴν, ψυχικὴν, κοινωνικὴν καὶ γλωσσικὴν καλλιέργειαν τῶν νηπίων». Καὶ ἐν παραγρ. 1 τοῦ ἀρθ. 25 ὁρίζει: «Τὰ Νηπιαγωγεῖα εἶναι διευθετοὺς φοιτήσεως...» καὶ ἐγγράφονται εἰς αὐτὰ νήπια συμπληροῦντα τὴν 1ην Ὀκτωβρίου, ἐκάστου ἔτους, ἡλικίαν 3 ἐτῶν καὶ 6 μηνῶν. Ὁ ἴδιος Νόμος ὁρίζει τὰ προσόντα τῶν Νηπιαγωγῶν, ὡς ἀκολουθοῦν: «Πτυχιὸν τῆς Σχολῆς Νηπιαγωγῶν ἢ πτυχιὸν τῶν παρὰ ταῖς Παιδαγωγικαῖς Ἀκαδημίαις μονοετῶν τμημάτων Ἐκπαιδεύσεως Νηπ/γῶν ἢ ἀπολυτήριον Γυμνασίου καὶ εἰδικὸν δίπλωμα ἢ πτυχιὸν νηπιαγωγικῶν σπουδῶν ξένων Παν/μίων ἢ εἰδικῶν Ἰνστιτούτων».

Πανταχόθεν ὁμως ἀκούονται σοβαραὶ διαμαρτυρίαι καὶ ὁμολογεῖται ὅτι τὸ Νηπιαγωγεῖον ὡς μοναδικὴ μορφή Ἰδρύματος Πρ. Ἀγ. καὶ, παρ' ἡμῖν, ἡ ἐλαστικότης εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν προσόντων διὰ τὴν ἀσκήσιν τοῦ ὑψηλοῦ λειτουργήματος τῆς Νηπιαγωγῆς — ἐν Δ. Γερμανίᾳ ἐνεφανίσθησαν καὶ οἱ πρῶτοι, διατὶ ὅχι, ἄνδρες Νηπιαγωγοί! — δὲν εὐρίσκονται εἰς καλὸν δρόμον! Οὕτως ἀποδεικνύεται πόσον ἀνεπισταμονικῶς, ἐν πολλοῖς, ἐπὶ διεθνoῦς ἐπιπέδου ἀντιμετωπίζεται τὸ σοβαρότατον παιδαγωγικὸν ψυχολογικὸν καὶ κοινωνικὸν πρόβλημα τῆς Προσχολικῆς Ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν μας.

Διότι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πρ. Ἀγ., με τὴν τεραστίαν σημασίαν τῆς διὰ τὴν καθόλου ὠρίμανσιν τοῦ μέλλοντος πολίτου μιᾶς ὑγιεοῦς Πολιτείας, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθοῦν καὶ νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὴν βάσανον τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐλέγχου καὶ πειραματισμοῦ — ἀκόμη καὶ παρ' ἡμῖν, διότι

καιρὸς πλέον εἶναι νὰ παύσῃ ἡ ἱεραρχία περὶ «πτωχείας μέσων» καὶ «ἐλλείψεως ἱκανῶν ἐπιστημόνων» κ.λ.π. — ἐντελῶς νέαι μορφαὶ τῆς προσφοράς. Ἐν Νηπιαγωγείον, τὸ ὁποῖον λειτουργεῖ ὑπὸ αὐστηρῶς καθωρισμένων ὠρολόγιον πρόγραμμα, με προγραμματισμένα «μαθηματά», ὡς ἐν Δημοτικὸν Σχολεῖον διὰ «λιλιπουτεῖους» ἀποκλείεται ἀσυζητητῇ.

Ἄλλ' ἐνῶ θὰ ἀποκλεισθοῦν τὰ κεχωρισμένα μαθήματα, εἰς ἣν μορφήν ἐπεξεργάζονται εἰς τὸ Δημοτ. Σχολ., εἶναι ἀδήριτος ἀνάγκη, ὅπως μελετηθοῦν, ἀπὸ μίαν Ἐπιτροπὴν ἐξ Εἰδικῶν, καὶ καθορισθοῦν αἱ εἰδικαὶ περιοχαὶ τῆς ψυχολογικῆς, πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ὁλότητος τῶν νηπίων, αἵτινες δέον νὰ θεραπευθοῦν καὶ τροφοδοτηθοῦν συμφῶνως, πάντοτε, πρὸς τὸν γενικὸν σκοπὸν τῆς Ἀγωγῆς τῶν Ἑλληνοπαίδων, ὅστις, διὰ τοῦ προμνησθέντος Νόμου, ὁμολογεῖται ὅτι εἶναι ἡ βασικὴ ἐκπαίδευσις καὶ ἀγωγή των «ἐπὶ τῇ βίᾳ τῶν ἀξιών τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ»¹.

Τοιοιτοτρόπως ἔργον τῆς ἡ τοῦ Νηπιαγωγοῦ θὰ εἶναι νὰ γνωρίζῃ αὐτὰς τὰς «εἰδικὰς περιοχάς», νὰ κατέχῃ τὸ μορφωτικὸν ὕλικόν καὶ τὴν τεχνικὴν χρησιμοποίησίν του, διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ. Ὁφείλει ἡ Νηπιαγωγὸς νὰ γνωρίζῃ ἐπακριβῶς, πού εἶναι δυνατὴ μιά φυσιολογικὴ ἢ ψυχολογικὴ ὠρίμανσις τοῦ νηπίου καὶ μέχρι ποίου βαθμοῦ δύναται καὶ ἐπιτρέπεται νὰ ἀξιοῖται καὶ σκοπῇ μίαν βελτίωσιν.

Ὅλος διαφοροτρόπως, ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὸ Δημ. Σχολ., δὲν εἶναι εἰς τὸ Νηπιαγωγεῖον ἀναγκαῖον νὰ ἐπεξεργάζεται ἡ «διδασχθησομένη ὕλη» συστηματικῶς, συνειδητῶς καὶ ὠλοκληρωμένως ἐκ μέρους τοῦ παιδιοῦ. Ἐδῶ ἀρκεῖ τὸ νὰ ἀποκτηθοῦν αἱ θεμελιώδεις ἐμπειρίαι τῆς ζωῆς. Καὶ διὰ νὰ βιωθοῦν καὶ κατακτηθοῦν αὗται αἱ βασικαὶ ἐμπειρίαι χρειάζεται νὰ ἐξασφαλισθοῦν εὐκαιρίαι καὶ δυνατότητες πολλαπλῶν ἀσκήσεων καὶ ἐξειδικευμένων μορφῶν ἀσκήσεων. Τὸ νὰ ἀνακαλύψῃ, νὰ συνθέσῃ, νὰ ἀξιολογήσῃ καὶ πραγματοποιήσῃ αὐτὰς τὰς παιγνιώδεις ἀσκήσεις, αἵτινες θὰ ἀναποκρίνωνται εἰς τὴν βιωματικὴν ἀρχήν, τοῦτο εἶναι τὸ κύριον καὶ δυσκολώτατον μεθοδικὸν ἔργον τοῦ Παιδαγωγοῦ τοῦ Νηπιαγωγείου. Αὗται, αἱ πρὸς ποικίλην ἀσκήσιν τῶν νηπίων, εὐκαιρίαι πρέπει νὰ εἶναι εὐρύταται! Καὶ ὅχι συσφιγμένα εἰς συγκεκριμένας καὶ αὐστηρῶς προκαθορισμένας ὠριαίας ἀσκήσεις, ἀλλὰ οὕτως, ὥστε ἡ προεξάρχουσα ἀρχή, εἰς τὴν ὀρθὴν διάταξιν τῶν «μορφωτικῶν ἀγαθῶν», νὰ εἶναι ἡ

1. Νόμος 651/1970, ἀρθ. 21.

ένιαία σύλληψις καὶ γενικὴ θεώρησις τῆς ὑπάρξεως τοῦ παιδιοῦ.

Πολλοί, βεβαίως, Νηπιαγωγοὶ εἶναι ἐτοιμοὶ νὰ ἀπαντήσουν: Μὰ, αὐτὰ καὶ γνωστὰ εἶναι καὶ εἰς τὴν καθ' ἡμέραν παιδαγωγικὴν χειραγωγίαν τῶν νηπίων εὐρίσκουν ἀπὸ ἡμᾶς τὴν πρακτικὴν τῶν ἐφαρμογῶν.

Χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ ἀμφισβητήσωμεν τὴν εὐκρίνειαν τοῦ ἰσχυρισμοῦ, τολμῶμεν νὰ θέσωμεν «τὸν δάκτυλον εἰς τὸν τύπον τῶν ἡλίων»: Πῶς εἶναι δυνατόν εἰς τὸν λίαν περιωρισμένον χρόνον τῆς μονοετοῦς φοιτήσεως, εἰς τὰ Τμήματα Ἐκπαιδεύσεως Νηπ/γῶν, νὰ ἀποκτηθοῦν αἱ ἀναγκαῖαι ἐκεῖναι ἐπιστημονικαὶ γνώσεις τῆς Φυσιολογίας, τῆς Ἐξελικτικῆς Ψυχολογίας, τοῦ Παιδαγωγικοῦ Προγραμματισμοῦ, τῆς Διδακτικῆς τεχνικῆς καὶ τόσαι ἄλλαι γνώσεις ἀπὸ τὴν ἡθικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν, ὥστε νὰ ἐξοπλισθῇ ἀρτίως ἡ μέλλουσα Νηπιαγωγός; Ὅταν ἡ διετής φοίτησις, εἰς τὴν Δ. Εὐρώπῃν, θεωρεῖται ἀνεπαρκὴς προετοιμασία διὰ τὸ ἔργον τῆς Νηπιαγωγού, πῶς ἡμεῖς ἐξαρκούμεθα καὶ ἐπαναπαυόμεθα εἰς τὴν σχεδὸν ἐξ ἁμῆνον προπαιδείαν ἐκεῖνων τῶν... ἐπιστημόνων, εἰς τὰς ὁποίας ἐμπιστευόμεθα ὅτι εὐπαθέστερον, ὅτι εὐπλάστερον κατὰ τὸν Πλάτωνα¹ καὶ Πλούταρχον², ὅτι πολύτιμον κατὰ τὸν Κύριον Ἰησοῦν, τὰ παιδιὰ μας τῶν 4-6 ἐτῶν;

Ὁ ὑπέρροχος Πλούταρχος θὰ σταθῇ ἀμείλικτος κριτὴς μας μετὰ τὴν ἐπιγραμματικὴν ρῆσιν του, τὴν ὁποῖαν ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει ὡς τὸ ἐπάντων μέγιστον καὶ κυριώτατον τῶν εἰρημένων: διδασκάλους γὰρ ζητητέου τοῖς τέκνοις, οἱ καὶ τοῖς βίαις εἰσιν ἀδιάρβητοι καὶ τοῖς τρόποις ἀνεπλήρητοι καὶ ταῖς ἐμπειρίαις ἀριστοὶ³ πηγὴ γὰρ καὶ ρίζα καλολοκαγασίας τὸ νομῖμου τυχεῖν παιδείας. Ἐκτὸς ἐκείνου ὡς ἔργον τοῦ Νηπιαγωγέου παραδεχόμεθα τὴν φύλαξιν τῶν μικρῶν ἐπὶ τριῶρον ἡμερησίως ἢ τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἀλφαβήτου καὶ ὀλίγης ἀριθμήσεως — ἐφ' ὅσον περὶ... προσχολικῆς ἀγωγῆς πρόκειται! — μερικῶν ποιημάτων καὶ πολλῆς... πειθαρχίας... Τὸ τοιοῦτον ὅμως εἶναι ἀνεπίτρεπτον σήμερον, διαικούντας τὴν 8ην δεκαετίαν τοῦ αἰῶνος τοῦ παιδιοῦ!!

Ὅθεν παρακινούμεθα ἐκ τῶν ἀνωτέρω νὰ υλοθετήσωμεν, ὡς ἀπαραιτήτους προϋποθέσεις διὰ τὴν ὁργάνωσιν ἐπιτυχοῦς Προσ. Ἀγ. τὰ ἀκόλουθα:

1. Τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἰδιατέρας σπουδαιότητος τῆς προσχολικῆς ἡλικίας, διὰ τὸν καθόλου ἀνθρώπινον βίον, καὶ τῆς ἰδιαζούσης βαρύτητος καὶ δυσκαλίας τοῦ πρὸς ἐπιτέλεσιν ἔργου τῆς Νηπ/γωγού.

2. Τὸν καθορισμὸν ἐνὸς «παιδευτικοῦ» περιγράμματος μετὰ τῆς ἐπὶ μέρους «ἐδιδασκόμενης ὕλης» καὶ τῶν μορφωτικῶν ἀσκήσεων, εἰς ἐν εὐρύτατον πλαίσιον.

3. Τὴν ἀπαίτησιν, εἰς διετοῦς, τουλάχιστον, φοιτήσεως Σχολάς, γενικῶν καὶ ἐδικῶν γνώσεων διὰ τὴν ἀρτίαν ἐπιτέ-

λεσιν τοῦ ὑψηλοῦ καὶ δυσκόλου ἔργου, ἐκ μέρους τῶν Νηπιαγωγῶν!

Πολυάριθμοι ἔρευναι, τελευταίως, ἀπέδειξαν ὅτι τόσο ἐξ ἐπόψεως λεξιλογικοῦ πλούτου ὅσον καὶ ἐξ ἐπόψεως κατανοήσεως νέων ἐννοιῶν, τὰ παιδιὰ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας εἶναι περισσότερον ἱκανὰ ἀπὸ ὅ,τι ἡμεῖς οἱ ἡλικιωμένοι τοὺς ἀναγνωρίζομεν. Καὶ συνεπῶς ἡ ἀφομοιωτικὴ τῶν ἱκανότητος φθάνει πέραν τοῦ ὁπρίου, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ὁροθετοῦμεν περὶ τῆς ἡλικίας αὐτῆς.

Μόνον ὅτι αἱ προσλήψεις καὶ ἀφομοιώσεις τῶν ἀνωτέρω γνώσεων ἐνεργοποιοῦνται, κατὰ κανόνα, χωρὶς σύστημα. Ἀπουσιάζει ἀκόμη ἡ δυνατότης τῆς σαφοῦς καὶ καθαρᾶς ἐπεξεργασίας. Ἐνῶ, ἀντιθέτως, ἡ Μνήμη παρουσιάζει μίαν ἀνευ προηγουμένου «συσσωρευτικὴν» δύναμιν. Τώρα πραγματοποιεῖται ἡ «ἀποταμίεσις» τῶν γνώσεων ἐκεῖνων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀνασυρθοῦν ἀπὸ τὸ «ταμιεῖον» διὰ νὰ ταξινομηθοῦν καὶ χρησιμοποιηθοῦν κατὰ τὴν ἡλικίαν τῆς ἀφηρημένης σκέψεως. Διὰ τοῦτο εἶναι χρησιμωτάτη μία ὄχι αὐστηρῶς συστηματικὴ «προ-διάταξις» τῶν γνώσεων διὰ σκοπίμως κατευθυνομένων συζητήσεων, παρατηρήσεων, ἐρμηνειῶν πραγμάτων καὶ φαινομένων.

Τὰ παιδιὰ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας ἀναζητοῦν, παρορμώμενα ἀπὸ μίαν ἐσωτερικὴν κίνησιν τῆς ὁρμῆς πρὸς μάθησιν καὶ κτῆσιν, νέας, πλουσίας, ζωηρὰς ἐμπειρίας. Σκόπιμον, λοιπόν, εἶναι αὐταὶ νὰ ἀκολουθοῦν μίαν κλιμάκωσιν-δυσχερείας ἀνάλογον κυρίως πρὸς τὴν ψυχολογικὴν ἡλικίαν τοῦ παιδιοῦ καὶ μίαν τρισδιάστατον διάταξιν ἐντὸς τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Συνόλου Ἐμπειρίας, τὴν ὁποῖαν χαλκεύει τὸ παιδί.

Μέχρι πρό τινας ἦτο κοινὴ πίστις, τουλάχιστον εἰς τὰς γερμανοφώνους Χώρας, ὅτι διὰ νὰ χαρακτηρισθῇ ἐν νήπιον ὡς «σχολικῶς ὥριμον» ὤφειλε νὰ δύναται νὰ ἀριθμῇ τουλάχιστονμέχρι τοῦ ἀριθμοῦ δέκα τρία (13). Σήμερον ὅμως ἔχει ἀποδειχθῇ ὅτι μία ἀπλὴ ἀρίθμωσις δὲν ἱκανοποιεῖται οὐδεμίαν ἢ ἀποκαλύπτει ἐλάχιστα μίαν λανθάνουσαν μαθηματικὴν ἱκανότητα, ἡ ὁποία μόνον διὰ τῆς πρακτικῆς ἀσκήσεως καὶ τῶν ἀριθμητικῶν πειραματισμῶν εἶναι δυνατόν νὰ αὐξηθῇ καὶ ἐμπλουτισθῇ!

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μετὰ τὴν καθόλου Μάθησιν. Αὕτη δὲν ἀρχεταὶ ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ βίου ἢ τοῦ 5;6 ἐτους¹ ἀλλὰ ἐξελίσσεται ἀναλόγως πρὸς τὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τοῦ παιδιοῦ· συνειδητῶς μάλιστα ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν 8 μηνῶν καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 16ου μηνός. Διὰ τὴν Μάθησιν κατὰ τὴν ἡλικίαν αὐτὴν ὁ Piaget παραδέχεται: «Ἡ γνώσις... εἶναι στὴν ἀρχὴ μίᾳ ἐπιτυχημένῃ χειρονομίᾳ, μετὰ μίᾳ χειρονομίᾳ ποῦ σχεδίζεται ἢ ποῦ γίνεται ἀντικείμενο ἐπεξεργασίας τῆς φαντασίας»².

Εἰς τὴν ἡλικίαν ὅμως αὐτὴν δὲν ἐξαρτᾶται

1. Πλατ. Πολιτ. Β' 337 C-B.

2. Πλουτ. «Περὶ παιδῶν» Ἀγωγῆς 3, E.

3. Πλουτ. ἔ.δ. 4, B-C.

1. Σημ. Εἰς τὴν διεθνή βιβλιογραφίαν τὸ 5;6 ἔτη σημαίνει: 5 ἔτη καὶ 6 μῆνες κ.ο.κ.

2. P. Osterrieth, Εἰσαγωγή στὴν Ψυχολ. τοῦ Παιδιοῦ. Μετφρ. Α. Κρέτση σελ. 79.

ούτε από την Παιδαγωγόν ούτε από την φύσιν του παιδιού μόνον ο καθορισμός της εξελικτικής τροχιάς του μέσα εις τόν κόσμον. Τό Περιβάλλον είναι εκείνο, τὸ ὁποῖον θέτει ἀξιώσεις καὶ παραλαμβάνει τὸ παιδί καὶ τὸ τοποθετεῖ εἰς τὴν τροχίαν τοῦ συγχρόνου τεχνοκρατουμένου πολιτισμοῦ. Οὕτω δὲν δυνάμεθα νὰ ἐρωτήσωμεν ἢ νὰ ἀναμείνωμεν πότε ἓνα παιδί θὰ εἶναι ἱκανὸν νὰ κυκλοφορῇ εἰς τοὺς δρόμους μας. Διότι ὡς κυκλοφορῶν εἶναι ἐξ Ἰσου, σχεδόν, ὅσον καὶ ὁ ἡλικιωμένος ἐκτεθειμένος εἰς τοὺς αὐτοὺς κινδύνους. Τοὺς αὐτοὺς κινδύνους ἐπίσης ἀντιμετωπίζει καὶ ἐντὸς τῆς μηχανοκρατουμένης κα- τοικίας του ὅπως καὶ ὁ ἡλικιωμένος. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ σύγχρονος Τεχνικὴ ἀξιοῖ καὶ ἐκβιάζει μίαν ὑψηλῆς στάθμης προσαρμολογίαν! Ἀκόμη, τὸ ὅλον πρόβλημα τοῦ ἐλευθέρου χρόνου τοῦ παιδιοῦ — ὅπως εἰς τὴν Ἀνδραγωγικὴν οὕτω καὶ εἰς τὴν Νηπιαγωγικὴν — δέον νὰ ἀντιμετωπισθῇ μὲ πολλὴν ἐπιστημονικὴν σοβαρότητα. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπαφαὶ καὶ γνωριμίαι μὲ ἀνθρώπους καὶ τόπους ξένων, ἴσως ἀπομεμακρυσμένων, λαῶν, αἱ συντελούμεναι διὰ τοῦ τουρισμοῦ καὶ τῆς τηλεοράσεως, ὅλα αὐτὰ προετοιμάζουν νέας, ἀπροβλέπτους μορφὰς κοινωνικῆς συμβιώσεως. Διὰ τοῦτο τὸ καθήκον τῆς Νηπιαγωγικῆς ὀφείλει νὰ περιλάβῃ τὰς ἐξῆς βασικὰς περιοχὰς καὶ νὰ κατατείνῃ εἰς:

1. Τὴν ἀτομικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἰσχυροποίησιν τοῦ παιδιοῦ, διὰ τὴν αὐτεπιβεβαίωσίν του ὡς ἀνθρώπου-μέλους τῆς Κοινωνίας.

2. Τὴν ἐν πνεύματι κατανόησιν καὶ ἀγάπης συμβίωσιν εἰς μίαν πλουραλιστικὴν Κοινωνίαν, ἣ ὁποία ἀξιοῖ ἀνεπτυγμένην προσωπικὴν εὐθύνην καὶ ἀνοχὴν καὶ

3. Τὴν τοιοῦτοτρόπως κατάκτησιν καὶ ἐπικυριαρχίαν ἐπὶ τῆς ζωῆς, ἥτις καθορίζεται σήμερον ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς Τεχνικῆς.

Ἐάν, λοιπόν, ἀναγνωρίζωμεν εἰς τὴν Προσχολικὴν Ἀγωγὴν θεμελιώδεις παιδαγωγούσας δυνάμεις καὶ εὐθύνas τότε εἶναι ἐξ Ἰσου ἀναγκαῖον νὰ ἔχωμεν σαφῶς πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς πρὸς ἀνάπτυξιν περιοχὰς. Αἱ περιοχαὶ αὗται θὰ πρέπει νὰ μελετηθοῦν ἐπισταμένως, νὰ ὁργανωθοῦν εἰς συγκεκριμένas εἰδικότητας — μακρὰν αἱ αὐστηραὶ ὠριασαὶ διδασκαλαί... — καὶ νὰ ἐνταχθοῦν εἰς ἓνα προγραμματισμὸν τῆς μορφῆς τῆς «Ἐνείας Συγκεντρωτικῆς Διδασκαλίας», ἥτις θὰ εὐρίσκῃ τὴν πλήρη ἐκφρασίν της εἰς τὴν ζωὴν τοῦ παιγνιδιοῦ καὶ τῶ· ἐπισκέψεων. Τὸ παιγνίδι παρέχει ἓνα πλῆθος παιδαγωγουσῶν λειτουργιῶν καὶ εὐθυνῶν προσι- τῶν εἰς τὴν ἐμπειρίαν τοῦ παιδιοῦ. Τὸ παιγνίδι καθιστάμενον ὅλον ἐν καὶ περιεκτικώτερον καὶ δυσκολώτερον ἀποδεικνύεται εἰς θαυμάσιος γνώ- μων καὶ ἀκριβῆς κανὼν ἀξιολογήσεως τῆς ἀνα- πτυσσόμενης πρωτοβουλίας καὶ εὐθύνης, τῆς ἐτοιμότητος καὶ φιλαλληλίας, τῆς πιστότητος καὶ φιλαληθείας κλπ. τοῦ παιδιοῦ, μὲ ἓνα λόγον ἀποκαλύπτει καὶ μετρεῖ τὴν ἀνάπτυσσόμε- νήν ἐν προσωπικότητά του.

Οὕτως ἐκτὸς τῆς πολυμορφίας τοῦ παιγνι- διοῦ καὶ τῶν ἐπισκέψεων δύναται ἡ ἱκανὴς μορφωμένῃ Νηπιαγωγὸς νὰ ἐπιτε- λέσῃ τὸ Ἔργον της, ἐπιτυχάνουσα τὸν

προμνησθέντα τριπλοῦν σκοπὸν της, διὰ τῆς καλλιέργειας:

1. Τῆς Θρησκευτικότητος καὶ Ἀγάπης

Ἡ εὐλαβὴς προσευχή, αἱ θρησκευτικαὶ ἐορ- ται καὶ ἀκολουθίαι, ὁ ἐκκλησιασμός καὶ μάλιστα ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῶν νηπίων δημιουργοῦν μοναδικὰς εὐκαιρίας μεθοδικῆς ὁργανώσεως, τῆς προσφορᾶς ζωντανῶν γνώσεων καὶ ἀνεξα- λείπτων βιωμάτων θρησκευτικῆς ἐξάρσεως.

Προσέτι ἡ εὐκολος «τηλεγνωριμία» ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐπικοινωνία μετὰ τῶν ἑτερο- δόξων καὶ ἀλλοφύλων (Μωσαμεθανῶν-Βουδι- στῶν-Ἰνδοιστῶν, Γερμανῶν-Ἀμερικανῶν-Ἰαπῶ- νων κ.λ.π.) παρέχει ἀφορμὰς γνώσεων θρησκευ- λογίας ἀλλὰ καὶ διεθνούς κατανόησεως καὶ ἀγάπης.

2. Τῆς Γλώσσης.

Τὸ παιδί μανθάνει εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτὴν τὴν ὀρθὴν ἄρθρωσιν καὶ ἐκφρασιν. Ἐνεργὸς ὁμιλία καὶ συνειδητὴ ἀκρόασις (= διάλογος!) εἰσιτὰ ἀντιπροσωπευτικώτερα κριτήρια προόδου. Τῇ βοήθειᾳ τῶν εἰκονογραφημένων βιβλίων, τῶν ἐγχρῶμων διαφανειῶν «λύνεται ἡ γλῶσσαν» διὰ δὲ τῶν παιγνιδιῶν ὁμοιοκαταληκτικῶν φράσεων καὶ ἀπλῶν ποιημάτων προχωροῦμεν εἰς τὴν λογοτεχνικὴν μύθιν.

3. Τῆς Μουσικῆς καὶ τῆς Γυμναστικῆς.

Ἡ Μουσικὴ καὶ ὁ Ρυθμὸς ἀποτελοῦν πρωταρ- χικῆς σημασίας, ψυχοβιολογικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνθρώπου· διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀνάπτυξις των δύναται νὰ φθάσῃ εἰς ἀσύλληπτα ὕψη. Τὸ πρό- σον ἱκανοποιοῦν ἀμφοτέραι τὴν ψυχοσωματικὴν ὑπαρξιν τοῦ παιδιοῦ εἶναι δύσκολον νὰ περι- γράψωμεν, ἀφοῦ πρῶται αὗται ἐμφανίζονται, κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ, καὶ ἀκολου-θοῦν αἱ ἄλλαι. Τελευταίως χρησιμοποιοῦνται μάλιστα καὶ διὰ καθαρῶς θεραπευτικοῦ σκοποῦς. Καὶ ἐδῶ, τόσον ἡ ἐνεργὸς μουσικὴ καὶ ρυθμικὴ ἐκφρασις ὅσον καὶ ἡ συνειδητὴ ἀκρόασις καὶ θέα — ἀπόλαυσις — παίζουν ἓνα ρόλον μοναδι- κῆς σπουδαιότητος.

4. Τῆς Ζωγραφικῆς καὶ Χειροτεχνίας.

Ἡ φυσικὴ τάσις τοῦ παιδιοῦ πρὸς ἐκφρασιν δὲν ὁλοκληροῦται μόνον διὰ τῶν ἀνωτέρω μέσων ἀλλὰ καὶ τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ἀναπα- ραγωγικῆς καὶ συνθετικῆς κατασκευῆς ἀντικει- μένων τοῦ περιβάλλοντος. Ἐντεῦθεν καταφαί- νεται ἡ ἀδήριτος ἀνάγκη ὀρθῆς παρατηρή- νεται καὶ σπουδῆς τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ Ζ. σεως καὶ σπουδῆς τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ Ζ. σματικῶς τοὺς σκοποὺς τῆς συγχρόνου θερα- πευτικῆς Παιδαγωγικῆς.

5. Τοῦ Μαθηματικοῦ λογισμοῦ.

Ἐν προκειμένῳ δὲν ἐννοεῖται « ἡ ἀπὸ στή- θους» ἐκμάθησις εἰς ἀριθμῶν τινῶν ἀλλὰ πρό- κειται περὶ ἀναπτύξεως τῆς μαθηματικῆς σκέ-

ψεως. Τὸ παιδί μαθαίνει νὰ διακρίνῃ τὸ πολὺ ἀπὸ τὸ ὀλίγον, τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ περισσότερα, τὰ ὅμοια ἀπὸ τὰ ἐνόμοια καὶ τὰς τυχὸν σχέσεις των.

6. Τοῦ πνεύματος τῆς Οἰκονομίας.

Καὶ οἱ μικροὶ μας τῆς προσχολικῆς ἡλικίας ἀνέκουν εἰς τὸ καταναλωτικὸν κοινὸν τῆς Κοινωνίας μας. Ἀπὸ τοῦδε δύναται καὶ πρέπει νὰ διακρίνῃ τὰς ἐννοίας τῆς ποσότητος καὶ ποιότητος τῶν ἀντικειμένων· καὶ νομίζομεν ὅτι τοῦτο δὲν τὸ προσφέρει — δὲν ἔχει τὸν χρόνον καὶ τὰς εὐκαιρίας! — οὔτε τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον. Ἡ τιμὴ καὶ ἡ ποσότης τῶν «καταναλωτικῶν ἀγαθῶν» κερδίζουν εἰς ἐνδιαφέρον, συναρτῆσαι καὶ τῆς ποιότητός των, μὲ τὴν προοδευτικὴν κατανόησιν τῆς ἀξίας καὶ τοῦ ρόλου τοῦ χρήματος.

7. Τῆς Φυσιογνωσίας καὶ πραγματογνωσίας.

Ὅσον ἡ ἐκβιομηχάνισις τῆς Πατρίδος μας ἐπεκτείνεται καὶ ἡ ὑπαιθρος ἐγκαταλείπεται τόσοι περισσότεροι ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν Φύσιν· καὶ ὅ,τι παλαιότερον ἐθεωρεῖτο αὐτονόητον διὰ τὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ σήμερον πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ τοῦτο θέμα ἐιδικῆς διδ/λίας διὰ τοὺς «φυλακισμένους» τῆς πολυκατοικίας, π.χ. τὰ οἰκόσιτα ζῶα, τὰ ζῶα καὶ φυτὰ τοῦ ἀγροῦ, τοῦ δάσους κ.λ.π.

8. Τῆς Πατριδογνωσίας καὶ Γεωγραφίας.

Ἀφετηρία διὰ τὸν μικρὸν παραμένει πάντοτε ἡ στενωτέρα Πατρίς, τὴν ὁποῖαν βλέπει καὶ ἀρχίζει νὰ κατανοῇ. Μὲ τὸν πλουτισμὸν τοῦ παραστατικοῦ τοῦ κόσμου καὶ τὴν αὐξησιν τῆς ἀντιληπτικῆς του ἱκανότητος, τὸν τουρισμὸν — ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Ἐξωτερικόν — καὶ τὴν τηλεόρασιν αἱ γεωγραφικαὶ ἐννοιαὶ συνειδητοποιοῦνται ἐνωρίτερα καὶ τὸ Νηπιαγωγεῖον καθίσταται θέατρον ἢ βῆμα τῶν πλέον ἀπιθάνων ἀνακοινώσεων. Τοῦτο μάλιστα ὠριστικοποιήθη ἀφ' ὅτου μὲ τὴν «ἀφιξιν» τῆς τηλεόρασεως εἰς τὴν Πατρίδα μας συνέπεσαν καὶ τὰ πρωτοφανῆ κατορθώματα τῆς Ἐπιστήμης νὰ στείλῃ ἀνθρώπους εἰς τὸ Σύμπαν — τὴν Σελήνην! Οὕτω καὶ τὰ «νήπια» ὁμιλοῦν περὶ τῶν Ἀσιατῶν καὶ Νοτιοαμερικανῶν ὥς νὰ πρόκηται περὶ τῶν συμπαικτῶν των! τοὺς ὁποίους, ἄλλωστε συχνάκις συναντᾷ... καθ' ὁδόν!

9. Τῆς Κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ Πολιτικῆς ἀγωγῆς.

Ἡ δυσκολία ἐδῶ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὰς

παρασχεθησομένας γνώσεις ἀλλὰ ἐγκεῖται εἰς τὴν μεθοδικὴν διάταξιν καὶ προσφορὰν τῆς. Ἀφορμαὶ καὶ φυσικώταται εὐκαιρίαι παρέχονται τόσοι πολλαὶ ἄλλωστε: ὁ στρατός, ἡ ἀστυνομία, ἡ πυρ/τικὴ ὑπηρεσία, ἡ Κοινότης, ὁ Κοινοτικὸς Ιατρός, ὁ Ἱερεὺς, ὁ Ναός, αἱ συγκοινωνίαι κ.π.ἀ. δίδουν ἀπτάς καὶ καταληπτάς εὐκαιρίας κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς μύθεως.

10. Τῆς γνώσεως τῶν τηλεπικοινωνιῶν

καὶ τῶν ποικίλων ὠφελειῶν ἐξ αὐτῶν. Σήμερον δὲν τίθεται θέμα γνώσεως τῆς πρώτης χρήσεως τούτων (ραδιόφωνον-τηλεόρασις-τηλέφωνον) ἀλλὰ ἐπιγνώσεως τῶν κινδύνων κατὰ χρῆσιν αὐτῶν... Διὰ τοῦτο καλεῖται καὶ τὸ Νηπιαγωγεῖον νὰ συμβάλῃ, μετὰ τῶν ἄλλων μορφωτικῶν παραγόντων, εἰς τὴν πρόληψιν καὶ θεραπείαν τοῦ φθοροποιοῦ ρόλου, τὸν ὁποῖον, δυστυχῶς, ἡμπορεῖ νὰ διαδραματίσῃ ἡ τηλεπικοινωνία.

Ἀσφαλῶς θέλομεν καὶ πρέπει νὰ πανοῦμεν ὅλοι, ἰδιαίτερος οἱ ἰθύνοντες, διὰ νὰ ἴδωμεν τὰ θεμέλια τῆς Παιδείας τῶν Ἑλλήνων — τὴν Προσχολικὴν Ἀγωγὴν! — στερεὰ ὥς τὸν Βράχον, πού λέγεται: Αἰωνία Ἑλλάς!! Τὸ αἴτημα καὶ πρόσταγμα τοῦτο μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν υλοθέτησιν τῶν ἐξῆς ἀρνήσεων καὶ θέσεων:

— ΟΧΙ πλέον μονοετῆς — γράφε ἐξάμηνος — «ἐκπαίδευσις (!)» τῶν Νηπιαγωγῶν μας.

— ΟΧΙ εἰς τὴν «σχολικοποίησιν» τοῦ Νηπιαγωγείου.

— Πολύπλευρος γνώσις τῶν δεδομένων καὶ ἀναγκῶν τῆς νηπιακῆς ψυχῆς.

— Πολύπλευρος μελέτη καὶ σπουδὴ τῶν προβλημάτων ἐνώπιον τῶν ὁποίων ὁδηγεῖ τὰ νήπια καὶ τοὺς αὐριανούς μαθητάς τὸ φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον.

— Ὁργάνωσις ὅλου αὐτοῦ, τοῦ πρὸς ἀφομοίωσιν «ὕλικου» εἰς μεγάλας ὁμοειδεῖς ἐνότητες καὶ φυσικὴ ἐνταξίς του εἰς τὸν καθ' ἡμέραν παιγνιώδη νηπιακὸν βίον ἐντὸς τοῦ Νηπιαγωγείου.

— Βαθεῖα καὶ ἀγρυπνὸς συνείδησις τῆς τεραστίας εὐθύνης, ἰδίᾳ τῶν Νηπ/γῶν, ἐναντι τῆς μελλούσης Γενεᾶς ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἐτέρου — διὰ νὰ μὴν ἀπογοητεύωνται! — φωτισμένη συνείδησις τῆς προσωπικῆς των ἀδυναμίας — ἄλλωστε καὶ ἄλλοι ἔχουν εἰς παρομοίας δυσχερεῖας διακηρύξει «Πίσω μας στέκει ὁ Θεός!»!! — καὶ τῆς, συχνάκις, περιωρισμένης δυνατότητος ριζικῆς ἐπιδράσεώς των!!

1. Τίτλος τοῦ Μυθιστορήματος τοῦ Hans Kilian, ἐκδ. «ΚΑΔΜΟΣ» 1968.

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΚΑΙ Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Τοῦ κ. Ἰωάν. Χαραλαμποπούλου
Πτυχιούχου τῆς παιδαγωγικῆς καὶ ψυχολογίας τῶν Πανεπιστημίων Ἑξωτερ.
Ἀγγλίας καὶ Ἑδιμβούργου Σκωτίας.
Ὑποδιευθυντοῦ Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Τριπόλεως.

Τὸ παλαιὸν σχολεῖον δὲν ἐδίδασκεν τοὺς μαθητὰς πῶς νὰ διαθέτουν τὸν ἐλεύθερον χρόνον τὰς θερινὰς κυρίως διακοπὰς τῶν. Τὸ κενὸν τοῦτο ἐξακολουθεῖ ἀτυχῶς νὰ ὑφίσταται καὶ σήμερον εἰς τὰ περισσότερα σχολεῖα μας. Αἱ θερινοὶ ὅμως διακοπαί, μετὰ τὴν προσθήκην τῶν ἑορτῶν τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα, εἶναι ὁλόκληραι μῆνες, καὶ ἡ περίοδος αὕτη δὲν παύει νὰ εἶναι περίοδος ἀγωγῆς διὰ τὸ παιδί· εἶναι δὲ ἀπαραίτητον νὰ αξιοποιηθῇ διὰ τὴν διασφάλισιν καὶ προαγωγὴν τῶν ψυχολογικῶν του δυνάμεων καὶ ἰκανοτήτων.

Ὁ χρόνος τῶν διακοπῶν εἶναι βεβαίως χρόνος ἀναπαύσεως, ἀμεριμνησίας καὶ ἐλευθερίας τοῦ παιδιοῦ. Τοῦτο ὅμως οὐδόλως σημαίνει ὅτι τὸ παιδί θὰ πρέπει νὰ παίξῃ καὶ διασκεδάσῃ ἀπὸ τὸ πρῶτὸ μέχρι τὸ βράδυ, χωρὶς νὰ ἐργάζεται καθόλου. Εἶναι ἀνεπίτρεπτον τὸ παιδί, καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα, νὰ ἀδρανή, ἢ νὰ περιφέρεται εἰς τοὺς δρόμους καὶ τὰς αὐλὰς τῶν σπιτιῶν, διὰ νὰ «περάσῃ» τὴν ὥραν του ὅπως τύχῃ. Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ὑπάρχῃ ἓνα ἰσορροπημένον πρόγραμμα ἀναπαύσεως, παιγνιδίου καὶ διασκεδάσεως, ἀφ' ἑνὸς, καὶ ἐργασίας ἀφ' ἑτέρου. Ὁρισμένας ὥρας τῆς ἡμέρας, τὸ παιδί πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπευθύνους καὶ ἐνδιαφερούσας ἀπασχολήσεις. Ἡ παιδαγωγοῦσα διδασκαλία δὲν κάμνει διάκρισιν μεταξὺ σχολικῶν καὶ ἐξωσχολικῶν δράσεων. Ἀντιθέτως, βλέπει ἀδιακρίτως πᾶσαν ἀξιόλογον δράσιν ὡς πολὺτιμον παιδαγωγικὴν ἐνέργειαν καὶ θεωρεῖ τὰ ἐκ τῶν δράσεων αὐτῶν ἐπιτεύγματα τοῦ παιδιοῦ ὡς μέρος τῆς σχολικῆς του ἐπιδόσεως. Χρέος τῆς παιδαγωγούσης διδασκαλίας εἶναι νὰ διδάσῃ καὶ ἀσκήσῃ τοὺς μαθητὰς νὰ περνοῦν τὸν ἐλεύθερον χρόνον τῶν μεθήμεσιουργικῶν δραστηριοτήτων, αἱ ὁποῖαι βελτιώνουν, ἐξευγενίζουν, ἐξυψώνουν καὶ ὁδηγοῦν αὐτοὺς εἰς τὴν τελείωσιν. Ἡ ἀδράνεια καὶ ἡ κακὴ ἢ ἀσκοπος χρησιμοποίησις τοῦ ἐλευθέρου χρόνου ὁδηγεῖ εἰς ἀνίαν, νευρικότητα, διαταραχὴν τῆς ψυχικῆς ὑγείας καὶ διάβρωσιν.

Αἱ διακοπαί, ὁ ἐλεύθερος χρόνος εἶναι πολὺτιμος δι' ὅλους, διότι μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀναπτύξωμε τὴν προσωπικότητά μας. Καὶ τὴν δυνατότητα αὐτὴν δὲν πρέπει νὰ τὴν ἀφαιρέσωμε ἀπὸ τὰ παιδιά, ποὺ τὴν χρειάζονται περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ σχολεῖον καὶ οἱ γονεῖς πρέπει νὰ κατενθύνουν τὸ παιδί διὰ νὰ εὕρῃ μίαν διασκεδάσιν ἐνδιαφέρουσαν καὶ ὠφέλιμον. Τὸ παιδί πρέπει νὰ ἔχῃ εὐκαιρίαν διὰ τὴν ἀπόκτησιν προσωπικῶν ἐμπειριῶν, νὰ ἔχῃ ἐμπρὸς του παραδεί-

γματα πρὸς μίσησιν, ὥστε νὰ μάθῃ καὶ αὐτὸ νὰ χρησιμοποιῇ καλῶς τὸν ἐλεύθερον χρόνον του, νὰ συζητητῇ καθὼς πρέπει, νὰ διαβάσῃ ἓνα καλὸ βιβλίον, νὰ κάμῃ ἓναν ὥραιον περίπατον ἢ νὰ ἀναπτύξῃ ἓνα χόμπυ. Δὲν θὰ πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι τὸ παιδί αἰσθάνεται διαρκῶς τὴν ἀνάγκην νὰ γνωρίσῃ τὸ περιβάλλον του, νὰ πειραματισθῇ. Τὰ παιδιά, ἀτυχῶς, μόλις εὕρουν εὐκαιρίαν ἀρχίζουν μετὰ μανίαν νὰ μελετοῦν κόμικς. Εἶναι ὁ πλέον εὐκολος καὶ πρόχειρος τρόπος νὰ γεμίσουν τὸν ἐλεύθερον χρόνον τῶν. Καὶ οἱ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν σχολικὴν περίοδον προσεπάθουν νὰ περιορίσουν τὰ ἀναγνώσματα αὐτὰ, δὲν ἔχουν τώρα, εἰς τὰς διακοπὰς τῶν ἐπιχειρήματα διὰ νὰ τὰ ἀπαγορεύσουν. Τὰ κόμικς εἶναι τὸ ὑποκατάστατον τῶν ἐμπειριῶν ποὺ ἐπιζητεῖ τὸ παιδί. Εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν κόμικς βλέπει νὰ πραγματοποιοῦνται φανταστικῶς ὅσα μέσα τοῦ ἀποτελοῦν ἀνάγκας, γνησίας καὶ μεγάλας. Φυσικὰ τὰ περισσότερα κόμικς προβαίνουν εἰς αὐτὴν τὴν φανταστικὴν πραγματοποίησιν, κατὰ τρόπον φθοροποιὸν καὶ διεφθαρμένον. Ἡ ἀνάγνωσις κόμικς ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ παιδί τὸ ἐνδιαφέρον νὰ δοκιμάσῃ καὶ νὰ πειραματισθῇ μόνον του. Ἡ μονότονος ἐπανάληψις καὶ ἡ κοινοτοπία τῶν ἱστοριῶν τῶν κόμικς ἐμποδίζουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητος τοῦ παιδιοῦ. Ἀνάλογον ἐπίσης ζημίαν προξενεῖ καὶ τὸ Τζούκ μπόξ εἰς τὰ μεγαλύτερα παιδιά. Διὰ τοῦτο ὀφείλομε νὰ ὠθώμε τὰ παιδιά νὰ λαμβάνουν πρωτοβουλίας καὶ νὰ τοὺς προσφέρωμε τρόπους, μετὰ τοὺς ὁποῖους δύνανται νὰ ἀπασχοληθοῦν δημιουργικῶς καὶ νὰ ἀποκτήσουν νέας ἐμπειρίας.

Ἴδου τώρα μία ποικιλία ἐργασιῶν, ἀπασχολήσεων καὶ ἀξιολογῶν δράσεων, τὰς ὁποίας τὸ παιδί δύναται, ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν καὶ τῆς ἡλικίας του, νὰ κάμῃ εἰς τὸ σπῆτι του καὶ τὴν ἐξοχήν, κατὰ τὸ διάστημα τῶν θερινῶν καὶ ἄλλων διακοπῶν του: 1) Συμμετοχὴ εἰς παιδικὰ κατασκηνώσεις. 2) Ἀνάγνωσις ἐλευθέρων παιδικῶν ἀναγνωσμάτων, λογοτεχνικοῦ, ἱστορικοῦ γεωγραφικοῦ καὶ φυσιογνωστικοῦ περιεχομένου. 3) Ἀκρόασις δίσκων θείας Λένας κ.ἀ. μετὰ παραμύθια καὶ παιδικὰς ἱστορίας. 4) Ἀκρόασις μουσικῆς καὶ ραδιοφωνικῶν ἐκπομπῶν εἰδικῶς διὰ παιδιά. 5) Ἰχνογράφησις, χειροτεχνία, κεντητικὴ, χαρτοκοπτικὴ, χαρτοκολλητικὴ, χαρτοκεντητικὴ, χαρτοπλεκτικὴ, ζωγραφικὴ, χορτοϋφαντικὴ, ξυλοτεχνία: βιολογικοὶ πίνακες φυτῶν καὶ ζώων, πετρωμάτων, νομισμάτων, γραμματοσχημάτων, μετὰλλων καθὼς καὶ εἰκόνων καὶ καρτ - ποστάλ διὰ τὰ μαθήματα τῆς γεωγραφίας, τῆς ἱστο-

ρίας, τῶν Θρησκευτικῶν καὶ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας. 7) Κατασκευή ἀπλῶν ὀπτικῶν ὀργάνων φυσικῆς πειραματικῆς καὶ χημείας, γεωμετρικῶν σωμάτων, νῶν διαφόρων ρυθμῶν, ἀναγλύφων χαρτῶν κλπ. 8) Ταρίχευσις πτηνῶν. 9) Ἐκμάθησις ξένων γλωσσῶν. 10) Ὀλίγη μελέτη καὶ ἀσκήσις εἰς τὰ μαθήματα τῆς ἀριθμητικῆς, ὀρθογραφίας καὶ γραμματικῆς. 11) Μελέτη τοῦ πατριδογνωστικοῦ περιβάλλοντος καὶ ἀφομοίωσις τῶν βασικῶν πατριδογνωστικῶν ἐννοιῶν (ὄρος, ὄροσειρά, σήραγξ, γέφυρα, ἰσθμός, πορθμός, λίμνη, φάρος, νῆσος, χερσόνησος, λιμὴν, ὄρμος, ὕψαλος, σκόπελος κλπ), καὶ 12) Ὁμαδικὸν παιγνίδι.

Ἐπίσης οἱ γονεῖς ἐπιβάλλεται νὰ ἐνθαρρύνουν τὸ παιδί νὰ ἐπιδίδεται εἰς τὰς κάτωθι ἀπασχολήσεις: α) Νὰ ἐπισκευάζῃ «χαλασμένα» παιγνίδια του, β) Νὰ ποτίζῃ τὰ ἀνθὲ τοῦ κήπου ἢ τὰς γλάστρας τοῦ σπιτιοῦ. γ) Νὰ στρώνῃ τὸ κρεβάτι του. δ) Νὰ βοηθῇ εἰς τὸ «στρώσιμο» τοῦ τραπεζιοῦ. ε) Νὰ φροντίζῃ τὸ γραφεῖον τοῦ πατέρα του. στ) Νὰ ράβῃ τὰ λουμπιά τῶν φορεμάτων του (Θήλεα). ζ) Νὰ βάζῃ ἀνθὲ εἰς τὸ ἀνθοδοχεῖον, η) Νὰ τηλεφωνῇ εἰς τοὺς φίλους του. θ) Νὰ κάμῃ θελήματα. ι) Νὰ βοηθῇ τὴν μητέρα του εἰς τὸ «νοικοκυριό», ἢ τὸν πατέρα του εἰς τὴν ἐργασίαν του κλπ.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀπασχολήσεων, ὅς κοιτάξουν οἱ γονεῖς γύρω των καὶ θὰ διαπιστώσουν, ὅτι ἀναρίθμητοι εἶναι αἱ προσφερόμενοι εὐκαιρίαι διὰ τὴν ἀπόκτησιν πλουσιῶν ἐμπειριῶν. Οὕτω ἡμποροῦν μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ

των: 1) νὰ ἐπισκεφθοῦν καὶ μελητήσουν ἕναν ἀρχαιολογικὸν χώρον, διάφορα ἐμπορικά καταστήματα ἕνα σουπερ-μάρκετ, τὸ «μαγαζί» ἐνὸς τεχνίτου, ἢ ἕνα λατομεῖον. 2) Νὰ παρακολουθήσουν μιὰ ομάδα ψαράδων ποὺ σύρουν τὰ δίχτυά των μὲ χιλίων εἰδῶν ψάρια. 3) Νὰ πραγματοποιήσουν μιάν ὁρειβάσιαν. 4) Νὰ ἐπισκεφθοῦν, νὰ ἐξερευνήσουν καὶ νὰ διέλθουν τὴν ἡμέραν των εἰς ἕνα δάσος. 5) Νὰ κάμουν «βαρκάδες» εἰς τὴν θάλασσαν. 6) Νὰ ἐξερευνήσουν τὴν ἀκρογιαλιά, τὴν λίμνην ἢ ἕνα παρακείμενον ποταμόν. 7) Νὰ ἐγερθοῦν πρὶν ἀπὸ τὴν χαραυγὴν, διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἢ τὴν ὀμίχλην ἢ ὁποῖα σηκώνεται ἀπὸ τὸ βουνό. 8) Νὰ παρακολουθήσουν ἕνα ὁμορφὸ ἡλιοβασίλεμα. 9) Νὰ τὸ ἀφήσουν νὰ ἀναρριχηθῇ εἰς τὰ δένδρα. 10) Νὰ παρακολουθήσῃ ἕνα πανηγύρι ἢ ἕναν γάμον τοῦ χωριοῦ. 11) Νὰ γνωρίσῃ τὰς τοπικὰς ἐνδυμασίας καὶ τὴν ζωὴν τοῦ χωριοῦ. 12) Νὰ παίξῃ μὲ τὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ. Γενικῶς ὑπάρχουν ἀναρίθμητοι τρόποι διὰ νὰ ὁργανωθοῦν καὶ δραστηριοποιηθοῦν τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ παιδιοῦ, τὸ σπουδαιότερον δὲ εἶναι ὅτι ὅλαι αἱ ἀνωτέρω ἀπασχολήσεις εἶναι ἐμπειρίαι ἀπὸ πρώτην πηγὴν, οἱ ὁποῖαι οὐδέποτε λησμονοῦνται, καὶ αἱ ὁποῖαι γίνονται δυνάμεις καὶ δυνατότης διὰ μεγαλυτέραν δημιουργικὴν δράσιν. Αἱ ἀνωτέρω ἐνασχολήσεις εἶναι συνήθως πολὺ ἐνδιαφέρουσαι διὰ τὸ παιδί καὶ δὲν ὁμοιάζουν μὲ τὰς κοπιώδεις καὶ μονοτόνους συχνὰ σχολικὰς ἐργασίας.

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΤΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΕΝΟΣ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Μία ανέκδοτος και αυτόγραφος επιστολή του ΕΜΜ. ΞΑΝΘΟΥ

Υπό κ. Άνδρέου Κεραμίδα,
Μετεκπαιδευθέντος Διδ/λου, Έπιστη-
μονικού Βοηθού Παντείου Άνωτάτης
Σχολής Πολιτικών Έπιστημών.

Τὴν 28ην Νοεμβρίου 1852 ὁ λαὸς τῶν Ἀθη-
νῶν ἐπληροφορεῖτο μὲ ἀλγος τὸν θάνατον ἐνὸς
ἐγκαταλειμμένου καὶ παρηγκωνισμένου ἀγωνι-
στοῦ, προσεγγκόντος πολυτίμους ὑπηρεσίας
εἰς τὸ Ἔθνος, τοῦ Ἑμμαν. Ξάνθου, πρωταθλητοῦ
τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος.

Ὁ Ἑμμ. Ξάνθος, ὁ πρεσβύτερος ἐκ τῶν τριῶν
Ἰδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ὑπῆρξεν ἀναμ-
φιβόλως ὄχι μόνον πολιτικὸς ἀνὴρ δεξιότατος
ἀλλὰ καὶ διακεκριμένος ἐπὶ συνέσει, εὐφυΐᾳ καὶ
πατριωτισμῷ. Ἐχὼν καρδίαν εὐπαθεῖ καὶ θερ-
μὸν ὑπὲρ πατρίδος ζῆλον συνειργάσθη μετ'
ἄλλων φλογερῶν πατριωτῶν μὲ σκοπὸν τὴν
Ἰδρυσιν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ὑπὸ τὴν διεύθυν-
σιν τῆς ὁποίας ἐτέθησαν ἅπασαι αἱ δυνάμεις
τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. (Περὶ τῆς, ἐν λόγῳ,
ὀργανώσεως βλ. ἀναλ. Ἑμμ. Πρωτοφάληττ —
Φιλικὴ Ἑταιρεία — ἔκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν —
Ἀθῆναι 1964). Ὁ ἴδιος ὁ Ξάνθος εἰς τὰ «ἀπομνη-
μονεῦματά» του γράφει σχετικῶς:

«Καὶ οὕτως ἀπεφάσισαν οἱ εἰρημένοι νὰ ἐπι-
» χειρισθῶσι τὴν σύστασιν τοιαύτης ἑταιρείας
» καὶ νὰ εἰσάξωσιν εἰς αὐτὴν ὅλους τοὺς ἐκλε-
» κτοὺς καὶ ἀνδρείους τῶν ὁμογενῶν, διὰ νὰ ἐνερ-
» γήσωσι μόνον τῶν, ὅ,τι ματαίως καὶ πρὸ πολ-
» λοῦ χρόνου ἤλπιζον ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν
» τῶν χριστιανῶν βασιλέων». (βλ. Ε. Ξάνθου —
ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας —
ἔκδ. Παπύρου — σελ. 35).

Ἡ οἰκία του κατέστη τὸ κέντρον τῆς συνω-
μοτικῆς δράσεως. Ἐκεῖ συνεσκέπτοντο κορυ-
φαῖοι φιλικοὶ καὶ ἐλαμβάνοντο ἀποφάσεις ὑψί-
στης ἐθνικῆς σπουδαιότητος. Προικισμένος μὲ
ἰσχυράν θέλησιν καὶ ρηξικέλευτον πνεῦμα κα-
τάρθωσε μὲ ἐπιτυχίαν νὰ μύσῃ, κατὰ τὴν
διαμονὴν του εἰς Κων/λιν, ἀξιόλογα καὶ ἐξέ-
χοντα πρόσωπα. Φιλόπονος, ζωηρὸς καὶ ἀκά-
ματος εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἐνεργείας κατεκτή-
σατο διὰ τῶν ἀριζήλων αὐτοῦ προσόντων τὴν
ἀγάπην καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην ὅλων. Ἡ δρᾶ-
σις του ὑπῆρξε συνετὴ καὶ εὐστοχος, ἀκτινο-
βόλος καὶ φαεινὴ. Ἐπέδειξεν ἀγχιστροφίαν καὶ
ἐπιδεξιότητα, ὀξυδέρκειαν καὶ περίνειαν, ἀνα-
δειχθεὶς ἐξοχος διοικητικὸς ἡγέτης, οὐδεμίαν
ἄλλην φιλοδοξίαν γινώσκων ἢ τὴν τῆς ἐκπλη-
ρώσεως τοῦ καθήκοντος. Ἀνεξάντλητος ἦτο
ὁ ἐνθουσιασμός μεθ' οὗ ἠγωνίσθη πάντοτε νὰ
ἐμπνεύσῃ λατρείαν καὶ αὐταπάρνησιν διὰ τὴν
Πατρίδα καὶ ἀπαράμιλλος ἡ σύνεσις καὶ ἡ δε-
ξιότης μετὰ τῆς ὁποίας ἐξετέλεσε διαφόρους
ἐμπιστευτικὰς ἀποστολάς. Καὶ αὐτὸς ὁ ἱστο-
ρικός Φιλήμων ὁ ὁποῖος εἰς τὸ «Δοκίμιον ἱστο-

ρικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας» (1834) κα-
τηγόρησε, ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν τοῦ Π.
Ἀναγνωστοπούλου κ.ἄ., τὸν ἐθναπόστολον
Ξάνθον, ὅτι δῆθεν διεσπάθισε τὰ χρήματα τῆς
Ἑταιρείας, ὡμολόγησε τὴν πλάνην του καὶ
ἐπλεξε τὸ ἐγκώμιόν του εἰς τὴν ἐφημερίδα «Αἰὼν»

«Τοῦ Ξάνθου αἱ ἐκδουλεύσεις χρονολογοῦν-
ται πρὸ 25 ἡδὴ ἐτῶν... Ἐὰν ἡ ἐμφάνισις τοῦ
Ἄλ. Ὑψηλάντου, ὡς Ἀρχηγοῦ εἰς τὸν ὀρί-
ζοντα τῶν τότε κυμαινομένων πραγμάτων ἦτο
τὸ ἥμισυ τοῦ παντός, διὰ νὰ μὴ εἰπώμεν τὸ ὅλον
τῶν μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἐνεργειῶν, εἰς
ποῖον ἄλλον παρὰ εἰς τὸν Ξάνθον ὀφείλεται τὸ
κατόρθωμα τοῦτο;... Ἄν καὶ ἀμέτοχος τῶν ὀ-
πλων ὁ Ξάνθος, ἐξεπλήρου ὁμως ὡς καὶ ἄλλοι
χρὲι ὠφέλιμα μακρόθεν, ἐφοδιάζων τὰ λείψανα
τῆς καταστροφῆς τοῦ Τυργοβιστίου καὶ ἄλλους
μεταβαίνοντας εἰς τὴν Ἑλλάδα... Προσκληθεὶς
ἐπισήμως τῷ 1837 παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυ-
βερνήσεως, ἤξιώθη μὲν ἀφ' ἐνὸς τῆς τιμῆς τοῦ
χρυσοῦ Σταυροῦ Ἱπποτῶν τοῦ Σωτήρος, κα-
τεδικάσθη ὁμως ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἐλεεινότεραν
καταδίκην τοῦ ἐπαίτου τῆς Κυβερνήσεως καὶ
τῶν συμπολιτῶν του, βιῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν
ἀγαθῶν τῆς ἐλευθέρως πατρίδος τὸν ἀβίωτον
βίον». (Αἰὼν - φύλλ. τῆς 19-3-1839 ἀριθ. φύλλ-
49). Πράγματι ὁ Φιλήμων ὁμολογεῖ μίαν τρα-
γικὴν ἀλήθειαν, διότι ὁ ἐθνικός ἀγωνιστὴς
Ἑμμ. Ξάνθος ἐζησε τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς
του παρηγκωνισμένος καὶ πενόμενος, ἀντι-
μετωπίσας τὴν ἐντιμον πενίαν του καὶ τὴν
ἀσύγγνωστον ἀδιαφορίαν τοῦ Κράτους μὲ
καρτερίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν. Ὁ φλογερὸς αὐ-
τὸς πατριώτης μὲ τοὺς μεγαλεπήβολους ὀρα-
ματισμούς καὶ τὸ θερμὸν πατριωτικὸν φρόνημα,
γέρων πλέον καὶ πένης, ἐζη εἰς τὴν πρωτεύου-
σαν, ἀφανῶς, κρούων ὡς ἐπαίτης τὰς θύ-
ρας τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας, ἵνα τύχῃ μικροῦ
τινος βοηθήματος διὰ νὰ συντηρηθῇ ἐν ζωῇ
ὁ ἴδιος καὶ ἡ οἰκογένειά του. Ὁ ἐπισυμβὰς θά-
νατός του ἔφερεν εἰς φῶς ἀγνώστους λεπτομε-
ρεῖας τῆς ἀθλίας ζωῆς του, αἱ ὁποῖαι δεινὴν
κατάπληξιν καὶ θλίψιν προυξένησαν, ἀλλὰ καὶ
κατέδειξαν, κατὰ τρόπον πασιφανῆ, τὴν ἀστορ-
γίαν καὶ ἀγνωμοσύνην τῆς νεοπαγοῦς Ἑλλη-
νικῆς Πολιτείας. Τὸ δὲ ἐπὶ εἰ δυνατόν παραδο-
ξότερον αἱ ἐκκλήσεις τοῦ Ξάνθου περὶ βοηθείας,
καθιστάμεναι ἐντονώτεραι ἀπὸ τῆς ἐγκαθι-
δρύσεως τοῦ Συνταγματικοῦ Πολιτεύματος (1843
καὶ ἐντεῦθεν, οὐδεμίαν ἀπήχησιν εὕρισκόν, καί-
τοι ἀγωνισταὶ ἐλαχίστους «ἐκδουλεύσεις» ὑπὲρ
πατρίδος προσεγγκόντες διωρίζοντο εἰς θέσεις

ἡ ἐλάμβανον ἐπιχορηγήσεις ἀπὸ τὸ γλίσχρον Δημόσιον Ταμεῖον, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ζῇ πανάπορος καὶ ὑπὸ τὸ φάσμα τοῦ ἐκ πείνης θανάτου. Ἀπόδειξις δὲ τούτου τρανοτάτη εἶναι ἡ κατωτέρω ἀνέκδοτος καὶ αὐτόγραφος ἐπιστολὴ τοῦ Ἑμμ. Ζάνθου ἀπευθυνομένη ὑπὸ ἡμερομηνίαν 15 Ἀπριλίου 1844 πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἑσωτερικῶν Στρατηγὸν Ἀνδρ. Λόντον, πρωτεργάτην τοῦ κινήματος τῆς 3ης Σεβρίου 1843.

Στρατηγέ μου!

Πολλοὶ καὶ διάφοροι εὐρηγητήθησαν καὶ ἐτοποιητήθησαν ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν πρὸς τὸ εὐεργετεῖν διάθεσίν σας. δὲν πρέπει τάχα ὁ δυστυχὴς καὶ πένης Ζάνθος νὰ ἐλπίσῃ τὸ ἴδιον ἀπὸ τοιοῦτον εὐγενῆ καὶ γενναῖον ἀνδρα ἔχοντα κλῆσιν ἐμφυτον εἰς τὴν φιланθρωπίαν καὶ δικαιοσύνην; μὴ νομίσετε, στρατηγέ, ὅτι ἡ κατατρύχουσά με πενία μὲ παρακινεῖ νὰ σᾶς κολακεύσω. οὔτε ἡ ἀνατροφή μου οὔτε ὁ χαρακτήρας μου ἐστάθη τοιοῦτος, ἀλλὰ πεπεισμένος περὶ τῆς διαθέσεώς σας σᾶς λέγω, ὅτι αἰσθάνομαι.

γνωρίζω ὅτι αἱ ἀλλεπάλληλοι καὶ πολλαὶ ἀσχολίαι σας δὲν σᾶς δίδουν καιρὸν νὰ μὲ ἐνθυμηθῆτε, διὰ τοῦτο τολμῶ νὰ σᾶς γράψω τὸ παρόν μου καὶ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ εὐαρεστηθῆτε νὰ διατάξῃτε νὰ μοὶ δοθῇ ὡς ταχεῖα ἐξοικονόμησις, διὰ νὰ σωθῇ ἡ οἰκογένειά μου καὶ ἐγὼ ἀπὸ θανατηφόρον πείναν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ἀπριλίου Εὐπειθέστατος
1844 Ἑμμ. Ζάνθος

Ἐπωφελούμεθα τῆς εὐκαιρίας νὰ δημοσιεύσωμεν καὶ μίαν ἀπόδειξιν, ἀνέκδοτον, τοῦ Ζάνθου περὶ λήψεως δρχμ. 60 καὶ διὰ τὴν ἀκρίβειαν ἔχουσιν οὕτως:

«Ἐλαβον ὁ ὑποφαινόμενος διὰ βοήθειαν ἀπὸ τὸν ἐπὶ τῶν ἑσωτερικῶν γραμματεία τῆς

ἐπικρατείας δρχμ. 60 καὶ εἰς ἐνδείξιν ὑποφαινομαι».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Μαρτίου 1844

Ἑμμ. Ζάνθος

Ἡ ἀπόδειξις αὕτη εἶναι γραμμένη ἐπὶ χαρτοσήμου 25 λεπτῶν, ὁ δὲ Ζάνθος ὑπογραφόμενος συντέμνει τὸ κύριον ὄνομά του Ἑμμανουήλ διὰ τῆς ἀποκοπῆς τῶν γραμμάτων ανου, συνεπῶς ὑπογράφεται Ἑμμήλ Ζάνθος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὁ ἀναγνώστης, σαφῶς, ἀντιλαμβάνεται τὴν οἰκτὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν ἐνὸς γενναίου καὶ πρωτοπόρου ἀγωνιστοῦ, ὁ ὁποῖος αἰτεῖ βοήθειαν διὰ νὰ σωθῇ αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του «ἀπὸ θανατηφόρον πείναν».

Ἡ πείρα, ὅμως, ὡς καὶ ἀπειράριθμα καὶ πολυειδῆ παραδείγματα διδάσκουν, ὅτι αἱ ὑπηρεσίαι τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ἐν ὅσῳ ζοῦν, πολλάκις δὲν ἀναγνωρίζονται, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον.

Ἄλλ' ἐδῶ καταδείκνυται ὁ ἀπαράμιλλος χαρακτήρ τοῦ Ζάνθου, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ παρηγκωνίσθη καὶ ἐλοιδορήθη ἐν τούτοις μετ' ἀδιαιλέπτου ὑπομονῆς ὑπέμενε, ζητῶν μόνον τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα. Τέλος δὲ ὡς τελευταῖος ἄνθρωπος ἀποθνήσκει.

Ἡ νεωτέρα, ὅμως, γενεὰ διὰ τὰς ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας προσέφερεν ἐξύμνησε καὶ ἐνεκωμίασεν αὐτόν. Ἡ ἱστορία μὲ ἐξεξίτηλα γράμματα ἔγραψε καὶ θὰ γράφῃ ἀνεξαιλίπτως διὰ τὸν ἔθναπόστολον Ζάνθον, ὁ ὁποῖος εἰργάσθη χάριν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος.

Κατὰ δὲ τὴν ἀποκομιδὴν τῶν λειψάνων του (ἔτος 1953) ἡ ψυχὴ αὐτοῦ πτερουγίζουσα ἄνωθεν τῶν ἐπισήμων καὶ τῆς τελετῆς πόσον θὰ ἠγάλλετο καὶ θὰ ἐτέρπετο, διότι, ἔστω καὶ ἄργα, δὲν περιέπεσαν εἰς λήθην αἱ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας προσήνεγκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μας.

Ἀνδρέας Ἑμμαν. Κεραμίδας

Η ΕΞΕΛΙΞΙ ΤΗΣ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Υπό 'Αθανασίου Ι. Μπλούννα,
Μετεκπαιδευθέντος Διδασκάλου - Υπο-
τρόφου ΙΚΥ εις τὸ Πανεπιστήμιον
ΝΤΑΝΤΗ - Σκωτίας.

A. Πρὶν ἀπὸ κάθε συζήτησι σχετικὴ μετὰ τὸ θέμα μας ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα: ΤΙ ΕἶΝΑΙ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑ;

Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχη γενικὰ παραδεκτὸς ὁρισμὸς τῆς λέξεως, θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε, ὅτι «ἠθικότητα εἶναι ἓνα σύστημα ἀξιών», μία σειρά ὀργανωμένων κανόνων τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου, πού τὸ καθιστοῦν ἱκανὸ νὰ διακρίνῃ τὴ σωστὴ ἀπ' τὴν καταδικαστέα συμπεριφορὰ κι ἀκόμα νὰ ἐνεργῇ μέσα στὰ παραδεκτά, ἀπ' τὴν κοινωνία, πλαίσια.

Ἀπ' τὴν μέχρι τώρα ἀφθονή ἐρευνα, τὴν σχετικὴ μετὰ τὴν ἀνάλυσι τῆς φύσεως καὶ τὸν καθορισμὸ τῆς ἐξελίξεως καὶ τῶν λειτουργιῶν της, ἐλάχιστα ἔχουν γενικὸ κύρος. Ἀπ' ὅ,τι ὅμως γνωρίζουμε, μπορούμε νὰ παραδεχθούμε, πὼς ἡ ἠθικότητα ἔχει τρεῖς διαστάσεις: Ἡθικὴ γνῶσι, ἠθικὸ συναίσθημα καὶ ἠθικὴ συμπεριφορὰ (διαγωγή). Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνῃ εὐκολὰ κατανοητό, ἂν ἀναλογισθούμε, ὅτι ὁ ἠθικὸς χαρακτήρας δὲν περιορίζεται στὴν ἀπλὴ γνῶσι τοῦ ἠθικοῦ, ἀλλὰ καὶ πιστεῖν σ' αὐτό, τέλος δέ, καὶ κατὰ κύριο λόγο, ἔχει τὴν δύναμι νὰ μεταβάλῃ τὴν πίστι τοῦ αὐτοῦ σὲ κανόνα, πού ὁδηγεῖ καὶ ρυθμίζει τὶς πράξεις του.

Γνῶσι τοῦ σωστοῦ καὶ πίστι στὴν ἀξία τοῦ δὲν ἀρκοῦν, ἂν τὸ ἄτομο δὲν τὰ μετουσιώσῃ σὲ πράξι ἠθική. Καὶ πράξι ἠθική, πού ἐκτελεῖται τυχαῖα ἢ γιὰ ἐπίδειξι ἢ μετὰ ὑστεροβουλία, χωρὶς γνῶσι τῆς ἀξίας της καί, τὸ κυριώτερο, χωρὶς πίστι σ' αὐτήν, δὲν καταξιώνει τὸν ἐκτελεστή της μετὰ τὸν τίτλο τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρα.

Ἡθικὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πού συνδυάζει ἀρμονικὰ τὴν γνῶσι μετὰ τὴν πίστι, ἐπιστεγάζοντας καὶ ἐκφράζοντας τα στὴ ζωὴ μετὰ τὴν ἠθικὴν πράξι. Κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸ οἱ τρεῖς διαστάσεις τῆς ἠθικότητος παύουν νὰ εἶναι ἀνεξάρτητες μεταξύ τους, ἀλλὰ ἀποτελοῦν, καὶ εἶναι, τρία «πρόσωπα» ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος.

Ὡστόσο ἡ ἀλληλοεξάρτησι τῶν διαστάσεων αὐτῶν τῆς ἠθικότητος, ἡ ταύτισί τους, θὰ λέγαμε, στὴν ἠθικὰ ὠλοκληρωμένη προσωπικότητα, δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ τὶς διαχωρίσουμε θεωρητικὰ, προκειμένου νὰ ἀντιληφθούμε καλὺτερα τὴν διαδικασίαν, μετὰ τὴν ὁποία ἀποκτᾶται ἡ ἠθικότητα.

Ἔτσι, στὰ ὅσα ἀκολουθοῦν, θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ παρακολουθήσουμε τὴν ἐξελίξι τῆς ἠθικότητος τοῦ παιδιοῦ σὲ κάθε μία ἀπὸ τὶς τρεῖς διαστάσεις της, τέλος δέ νὰ καταλήξουμε σὲ ὀρισμένα συμπεράσματα γιὰ τὴν σχέσι τῆς ἠθικότητος τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ ἐνηλίκου.

B. Η ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΙ ΤΗΣ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ἡ ἠθικὴ γνῶσι ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενο ἰδιαι-

τέρου ἐνδιαφέροντος τοῦ Piaget. Μέσα στὰ γενικώτερα πλαίσια ἐρέυνης τῆς διανοητικῆς ἐξελίξεως, καὶ ἰδιαίτερα τῶν τύπων τῆς κατανοήσεως τοῦ παιδιοῦ, οἱ ὁποῖοι προηγούνται τῶν τύπων τῆς κατανοήσεως τοῦ ἐνηλίκου, ὁ Piaget ἐρευνᾷ τὰ παρακάτω θέματα.

1. Ἀπόψεις καὶ συμπεριφορὰ τῶν παιδιῶν σὲ σχέσι μετὰ τοὺς κανόνες τοῦ παιγνιδιοῦ:

Παρατηρῶντας παιδιὰ κατὰ τὴν ὥρα τοῦ παιγνιδιοῦ τους μετὰ βῶλους, συμμετέχοντας κι ὁ ἴδιος στὸ παιγνίδι καὶ ὑποβάλλοντας κατὰλληλες ἐρωτήσεις, ὁ Piaget κατέληξε στὴν διάκρισι τριῶν σταδίων.¹

Στὸ α' στάδιο (παιδιὰ ἡλικίας μέχρι 3 ἐτῶν) οἱ κανόνες δὲν ἔχουν καθόλου ἐπίδρασι στὸ παιγνίδι τοῦ ἐγκεντρικοῦ παιδιοῦ. Τὸ παιδί, πού βρίσκεται στὸ στάδιο αὐτό, δὲν συμμετέχει σὲ παιγνίδια μετὰ κανονισμούς, ἀλλὰ προτιμᾷ παιγνίδια ἐξασκήσεως τῶν δεξιοτήτων του.

Στὸ β' στάδιο (3-8 περίπου ἐτῶν) τὸ παιδί ἀποκτᾷ βαθμιαῖα γνῶσι τῶν κανόνων, ἀλλὰ θεωρεῖ τοὺς κανόνες αὐτοὺς «αἰώνιους», ἀπολύτους καὶ ἀπαραβιάστους.

Ἀπὸ τοῦ 9ου περίπου ἔτους (γ' στάδιο) τὸ παιδί παύει νὰ θεωρῇ κάθε νέο κανόνα ἀδικο. Ἀπὸ τὴν ἡλικία αὐτή, καὶ στὸ ἐξῆς, νέοι κανόνες εἶναι εὐπρόσδεκτοι, ἀρκεῖ νὰ ἀποτελοῦν προϋόντα κοινῆς συμφωνίας τῶν συμπαικτῶν.

2. Ἡ ἠθικὴ κρίσι τῶν παιδιῶν.

Ἄν καὶ ὑπάρχουν, ὅπως συνήθως, οὐσιώδεις ἀτομικὲς διαφορὲς, τὰ παιδιὰ τῆς «προλειτουργικῆς περιόδου» (μέχρι 7 ἐτῶν) τείνουν νὰ θεωροῦν σὰν περισσότερο ἀνήθικες τὶς πράξεις ἐκείνες, πού εἶχαν τὶς πιὸ σοβαρὲς, ἀντικειμενικὰ, συνέπειες, ἀγνοῶντας τὰ κίνητρα τῶν πράξεων αὐτῶν. Ἔτσι «ὁ Geo (6 ἐτῶν) κρίνει σὰν πιὸ ἀτακτὸ τὸ ἀθέλητο σπάσιμο ἐνδεκα φυτζανιῶν ἀπ' τὸ σπάσιμο ἐνὸς φυτζανιοῦ ἀπὸ ἀδεξιότητα στὴν προσπάθεια κλοπῆς μαρμελάδας»².

«Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἓνα παιδί, πού κλέβει ἓνα κούλουρι γιὰ νὰ τὸ δώσῃ σ' ἓνα φτωχὸ καὶ πεινασμένο φίλο, χαρακτηρίζεται σὰν πλέον ἐνοχο ἀπὸ ἓνα κοριτσάκι, πού κλέβει ἓνα φθινότερο κομμάτι κορδέλλας γιὰ τὸν ἑαυτό του»³.

Παιδιὰ ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν 8 ἐτῶν καὶ ἄνω συνηθίζουν νὰ κρίνουν μιὰ ἀτακτὴν πράξι σὲ σχέσι μετὰ τὶς προθέσεις τοῦ παραβάτου.

1. R. Brown: Social Psychology σ. 237-8.
2. R. Beard: An outline of Piaget's Developmental Psychology σ. 61.
3. J. Flavell: The Developmental Psychology of J. Piaget σ. 292.

3. 'Απόψεις τών παιδιών για «τὸ ψέμα».

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς σχετικῆς ἐρεύνης τοῦ Piaget εἶναι παρόμοια μὲ τὰ προηγούμενα κι ἔχουν συνοπτικὰ ὡς ἑξῆς:

Τὰ νεώτερα παιδιά θεωροῦν ἕνα ἀπίστευτο, «χονδρὸ» ψέμα, ποὺ λέγεται χωρὶς πρόθεσι, σὰν χειρότερο ἀπὸ ἕνα εὐλογοφανὲς ψέμα, ποὺ ἔχει πρόθεσι νὰ ἐξαπατήσῃ. Ἐπίσης, ἕνα ψέμα μὲ συνέπειες, εἶναι χειρότερο ἀπὸ ἕνα, ποὺ παραμένει ἀτιμώρητο κι ἕνα ψέμα, ἀπευθυνόμενο ἀπὸ παιδί σὲ παιδί, θεωρεῖται χειρότερο ἀπ' αὐτό, ποὺ ἀπευθύνεται σ' ἕνα ἐνήλικο.

Πλέον ἡλικιωμένα παιδιά (8 ἐτῶν καὶ ἄνω) θεωροῦν τὸ ψέμα ὡς «κακὸ καθ' ἑαυτό, εἴτε κάποιος τιμωρεῖται γι αὐτό, εἴτε ὄχι, ἐπειδὴ παραβιάζει τὴν ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη, καθιστᾷ ἀδύνατες τὶς ἀγαθὲς σχέσεις μὲ ἄλλους κλπ.»⁴.

4. Ἡ ἐννοια τών παιδιών για τὴ δικαιοσύνη («ἀνταποδοτικὴ δικαιοσύνη»).

Ἐρευνῶντας τὸ θέμα αὐτὸ ὁ Piaget ἀπευθύνει στὰ παιδιά ἐρωτήσεις σχετικὲς μὲ τὴν πρέπουσα τιμωρία ὑποθετικῶν πταισμάτων. Τὰ συμπεράσματα του εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

Παῖδιά μέχρι 7 ἐτῶν εὐνοοῦν «ἐξαγνιστικὲς» τιμωρίες. Τὰ παιδιά αὐτὰ δὲν συσχετίζουν τὴν τιμωρία πρὸς τὴ φύσι ἀλλὰ πρὸς τὴν σοβαρότητα τοῦ παραπτώματος. Ὅσο πιὸ σοβαρὸ εἶναι τὸ παράπτωμα τόσο πιὸ ὀδυνηρὸ πρέπει νὰ τιμωρηθῇ ὁ παραβάτης: «μεγαλύτερη ζημία = μεγαλύτερη τιμωρία».

Ἀντίθετα πρὸς τὰ παραπάνω, τὰ πλέον ἡλικιωμένα παιδιά, εὐνοοῦν «τιμωρίες ἀμοιβαιότητος», ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν παροχὴ ἐξηγήσεων πρὸς τὸν τιμωρούμενο παραβάτη. Ἔτσι τὸ παιδί, ποὺ γιὰ διάφορες αἰτίες (λ.χ. ἀμέλεια), δὲν ἔφερε τὸ φαγητὸ στὸ σπίτι, ὅπως εἶχε ἐντολή, θὰ τιμωρηθῇ μὲ τὸ νὰ τοῦ δώσουν λιγώτερο ἀπ' τὸ συνηθισμένο φαγητό, ἐνῶ ἐκεῖνο, ποὺ ὀρρήθηκε νὰ κάνῃ μιὰ χάρι, θὰ συναντήσῃ καὶ τὸ ἴδιο ἀρνήσι ὅταν ζητήσῃ μιὰ παρόμοια ἐξυπηρέτησι. Σημασία στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἔχει «νὰ κάνῃς τὴν τιμωρία κατάλληλη πρὸς τὸ πταῖσμα κατὰ τρόπο οὐσιαστικό, ὥστε ὁ παραβάτης νὰ ἀντιληφθῇ καλύτερα τὶς συνέπειες τοῦ ὅ,τι ἔχει κάνει»⁵.

Ἀνακεφαλαιώνοντας τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τοῦ Piaget, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν «διανοητικὴ διάστασι» τῆς ἠθικότητος τοῦ παιδιοῦ, καταλήγουμε στὰ ἑξῆς συμπεράσματα:

Ἡ παιδικὴ ἡλικία φαίνεται νὰ κυριαρχῇ ἀπὸ δύο εἰδῶν «ἠθικότητες». Ἡ α', ἡ «ἐτερόνομη» ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Piaget, εἶναι ἡ ἠθικότητα τοῦ νεωτέρου παιδιοῦ (4-8- ἐτῶν), τὸ ὁποῖο «ὑπόκειται στὸ νόμο τῆς ἐξουσίας τοῦ ἐνήλικου». Κακὲς εἶναι οἱ πράξεις ποὺ τιμωρεῖ ὁ ἐνήλικος, οἱ πράξεις μὲ φανερὲς καὶ σκληρὲς συνέπειες, ἄσχετα ἀπ' τὶς προθέσεις καὶ τὰ ἐλαττή-

ριά τους. Καθῆκον εἶναι ἡ ὑπακοή στὴν ἐξουσία (= ἐνήλικος). Οἱ ἀξίες εἶναι ἀπόλυτες καὶ παγκόσμιες καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀποδίδεται μὲ τὶς αὐστηρὲς «ἀνταποδοτικὲς» ποινές.

Ἡ β', ἡ «αὐτόνομη» ἠθικότητα, εἶναι ἐκείνη τὴν ὁποία ἀναπτύσσει τὸ παιδί μετὰ τὸ 8ο, περίπου, ἔτος τῆς ἡλικίας του, εἶναι ἡ ἠθικότητα, ποὺ ὑπόκειται σὲ νόμους, ποὺ τὸ ἴδιο τὸ ἄτομο κατασκευάζει γιὰ τὸν ἑαυτό του ἐκ πείρας, εἶναι ἡ ἠθικότητα, ποὺ «προέρχεται ἀπ' τὸν ἀμοιβαῖο σεβασμὸ τῶν μελῶν μιᾶς ομάδας καὶ ἀπὸ ἐξελίξεις καθαρὰ διανοητικοῦ χαρακτῆρα. Οἱ κανόνες συμπεριφορᾶς θεωροῦνται προϋόντα συμφωνίας μιᾶς ομάδας καὶ μέσα πράξεως συνεργασίας. Οἱ ἠθικὲς ἐννοίες γίνονται... σχετικὲς μᾶλλον ἢ ἀπόλυτες καὶ ὑποκειμενὲς σὲ ἀλλαγὴ μετὰ ἀπὸ κοινὴ συναίνεσι. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι θέμα ἀμοιβαίων δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων καὶ ὑπηρετεῖται ἀριστα μὲ τὴν ἐπανόρθωσι τοῦ προξηθέντος κακοῦ», ἐνῶ κριτήριον μιᾶς πράξεως ἀποτελοῦν πάντοτε τὰ κίνητρα αὐτῆς⁶.

Ἐκτὸς τοῦ Piaget ἡ «διανοητικὴ διάστασι» τῆς ἠθικότητος, μαζί μὲ τὴν διάστασι τῆς διαγωγῆς, ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενο τῆς μνημειώδους Ἀμερικανικῆς ἐρεύνης «The Character Education Inquiry» τῶν Harsome καὶ May (1928-30). Συμπέρασμα τῆς ἐρεύνης αὐτῆς, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἠθικὴ γνῶσι τοῦ παιδιοῦ, εἶναι ὅτι ἡ τελευταία ἀποτελεῖ «βαθμιαία τμηματικὴ προσέγγισι πρὸς τὰ τυπικὰ κριτήρια τοῦ ἐνήλικου», ἐνῶ ἡ ταχύτητα προσεγγίσεως ἀπὸ παιδιοῦ σὲ παιδί διαφέρει.

Σὲ πιὸ πρόσφατες ἐρευνες, πάνω στὸ ἴδιο θέμα, ὁ Kohlberg (1958, 1963, 1964) καταλήγει σὲ διαφορετικὰ ἀπ' τὸν Piaget συμπεράσματα. Ἄν καὶ ἀνήκει στὴν παράδοσι τῆς σχολῆς τοῦ Piaget, ὁ Kohlberg πιστεύει, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς ἠθικότητος δὲν εἶναι ἕνα ἀπλὸ Βῆμα ἀπ' τὴν ἐτερόνομη στὴν αὐτόνομη ἠθικότητα, οὔτε μιὰ «διαδικασία ἀπλῆς ἐσωτερικεύσεως τῶν ἐξωτερικῶν μορφωτικῶν κανόνων διὰ μέσου προφορικῆς διδασκαλίας, τιμωρίας ἢ ταυτίσεως», ἀλλὰ κάτι πιὸ σύνθετο, ποὺ καταλήγει σὲ μιὰ μορφή ἠθικότητος, ποὺ δὲν ἔχει καθόλου κοινωνικὸ κίνητρο, ἀλλὰ σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀτόμου καὶ τὴν ἀποφυγὴ τῆς αὐτοκαταδίκης. Ἔτσι, ἐνῶ ὁ Piaget θεωρεῖ σὰν περίοδο τῆς «αὐτόνομης» ἠθικότητος τὴν ἡλικία τῶν 8-12 ἐτῶν, ὁ Kohlberg παρατείνει τὸ ὄριο ἐξελίξεως τῆς ἀρχικὰ στὸ 17ο ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ σὲ ἀκόμα πιὸ πρόσφατες ἐρευνες του σὲ συνεργασία μὲ τὸν Kramer (ποὺ ἀναφέρουμε παρακάτω) στὸ 25ο ἔτος.

Ἡ ἀντιγνωμία αὐτὴ μεταξὺ Piaget καὶ Kohlberg μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἀπ' τὴ φύσι τῆς ἐρεύνης τοῦ δευτέρου. Ἐρευνῶντας τὴν ἐξέλιξι τῆς ἠθικότητος σὲ 100 περίπου παιδιά 7-17 ἐτῶν ὁ Kohlberg τὰ τοποθετεῖ μπροστὰ σὲ ἱστορίες δικῆς του ἐπινοήσεως, ποὺ περιέχουν ὑποθετικὰ διλήμματα, στὰ ὁποῖα εἶναι δύσκολο νὰ ἀπαντήσουν νέα παιδιά. Μελετώντας τὶς ἀπαν-

4. J. Flavell: The Developmental Psychology of J. Piaget σ. 293.

5. J. Flavell: The Developmental Psychology of Piaget σ. 294.

6. R. Brown: Social Psychology σ. 403-4

7. L. Kohlberg: The development of children's orientations κλπ., σ. 32.

τήσεις τῶν παιδιῶν αὐτῶν, καταλήγει στήν διάκρισι 6 σταδίων ἠθικῆς σκέψεως, πού ἀποτελοῦν μία ἐξελικτική ἱεραρχία.

Τό 1ο καί 2ο στάδια εἶναι παράλληλα μέ τά ἐτερόνομο καί αὐτόνομο ἠθικά στάδια τοῦ Piaget, ἀν καί ὁ Kohlberg διαφωνῇ ὅτι οἱ αἰτίες τῆς ἐτερόνομης καί αὐτόνομης ἠθικότητας τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἀντίστοιχα ὁ μονόπλευρος σεβασμός πρός τήν ἐξουσία (= ἐνήλικος) καί ὁ ἀμοιβαῖος σεβασμός τῶν μελῶν μιᾶς ομάδας. Τό 3ο στάδιο εἶναι ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖο τὸ παιδί συμμορφώνεται μέ τά τυπικά πρότυπα, προκειμένου νά διατηρήσῃ καλές σχέσεις μέ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καί νά κερδίσῃ τὴν ἐκτίμησίν τους. Τό 4ο στάδιο χαρακτηρίζεται ἀπ' τὴν ὑπακοή πρὸς τὸν νόμο καί τὸν σεβασμό πρὸς τὴν ἐξουσία. καθὼς καί τὴν ἐπιθυμία διατήρησης τῆς κοινωνικῆς τάξεως καί ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντος. Τέλος στὰ στάδια 5 καί 6 συναντοῦμε ἐκεῖνες τῆς ἠθικῆς ἀρχές, πού γίνονται παραδεκτὲς μετὰ ἀπὸ ἐλεύθερη ἐκλογή τοῦ ἀτόμου.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ τελευταῖο στάδιο. Στὸ στάδιο αὐτὸ «τὸ σωστὸ, ὀρίζεται ἀπ' τὴν ἀπόφασιν τῆς συνειδήσεως σύμφωνα μέ ἐλεύθερα διαλεγμένες ἠθικὲς ἀρχές... Αὐτὲς οἱ ἀρχές εἶναι ἀφηρημένες... δὲν εἶναι συγκεκριμένοι ἠθικοὶ κανόνες ὅπως οἱ δέκα ἐντολές. Κατὰ βάθος εἶναι παγκόσμιες ἀρχές τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀμοιβαιότητος καί τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καί τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀξιοπρεπείας τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων ὡς ἀτόμων»⁸.

8. L. Kohlberg, R. Kramer: Continuities and discontinuities in ... moral development σ. 101.

Ἡ διέλευσις ἀπ' τὰ 6 στάδια τῆς ἠθικῆς σκέψεως θεωρεῖται ὑποχρεωτική, ἡ ἡλικία δὲ, κατὰ τὴν ὁποία τὸ παιδί ἢ ὁ ἐφηβος θὰ βρεθῇ στὸ κάθε στάδιο, διαφέρει ἀπὸ ἄτομο σὲ ἄτομο, ἀνάλογα μέ τὴν ἰδιοσυγκρασία καί τὸ κοινωνικὸ του περιβάλλον κι ἀκόμα τὴν χώρα, στὴν ὁποία ζῇ. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ καταλήγει ὁ Kohlberg στὴν πλέον πρόσφατη ἐρευνά του σὲ συνεργασία μέ τὸν Kramer (1969), στὴν ὁποία βρῆκαν ὅτι: Παιδιά ἀστικῶν περιοχῶν τῶν ΗΠΑ, Taiwan καί Μεξικοῦ ἡλικίας 13 ἐτῶν ἀνήκουν κατὰ μεγάλο ποσοστὸ στὸ 3ο στάδιο, ἐνῶ στὴν ἡλικία τῶν 16 ἐτῶν τὰ ἴδια παιδιά κατανέμονται στὰ στάδια 3 καί 4, καί ἐλάχιστα ἀπ' αὐτὰ στὰ στάδια 5 καί 6. Οἱ ἴδιοι ἐρευνητὲς ἐξετάζοντας παιδιά δύο ἀπομονωμένων χωριῶν τῆς Τουρκίας καί τοῦ Yucatan παρατηροῦν μία μικρὴ καθυστέρηση, ἀλλὰ τὸ γενικὸ πλαίσιο ἠθικῆς σκέψεως παραμένει σχεδὸν ἀμετάβλητο⁹.

Ὡς πρὸς τὸ τέρμα τῆς ἐξελίξεως ὁ Kohlberg συμφωνεῖ μέ τὰ συμπεράσματα παλαιότερων ἐρευνῶν τοῦ Kramer, ὅτι δὲν ὑπάρχει «περαιτέρω αὐξησις τῆς ἠθικῆς ὠριμότητος μετὰ τὴν ἡλικία τῶν 25» κι ὅτι πέρα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἡλικία θάπρεπε μᾶλλον νά μιλάμε γιὰ «σταθεροποίηση» πού ἀποτελεῖ τὸ προϊόν τῆς «κοινωνικοποίησης» ἢ «κοινωνικῆς μαθήσεως» τοῦ ἀτόμου μέ τὴν παρατήρησι ἐπανάληψι ἐνθάρρυνσι κλπ.¹⁰

(Συνεχίζεται)

9. L. Kohlberg, R. Kramer: Continuities and discontinuities κλπ., σ. 104.

10. L. Kohlberg, R. Kramer: Continuities and discontinuities κλπ., σ. 108-9.

ΣΥΝΤΟΜΟΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΣΠΟΥΔΑΙΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ

1. Σχολικὸν ὥράριον, κατ' οἶκον ἐργασίαι, κόπωσης.

2. Διάρθρωσις τῆς Ἑκπαιδεύσεως καὶ ὑποχρεωτικῆ φοίτησις).

Κ. ΜΑΛΟΥΚΟΥ, Ἑκπαιδευτ. Συμβούλου.

(Ἐρωτηθεὶς ὁ Ἑκπαιδευτικὸς Σύμβουλος κ. Κ. Μαλούκος ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω θεμάτων, ἔδωκεν προθύμως τὰς κατωτέρω συντόμους ἀπαντήσεις).

Ιον. Σχολικὸν ὥράριον, κατ' οἶκον ἐργασίαι, κόπωσης.

Τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀπόψεις μας ἐκθέτομεν εἰς βιβλία μας καὶ εἰς δημοσιεύματά μας. Σχετικαὶ ἀπόψεις μας εἶδον τελευταίως τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 725/71 Φύλλον τῆς Ἐφημερίδος ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

Δι' ὃ καὶ θὰ περιορισθῶμεν νῦν νὰ τονίσωμεν, ὅτι τὴν κόπωσιν τῶν μαθητῶν προκαλεῖ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἡ ὑπὸ τε τῶν γονέων καὶ τῶν διδασκάλων ἀνάθεσις εἰς τοὺς μαθητὰς πολλῶν καὶ δυσκόλων κατ' οἶκον ἐργασιῶν.

Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν οἱ διδάσκαλοι εἶναι μᾶλλον ἀνεύθυνοι, καίτοι δέον, εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν, νὰ παρέχουν εἰς τοὺς γονεῖς σχετικὰς ὁδηγίας.

Εἰς τὴν δευτέραν ὁμως εἶναι ἀδικαιολόγητοι ὅσοι ἐκπαιδευτικοί, ἀπὸ ὑπερβάλλοντα ζήλον, ἢ παρασυρόμενοι ἀπὸ τὰς ἀπαιτήσεις γονέων τινῶν, ἐκβιάζουν τὰς δυνατότητας τῶν μαθητῶν τῶν, μὲ πολλὰς κατ' οἶκον ἐργασίας.

Ὑποπίπτουν οὗτοι εἰς τὸ σφάλμα, εἰς ὃ ὑπέπιπτον ἄλλοτε Ἐπιθεωρηταὶ τινες, οἵτινες προεκάλουν ἀσκοπον καὶ πολλὴν καταπόνησιν τῶν διδασκάλων, μὲ τὴν ἀπαίτησιν τῆς, καθ' ἑκάστην, γραφῆς τῆς διδακτικῆς πορείας ὅλων τῶν μαθημάτων. Ἀποτελεῖ βεβαίως βασικὴν προϋπόθεσιν ὀρθῆς καὶ ἐπιτυχοῦς διδασκαλίας ἡ πλήρης προπαρασκευὴ τοῦ διδάσκοντος καὶ ὑπὸ ἔποψιν κατοχῆς καὶ ὑπὸ ἔποψιν τρόπου προσφοράς τῆς ὕλης. Ἡ καθημερινὴ ὁμως γραφὴ τῆς διδακτικῆς πορείας-πλασματικῆς πάντοτε, ἀπηλλαγμένης διδακτικῶν σφαλμάτων καὶ ἐξιδακτικῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πραγματικὴν καὶ φυσικὴν, καθ' ἣν τόσοι ἀστάθμητοι παράγοντες παρεμπίπτουν, ἀνατρέποντες καὶ τὰ ἀριστοτεχνικώτερα διδακτικὰ σχέδια — εἶναι ἐντελὴς ἀσκοπος καὶ λίαν ἐπίπονος.

Παραθέτομεν κατωτέρω πίνακα κατ' οἶκον ἐργασιῶν, αἵτινες ἀνετίθεντο εἰς τοὺς μαθητὰς Βας τάξεως σχολείου τινός:

1. Καθημερινὴ ἀναγνωστικὴ ἀσκήσις εἰς τὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἐπομένης (ὀρθῶς).

2. Ἀσκήσις εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀναγνώσματος (καλῶς).

3. Ἀντιγραφὴ ὀλίγων στίχων καὶ ἰχνογράφησις σχετικῆς εἰκόνος (καλῶς).

4. Ἑκμάθησις τοῦ ὀρθογραφικοῦ κειμένου ἢ λέξεων... (καλῶς).

5. Καθημερινὴ γραφὴ ἡμερολογίου. Διατὶ καθημερινή;

6. Γραφὴ τῆς περιλήψεως! Πρὸς τί; Καὶ εἶναι οἱ μαθηταὶ τῆς Βας τάξεως ἱκανοὶ διὰ τοιαύτην νοητικὴν — ἀφαιρετικὴν ἐργασίαν;

7. Γραφὴ τοῦ διδάγματος! Πρὸς τί;

8. Γραφὴ τῆς ἐννοίας!!!

9. Γραφὴ τῆς βιογραφίας τοῦ συγγραφέως (πεζογράφου ἢ ποιητοῦ)!!!

10. Γραφὴ καθημερινῶς τῆς πατριδογνωσίας καὶ σχετικαὶ ἰχνογραφήσεις ἢ χειροτεχνικαὶ κατασκευαί!!!

Αἱ ἀνωτέρω ἐργασίαι ἀνετίθεντο καθημερινῶς. Προσθέσατε εἰς αὐτάς καὶ τὰς ἐπὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων ἐργασίας (Ἀριθμητικῆς κ.τ.λ.) καὶ θὰ δικαιολογήσητε ἀπολύτως τὰ παραπάνω καὶ τὰς διαμαρτυρίας τῶν γονέων, οἵτινες ἐπεστρατεύοντο μέχρι τῶν μεταμεσονυκτίων ὥρῶν, διὰ νὰ φέρουν εἰς πέρας τὰς ἐργασίας αὐτάς καὶ πολλὰς ἄλλας, ἀνατιθεμένας ὑπὸ οἰκοδιδασκάλων. Μόνον οἱ μαθηταὶ δὲν διεμαρτύροντο...

Δὲν ἰσχυρίζομεθα, ὅτι ὅλαι αἱ ἀνωτέρω ἐργασίαι εἶναι ἀσκοποι. Δὲν εἶναι ὅμως ἐπιτρεπτόν καὶ παιδαγωγικόν ν' ἀνατίθενται ὅλαι ὁμοῦ καθημερινῶς.

ΙΙον. Ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευσις.

Πολλὰ εἶναι τὰ προβλήματα τῆς Ἑκπαιδεύσεως, ἣτις δὲν εἶναι στατική, ἀλλὰ δυναμικὴ καὶ ἐξελικτική. Τινὰ τῶν προβλημάτων τούτων, ὑφιστάμενα ἀπὸ μακροῦ, κατέστησαν παθήσεις ὀργανικαί. Τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὸ διδακτηριακὸν καὶ τὸ τοῦ προσωπικοῦ, χωρὶς νὰ εἶναι ἡσσονος σημασίας καὶ τὸ πρόβλημα τῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ τῶν προγραμμάτων.

Τὸ σπουδαιότατον ὁμως πάντων τῶν ἐκπαιδευτικῶν προβλημάτων, ἡ ταχεῖα προώθησις τοῦ ὁποίου θὰ σημάνη βαθυτάτην τομὴν καὶ οὐσιαστικὴν καὶ ἐκ τῶν μορφωτικῶν ἀναγκῶν τῆς ἐποχῆς μας ἐπιβαλλομένην ἐκπαιδευτικὴν μεταρρύθμισιν, εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς αὐξήσεως τῶν ἐτῶν τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως.

Ἡ Κυβέρνησις, δίδουσα εἰς τὸ θέμα τοῦτο τὴν δέουσαν σημασίαν, συνεκρότησε πολυμελὴ Ἐπιτροπὴν, πρὸς μελέτην τοῦ. Ὁ κ. Ὑφυπουργὸς Παιδείας εἶχεν ἐπίσης πραγματοποιήσει, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1971, ἐπανεξιλημμένους σχετικὰς συσκέψεις ἐν τῷ Ὑπουργείῳ.

Ἡμεῖς διατυπώμεν κατωτέρω, ἐν συντομίᾳ

καὶ ὡς ἐρέθισμα, τὰς ἀπόψεις μας, ἅς ἀπὸ ἐτῶν ἔχομεν ἐκθέσει εἰς σχετικὰ δημοσιεύματα καὶ εἰς τὸ βιβλίον μας «Ὁργάνωσις, διοίκησις καὶ ἐποπτεία τῆς Ἑκπαιδεύσεως».

1. Ἡλικία εἰσόδου τῶν Ἑλληνοπαίδων εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον.

Σήμερον ἐγγράφονται τὸ πρῶτον εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον οἱ συμπληροῦντες, τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου, 5½ ἐτῶν τῆς ἡλικίας των. Ἐγγράφονται δηλαδὴ πάντες οἱ ἄγοντες ἡλικίαν 5 ἕως 6 ἐτῶν.

Κατὰ τὸ, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἀνατραπέν νομικὸν καθεστῶς, ἐνεγράφοντο οἱ συμπληροῦντες, τὴν 31ην Δεκεμβρίου, τὸ βον ἔτος τῆς ἡλικίας των, ἤτοι οἱ συμπληροῦντες, τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου, 5 ἐτῶν καὶ 9 μηνῶν. Οὕτω ἐνεγράφοντο πάντες οἱ ἄγοντες ἡλικίαν 5 ἐτῶν καὶ 9 μηνῶν ἕως 6 ἐτῶν καὶ 9 μηνῶν.

Ἡ ἐπελθοῦσα μείωσις κατὰ τρεῖς μῆνας τοῦ ὁρίου ἡλικίας τῶν πρωτοετῶν, ἀπετέλεσε συγκερασμὸν τῶν ἀπόψεων ἀφ' ἑνὸς ἐκείνων, οἵτινες ἐπρότεινον, ὡς ὅριον ἡλικίας εἰσόδου εἰς τὸ Δημοτικόν, τὸ 5ον ἔτος καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκείνων, οἵτινες ἐνέμενον εἰς τὸ ἰσχυρὸν τότε καθεστῶς τοῦ 6ου ἔτους.

Οἱ πρῶτοι, προερχόμενοι, κατὰ κανόνα, ἐκ τῆς Μέσης Ἑκπαιδεύσεως, ἐπεζητήσουν τὴν μείωσιν τοῦ ὁρίου ἡλικίας τῶν πρωτοετῶν εἰς 5 ἐτῶν, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀντίστοιχον αὐξήσιν τῶν ἐτῶν φοιτήσεως εἰς τὸ Γυμνάσιον, ὡς τὴν μόνην διέξοδον, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ ἠδύνατο νὰ δοθῇ λύσις εἰς τὸ ἀγχῶδες πρόβλημα τῆς ὕλης. (Αἱ μορφωτικαὶ ἀνάγκαι τῆς ἐποχῆς μας ἐπιβάλλουν τὴν προσθήκην καὶ ἄλλης ὕλης εἰς τὰ ἀναλυτικὰ προγράμματα, τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις, καὶ ὡς ἔχουν σήμερον, χρήζουν ἀποσυμφορήσεως).

Οἱ δεῦτεροι, ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ τῆς Δημοτικῆς, ἀντιμετωπίζοντες θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς τὸ πρόβλημα τῆς μαθήσεως καὶ ἀγωγῆς καὶ ἔχοντες, ὡς ἐκ τούτου, ὑπ' ὄψιν, καλύτερον παντὸς ἄλλου, τὰς ἀφομοιωτικὰς δυνατότητας καὶ τὸ πνευματικὸν ἐπίπεδον τῶν πρωτοετῶν, ἰσχυρίζοντο, ὅτι οἱ πρωτοετεῖς μαθηταὶ τῶν 5-6 ἐτῶν εἶναι εἰσέτι ἀνῶριμοι, τόσοι διὰ τὴν ἀνετον καὶ χωρὶς καταναγκασμὸν ἀφομοίωσιν τῆς προσφερομένης ὕλης, ὅσον καὶ διὰ τὴν προσαρμογὴν των εἰς τὴν πειθαρχημένην σχολικὴν ἐργασίαν, χωρὶς κίνδυνον ἀναστολῆς τῆς ψυχοσωματικῆς των ἀναπτύξεως καὶ ἀποκτήσεως σχολικῶν πλεγματῶν.

Οἱ δεῦτεροι ἐπέτυχον, ὥστε ὁ συγκερασμὸς νὰ εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀπόψεων των.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ τρίμηνος διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἰσχύοντος καθεστώτος καὶ τοῦ παλαιοῦ δὲν εἶναι, ἐκ πρώτης ὄψεως, σοβαρά, τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον ὁ παραστατικὸς κύκλος τοῦ σημερινοῦ παιδὸς εἶναι πλουσιώτερος, ἢ δὲ πρωϊμωτέρα σωματικὴ του ἀνάπτυξις, συντελουμένη ὑπὸ λίαν εὐνοϊκοῦς ὁρους, ἔχει, ὡς συνέπειαν, καὶ τὴν πρωϊμωτέραν πως πνευματικὴν του ἐξέλιξιν.

Ἐξ ἰσοῦ ὁμως ἀληθές τυγχάνει, ὅτι ὁ βιολογικὸς κύκλος καὶ τὰ χρονικὰ ὅρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων κινεῖται ἡ προσχολικὴ καὶ παιδικὴ ἡλι-

κία, δὲν ἐσημείωσαν αἰσθητὰς μεταβολάς, τὸ δὲ σχολεῖον ἀπαιτεῖ σήμερον πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὸν μαθητὴν. Ἐξ ἄλλου τὰ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ὑφισταμένου καθεστώτος ἀποτελέσματα, ὡς ταῦτα ἐκφράζονται εἰς τὸ ποσοστὸν τῶν κατ' ἔτος ἀπορριπτομένων, καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ προσχολικὴ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν Χώραν μας εἶναι εἰσέτι περιορισμένη, δὲν συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς εἰσόδου τῶν μαθητῶν εἰς τὸ Σχολεῖον ἀπὸ τοῦ 5ου ἔτους. Θέμα εἰσόδου τῶν μαθητῶν ἀπὸ τοῦ 5ου ἔτους δὲν δύναται νὰ τεθῇ, οὔτε καὶ πρὸς συζήτησιν, ἐὰν πρωτίστως δὲν γενικευθῇ ἡ προσχολικὴ ἐκπαίδευσις.

Τὰ λεγόμενα περὶ εἰσόδου ἀπὸ τοῦ 5ου ἔτους ἐνίων μόνον παίδων, τῶν ἀρίστων, ἐλέγχονται θεωρητικὰ καὶ ἀπραγματοποιήτα.

2. Λόγοι ἐπιβάλλοντες τὴν ἐπέκτασιν τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως, αἴτημα αὐτόχρημα ἐθνικόν, ἔχει καταστή ἀπὸ μακροῦ θέμα τοῦ ἐνδιαφέροντος, οὐχὶ μόνον τῶν προοδευτικῶν καὶ εὐπαθεῖς κεραίας πρὸς τὰ «προσιόντα» ἐμφανιζόντων ἐκπαιδευτικῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὐρυτέρου ἑλληνικοῦ Κοινοῦ.

Τὴν ἐπέκτασιν ταύτην ἐπιβάλλουν πολλοὶ λόγοι, οἱ κυριώτεροι τῶν ὁποίων εἶναι οἱ ἑξῆς:

α. Ἡ ἀνάγκη τῆς διευρύνσεως τῆς γενικῆς μορφώσεως τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς διασαλευθείσης ἰσορροπίας μεταξὺ Ἐπιστήμης καὶ «ἀνθρωπιᾶς», διότι, τῇ ἀληθείᾳ, ἡ Ἐπιστήμη ἐπροχώρησε πολὺ, ἀλλ' ἐπροχώρησεν ἐρήμην τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξ ἄλλου ἀποτελεῖ ὑποχρέωσιν πάσης Πολιτείας ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ ἐνίσχυσις τῆς δυνατότητος τῆς καθολικῆς θεωρήσεως τῆς ζωῆς ὑπὸ παντὸς ἀτόμου, ἐφ' ὅσον, κατὰ τὴν Ἑλληνοχριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν, τὸ άτομον, ὡς αὐτοδύναμον ὄν, ἔχον ἐκ γενετῆς τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐκλογῆς, ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς.

β. Ἐχει ἀποδειχθῇ, κατὰ τρόπον ἀδιαμφισβήτητον, ὅτι ὅσον εὐρυτέρα εἶναι ἡ γενικὴ μόρφωσις ἑνὸς ἀτόμου, τόσοι ἀποδοτικώτερον ἀποβαίνει τοῦτο καὶ εἰς τὴν πλέον ἐξειδικευμένην χειρωνακτικὴν ἐργασίαν.

γ. Ἡ ἀνάγκη τοῦ οὐσιαστικωτέρου πνευματικοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν νέων μας, οἱ ὅποιοι ἔχουν νὰ ἀνταγωνισθοῦν σκληρῶς εἰς τὸν οἰκονομικὸν καὶ πολιτιστικὸν τομέα ἐντὸς τῶν, ὑπὸ διαμόρφωσιν, ὑπερεθνικῶν ἑνώσεων (Κοινὴ Ἀγορὰ κ.τ.λ.).

δ. Ἡ καλὴ χρῆσις τῆς ἀφθονίας τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἐσωτερικῆς κατηρεμῆσεως καὶ εὐτυχίας εἶναι ἀδύνατος, ὅταν ἡ βασικὴ γενικὴ μόρφωσις εἶναι ἐλλιπής. Καὶ

ε. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνασυντάξεως καὶ ἀποσυμφορήσεως τῶν ἀναλυτικῶν προγραμμάτων τῶν σχολείων μας καὶ τῆς προσθήκης, εἰς τὰς ἀνωτέρας ἰδίως γυμνασιακὰς τάξεις, ὕλης σπουδαιοτέρας καὶ θεραπευούσης βασικὰς μορφωτικῆς τῆς ἐποχῆς μας ἀνάγκας.

Τοῦτο θὰ ἐπιτευχθῇ, διότι, τὰ νέα προγράμματα θὰ εἶναι ἐνιαῖα καὶ ἡ ὕλη, στοιχοῦσα πρὸς τὴν ἀντιληπτικότητα καὶ τὰ διαφέροντα τῶν

μαθητῶν ἐκάστης τάξεως (Δημοτικοῦ καὶ Γυμνασίου), δὲν θὰ διδάσκηται τρεῖς φορές. Ἡ Ἱστορία λ.χ. τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἡ ὁποία διδάσκεται εἰς τοὺς ἀνωρίμους μαθητὰς τῆς Δης — ἐνίοτε καὶ τῆς Γης — τάξεως τοῦ Δημοτικοῦ καὶ ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τὸν κατώτερον καὶ εἰς τὸν ἀνώτερον κύκλον τοῦ Γυμνασίου θὰ διδάσκηται ἀπαξ εἰς τὴν 7ην ἢ 8ην τάξιν τοῦ βετοῦς ἢ 9ετοῦς βασικοῦ Σχολείου. Θὰ ἐπαναλαμβάνεται δὲ ἐκτενέστερον καὶ κατὰ τρόπον κριτικὸν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ Γυμνασίου θεωρητικῆς κατευθύνσεως.

3. Πρὸς ποίαν βαθμίδα τῆς Ἐκπαιδεύσεως θὰ γίνη ἡ ἐπέκτασις.

Πολλοὶ προτείνουν τὴν φοίτησιν ὅλων τῶν ὑποχρέων μαθητῶν εἰς τὰ σημερινὰ Γυμνάσια. Ἡ λύσις αὕτη, καθ' ἡμᾶς, δέον ν' ἀποκλεισθῇ ἀσυνζητήτῃ, διότι ἡ συμφοίτησις τῶν ἐχόντων θεωρητικὰ διαφέροντα μετὰ τῶν ἐχόντων πρακτικὰ τοιαῦτα ἀποβαίνει εἰς βάρος ὅλων, μὲ ὅλας τὰς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἀπορρεούσας δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις (πτώσις τῆς μορφωτικῆς στάθμης ὅλων τῶν τάξεων, ἑλλιπὴς προπαρασκευὴ διὰ τὰς ἀνωτέρας καὶ ἀνωτάτας σχολάς, ἔλαστικά προαγωγικά κριτήρια κ.τ.λ.), διότι ὁ καλὸς καθηγητὴς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ συντονίζῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πρὸς τοὺς μέσους, μὲ ἀπόκλισιν τινα πρὸς τοὺς ἀδυνάτους μαθητὰς.

Ἡ ὀρθὴ λύσις, ἣν προτείνομεν ἡμεῖς, θέτει ὡς σκοπὸν τὴν ἐξύψωσιν τῆς μορφωτικῆς στάθμης τῶν Γυμνασίων μας καὶ καθιεροῖ αὐστηρὰς εἰσαγωγικὰς καὶ προαγωγικὰς εἰς τὰ Γυμνάσια ἐξετάσεις, ὥστε νὰ εἰσάγωνται εἰς αὐτὰ μόνον οἱ ἔχοντες θεωρητικὰς προδιαθέσεις, οἱ «πνευματικοί» τύποι, κατὰ Πλάτωνα. Τότε εἶναι δυνατόν νὰ καταργηθοῦν καὶ αἱ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις διὰ τὰς ἀνωτάτας σχολάς.

Διὰ τοὺς μὴ εἰσαγομένους εἰς τὰ πλήρη Γυμνάσια, ἀλλ' ὑποχρεωμένους εἰς φοίτησιν ὑπάρχουν αἱ ἐξῆς πιθαναὶ λύσεις:

Φοίτησις εἰς ἀνώτερα 9/τάξια Δημοτικὰ Σχολεῖα, λειτουργοῦντα εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ πόλεις. Εἰς τὰ χωρία θὰ λειτουργοῦν 6/τάξια Δημοτικὰ. Ἡ λύσις αὕτη, δεδομένης τῆς παιδαγωγικῆς κατάρτισεως τῶν δημ/λων, θὰ ἦτο ἡ ἰδεωδεστέρα, ἐὰν ἡ φοίτησις εἰς τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας ἦτο τετραετής ἢ ἑστω καὶ τριετής, ἀλλὰ συνεχὴς καὶ καθολικὴ. Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ διδασκαλικά καὶ ἀνάγκαι, αἵτινες θὰ προέκυπτον, θὰ ἀντεμετωπίζοντο εὐκολώτερον.

Τό γε νῦν ἔχον, εἰμεθα ὑπὲρ τῆς λειτουργίας 6/ταξίων Δημοτικῶν παντοῦ καὶ τριταξίων Μέσων Σχολῶν (ἡμιγυμνασίων) εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ πόλεις.

Ὑπάρχει καὶ ἡ λύσις τῆς λειτουργίας, εἰς μὲν τὰ χωρία 6/ταξίων Δημοτικῶν, εἰς δὲ τὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις 9/ταξίων Δημοτικῶν καὶ 3/ταξίων Μέσων Σχολῶν.

Αἱ τάξεις τῶν Μέσων Σχολῶν (ἡ αἱ τρεῖς ἀνώτεραι τῶν 9/ταξίων Δημοτικῶν) θὰ εἶναι παράλληλοι πρὸς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις τῶν πλήρων Γυμνασίων, εἰς ἃς θὰ ἐπιτρέπεται ἡ ἐγγραφὴ κατόπιν κατατακτικῶν ἐξετάσεων ἀπὸ οἰανδήποτε τάξιν τῶν Μέσων Σχολῶν.

4. Ἀπαραίτητοι προϋποθέσεις

Δὲν ἀπαιτεῖται σταδιακὴ ἐφαρμογὴ τῆς 9ετοῦς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως, ἐὰν δὲν ἐξασφαλισθοῦν προηγουμένως αἱ ἀπαραίτητοι προϋποθέσεις. Καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ σταδιακὴ ἐφαρμογὴ, διότι ἄλλως θὰ ὑπάρξῃ θέμα διαρκoῦς ἀνασυντάξεως τῶν προγραμμάτων.

Αἱ ὕλικοι προϋποθέσεις (διδασκῆρια, ὕλικὸς ἐξοπλισμὸς, μεταφορὰ μαθητῶν ἐκ χωρίων εἰς τὰς Κωμοπόλεις καὶ Πόλεις κλπ.) καὶ αἱ εἰς προσωπικὸν τοιαῦτα δὲν θὰ ἀπαιτήσουν, προγραμματιζόμενα ἐγκαίρως καὶ ὀρθῶς, χρονικὸν διάστημα μείζον τοῦ χρονικοῦ διαστήματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπαιτήσῃ ἡ σύνταξις νέων ἐνιαίων προγραμμάτων (ἀπὸ τῆς 1ης Δημοτικοῦ μέχρι τῆς 9ης Γυμνασίου) καὶ ἡ συγγραφὴ νέων καὶ καταλλήλων διδασκτικῶν βιβλίων.

Ἡ σύνταξις τῶν προγραμμάτων παρ' ἱκανῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἡ συγγραφὴ νέων βιβλίων (ἡ σπουδαϊότερα τῶν προϋποθέσεων) θὰ ἀπαιτήσουν χρονικὸν διάστημα τοῦλάχιστον πέντε ἐτῶν.

Τὸ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τῆς βασικῆς γενικῆς μορφώσεως θὰ εἶναι ἐνιαῖον ἀπὸ τῆς 1ης Δημοτικοῦ μέχρι τῆς 5της Γυμνασίου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι, διὰ μαθημάτων τινῶν, θὰ ἐπιδιώκεται ἡ ἀπόκτησις δεξιοτήτων καὶ ἡ θεραπεία τῆς ἀνάγκης τῆς ἐργασίας τῆς χειρὸς, ἐπ' οὐδενὶ ὁμῶς θὰ μετατραπῶσιν αἱ τάξεις τῆς βασικῆς μορφώσεως εἰς ἐπαγγελματικὰς τάξεις καὶ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θὰ προπαρασκευάζουν ἐπαγγελματίας.

5. Σχέσεις Μέσων Σχολῶν καὶ Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως.

Αἱ κατώτεροι τεχνικαὶ καὶ ἐπαγγελματικαὶ Σχολαὶ δέον, μέχρι τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως, νὰ καταργηθοῦν. Δὲν εἶναι δυνατόν, καθυστερημένοι ἡμεῖς τεχνοκρατικῶς, νὰ ἐξακολουθῶμεν προπαρασκευάζοντες ἀνεπαρκῆς ἐργατικὸν δυναμικόν.

Πρὸς ἐνθάρρυνσιν δὲ τῶν Ἑλληνοπαίδων διὰ τὴν φοίτησιν εἰς τεχνικὰς καὶ ἐπαγγελματικὰς Σχολὰς καὶ ἀποδυνάμωσιν, σὺν τῷ χρόνῳ, τῆς ἀντιλήψεως τῶν γονέων, τῶν ἐπιδιωκόντων τὴν, δι' ἐνὸς γυμνασιακοῦ ἀπολυτηρίου, προσκόλλησιν τῶν τέκνων των εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον, φρονοῦμεν, ὅτι δέον νὰ ἐπιτραπῇ ἐξ οἰασδήποτε τάξεως τεχνικοεπαγγελματικοῦ Σχολείου κατατακτικῶν ἐξετάσεων πρὸς ἐγγραφὴν εἰς ἀντίστοιχον τάξιν Γυμνασίου. Ἀλλωστε αἱ περιπτώσεις αὗται θὰ εἶναι σπάνιαι καὶ ἐξ ἀντικειμένου σχεδὸν ἀδύνατοι.

6. Περὶ ἐξετάσεων γενικῶς.

Βελτίωσις ἢ καθιέρωσις ἄλλου τρόπου ἐξετάσεων ἐπιβάλλεται. Κατάργησις των ὁμῶς, ὡς προτείνουν, τινές, δὲν ἐπιτρέπεται.

7. Κατευθύνσεις Γυμνασίων.

Τρεῖς: Θετικῆς (Πρακτικῆς), Θεωρητικῆς (Κλασσικῆς) καὶ Ζένων Γλωσσῶν. Τὰ ναυτικά, τὰ οικονομικά καὶ τὰ τεχνικά δέον ν' ἀντικατασταθοῦν διὰ καλῶς ὀργανωμένων Μέσων Σχολῶν τῆς Ἐπαγγελματικῆς καὶ Τεχνικῆς Ἐκπαιδεύσεως.

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΥΠΟ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΓΙΩΤΑΚΟΥ

Επιθ. Δημοτ. Εκπαιδεύσεως

Συμφώνως πρὸς τὸ νέον Ὠρολόγιον καὶ Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα Μαθημάτων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, ἐπὶ Ἐκθεσίς ἀποβλέπει, ὅπως καταστή ἱκανὸς ὁ μαθητής, ἵνα διατυπώσῃ τὰς παρατηρήσεις καὶ διανοήματα αὐτοῦ μετὰ σαφηνείας, ἀκριβείας, κυριολεξίας, ὀρθότητος γραμματικῆς, συντακτικῆς καὶ ὀρθογραφικῆς, καὶ γλωσσικῆς φιλοκαλίας...».

Ἐκ τοῦ ὡς ἄνω σκοποῦ καθίσταται φανερόν ὅτι τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων κατέχει ἀξιόλογον θέσιν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ συμπεριλαμβάνεται μεταξὺ τῶν σπουδαιότερων μέσων διὰ τὴν ψυχικὴν ἐκδήλωσιν, ἀνάπτυξιν, καὶ ἐξέλιξιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων καὶ ἱκανότητων τοῦ παιδίου.

Εἰδικώτερον αἱ φύσει ἐνυπάρχουσαι ἔμφυτοι ἱκανότητες καὶ προδιαθέσεις πρὸς ἔκφρασιν καὶ ἐξωτερικεύσιν, ἱκανοποιοῦνται διὰ τοῦ μαθήματος τούτου.

Ἡ δὲ ἔκφρασις τῶν αἰσθημάτων, σκέψεων, ἀνησυχιῶν καὶ ἰδεῶν πρέπει νὰ συνδυάζεται πάντοτε πρὸς τὴν ἀτομικότητα τοῦ παιδιοῦ καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν πνευματικὴν αὐτοῦ βαθμίδα.

Ὡς ἐκ τούτου εἰς μὲν τὰς κατωτέρας τρεῖς τάξεις εὐκαταία τυγχάνει ἡ ἐνθάρρυνσις τῶν παιδιῶν εἰς τὸ νὰ ἀνακοινῶνουν δι' οἰουδήποτε μέσου καὶ χωρὶς ἐπιτήδευσιν ὅ,τι κάμνει εἰς αὐτὰ ἐντύπωσιν, ἐκ τοῦ περιβάλλοντος εἰς τὸ ὁποῖον ζοῦν, κατατείνων κυρίως διὰ τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων ὁ διδάσκων, εἰς τὸ νὰ ἀναπτύξῃ, νὰ προαγάγῃ καὶ ἐξελίξῃ τὰς ψυχοφυσικὰς δυνάμεις καὶ ἱκανότητάς τοῦ παιδιοῦ.

Εἰς αὐτὰς τὰς τάξεις τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων ἐνυφαίνεται εἰς τὸ ἐκάστοτε ἐνιαῖον θέμα τῆς διδακτικῆς ἐνότητος.

Ἀπλᾶ, αὐθόρμητοι καὶ ἐλεύθεροι προφορικοὶ ἀνακοινώσεις κατ' ἀρχὰς εἰλημμένοι ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ περιβάλλοντος τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν ἐνότητος. Αὗται ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἐλευθέρας ἱχνογραφικὰς ἢ χειροτεχνικὰς ἀναπαραστάσεις τὴν γραφὴν κάτωθεν τούτων μιᾶς λέξεως χαρακτηριστικῆς, ἡ ὁποία φανερῶναι τὸ οἰκεῖον σκίτσογραφηθὲν ἀντικείμενον (ὀλική γραφή καὶ ἀνάγνωσις), ἀποτελοῦν ἐν βῆμα προόδου εἰς τὴν ἐν ἀπλουστάτῃ μορφῇ γραπτὴν ἔκφρασιν τοῦ παιδιοῦ.

Ἡ τοιοῦτου εἵδους ἐργασία συνεχίζεται καὶ εἰς τὴν Β' καὶ Γ' ἀκόμη τάξιν, αὐξανόμενων τῶν προτάσεων εἰς 3-5 ἢ καὶ περισσοτέρας, συνοδευόμενων καὶ ὑπὸ ἐνὸς ἢ δύο σκίτσογραφημάτων σχετικῶν. Πρὸς ὑποβοήθησιν καὶ παραδειγματισμὸν τοῦ παιδιοῦ ὀρθὸν εἶναι νὰ γράφωνται τοιαῦται μικραὶ ἐκθέσεις καὶ εἰς τὸν πίνακα καὶ νὰ γίνεσθαι ἀνάγνωσις τούτων.

Ἐπιπροσθέτως ἀναγκαία τυγχάνει ἡ χρῆσις καθημερινοῦ ἡμερολογίου: προφορικοῦ καὶ γραπτοῦ. Μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἡλικίας καὶ τὴν ἀπόκτησιν τῆς δεξιότητος τῆς γραφῆς θὰ παρουσιά-

σῃ τὸ παιδί ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀτομικότητά του, ἰδικόν του τύπον ἐκθέσεως, προσωπικόν, ἀτεχνον κατ' ἀρχὰς περίτεχνον δὲ καὶ λογοτεχνικόν βραδύτερον εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρας τάξεις.

Εἰς τὰς τάξεις αὐτὰς ἡ ἐνθάρρυνσις πρὸς ἀνακοίνωσιν λαμβάνει πιά συστηματικὴν μορφήν: διδάσκεται ὡς χωριστὸν μάθημα καὶ γίνεται μὲ τὴν συνήθη γινώριμον μορφήν τῶν γραπτῶν ἐκθέσεων, χωρὶς περιορισμὸν τῶν προφορικῶν ἐκθέσεων καὶ ἀνακοινώσεων εἰς ἅπαντα τὰ μαθήματα.

Οὕτω, πολυμερὴς καθίσταται ἡ μορφωτικὴ σημασία τοῦ μαθήματος τούτου ἐξ ἐπόμεως παιδαγωγικῆς, πνευματικῆς, αἰσθητικῆς, ἠθικῆς καὶ κυρίως πρακτικῆς, ἀφοῦ ἱκανοποιεῖται ἡ ἔμφυτος τάσις τοῦ παιδιοῦ δι' ἔκφρασιν καὶ ἀνακοίνωσιν ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀτομικότητά του, ὑποβοηθεῖται εἰς τὴν ἐξέλιξιν του καὶ ὀπλίζεται μὲ τὴν ἱκανότητα τῆς συνεννοήσεως μὲ τοὺς συνανθρώπους του.

Ἐκφραστικὸν μέσον εἶναι φυσικὰ ἡ γλῶσσα. Ψυχικὴ ὁμως ἔκφρασις γίνεται οὐχὶ μόνον διὰ τῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς μουσικῆς, ζωγραφικῆς, ὡς καὶ δι' οἰασδήποτε ἄλλης κινήσεως.

Εἰς τὴν ἐκθεσὶν ἀντικαταπτρίζεται ἡ πνευματικὴ ὕψις καὶ ὁ ψυχικὸς κόσμος τοῦ παιδιοῦ καὶ οὕτω παρέχεται εἰς τὸν διδάσκοντα ἡ εὐχέρεια νὰ ἐρευνήσῃ καὶ διαγνώσῃ τὸ ψυχικὸν ποῖον ἀφ' ἐνὸς καὶ νὰ σταθμίσῃ καὶ ρυθμίσῃ τὸ παιδευτικὸν του ἔργον ἀφ' ἑτέρου.

Εἰς τὰς τάξεις αὐτὰς εἶναι δυνατόν νὰ δοθοῦν θέματα κοινὰ δι' ὅλα τὰ παιδιά τῆς τάξεως ἢ τοῦ συνδιδασκομένου τμήματος μὲ σκοπὸν κατὰ τὴν κριτικὴν τῆς ἐκθέσεως ν' ἀντιληφθοῦν οἱ μαθηταὶ τὰ κυριώτερα στοιχεῖα ποὺ χαρακτηρίζουν μίαν καλὴν καὶ λογοτεχνικὴν ἐκθεσιν καὶ ἀκόμη δίδεται ἡ εὐκαιρία εἰς τὸν διδάσκοντα νὰ σφυγμομετρήσῃ τὸ ποῖον τῶν παιδιῶν τῆς τάξεώς του, ὡς συνόλου καὶ κατ' ἀτομον.

Περὶ τὸν νὰ τονισθῇ ἐνταῦθα ὅτι τὰ κοινὰ θέματα ἐκθέσεων πρέπει νὰ κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὰ κοινὰ ἐνδιαφέροντα τῶν παιδιῶν.

Δευτέρα περίπτωσις ἐκλογῆς θεμάτων εἶναι τὰ περιωρισμένως ἐλεύθερα. Ὁρίζεται δηλ. ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος καὶ τῶν παιδιῶν ἐν συνεργασίᾳ ἐν γενικώτερον θέμα καὶ γίνεται διαπραγματεύσις ἀπὸ διαφόρων ἀπόψεων ἐξ ἀριθμοῦ 3-5 μερικωτέρων θεμάτων. Ἐδῶ τὸ θέμα δὲν εἶναι κοινόν καὶ ὑποχρεωτικόν δι' ὅλα τὰ παιδιά ἀλλ' οὔτε καὶ ἀπεριοριστῶς ἐλεύθερον.

Ὑπάρχει καὶ ἡ τρίτη περίπτωσις τῆς ἐκλογῆς θεμάτων, ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ παιδιά. Ἡ πραγματικὴ ἐκθεσις πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε ἐλεύθερα καὶ ἀτομικὴ καὶ νὰ ὀρίζεται

από το ίδιο το παιδί, συμφώνως προς την ατομικότητά του, τās άνησυχίας του και τās διαφέροντά του. Είς τās τοιούτου είδους έκθέσεις δέν πρέπει να ύπάρχη ώρισμένη ώρα και ήμέρα. Πρέπει τὰ παιδιά να είναι έλεύθερα να ανακοινώνουν γραπτώς ή προφορικώς ό,τι αισθάνονται.

Χώρος και θέσις δι' άσκησιν είς την έκθεσιν πρέπει να ύπάρχη μόνον είς τās κοινάς. Έδω θα μάθη τό παιδί να έκθέτη, να περιγράφη να διηγήται, να κάνη συγκρίσεις και χαρακτηρισμούς προσώπων ή γεγονότων, βιογραφίαν, να άναπτύξη έν συντομία έν ρητόν, μύθον, αίνιγμα, παροιμίαν ή έν Ιστορήμα ή μίαν δραματικήν σκηνήν, να άλληλογραφή κ.λ.π. και μάλιστα με άνάλογον ύφος (σοβαρόν, σκεπτικόν, κωμικόν, χαρούμενον, λυπηρόν).

Έδω μεγάλη σημασία πρέπει να δίδεται και είς τόν γλωσσικόν πλουτισμόν τών παιδιών. Τούτο να γίνεται διά τής μελέτης λογοτεχνικών παιδικών κειμένων και διά τής παρατηρήσεως τής φύσεως, ώστε να σχηματίζουν σαφείς έννοιās, πλουσίας έποπτείας και όρθούς όρισμούς.

Η έννοια, ό σκοπός πού επιδιώκουν αι έκθέσεις, ή ανάγκη τής τηρήσεως τών άρχών μιās δημιουργικής σχολικής εργασίας και ό σεβασμός τής ατομικότητος τών παιδιών, ύποχρεώνουν ήμās να παραδεχθώμεν ότι ή γνώσις τής γραφής μιās καλής έκθέσεως δέν είναι ζήτημα ώρισμένου χρόνου, αλλά ζήτημα μιās άδιακόπτου και λεπτής εργασίας, ή όποία έχει την άρχήν της είς την πρώτην ήμέραν τής εισόδου τών παιδιών είς τό σχολείον μέχρι τής άποφοιτήσεως των και πέραν άκόμη.

Να γράφονται όσον τό δυνατόν πιό πολ- λαι έκθέσεις, άλλ' ή διόρθωσις τούτων να γίνεται υπό του διδάσκοντος τακτικώς και άνελλι- πώς. Συγκεντρώνονται αι έκθέσεις και μετά την έπισήμανσιν και διόρθωσιν τών συνήθων κοινών σφαλμάτων γίνεται ή αξιολόγησις τούτων.

Καλόν είναι να ύπάρχουν ειδικά τετράδια διά την γραφήν τών έκθέσεων με άρκετόν περι- θώριον διά την όρθήν γραφήν τών τυχόν σφαλ- μάτων. Τά σφάλματα σημειούνται υπό του διδά- σκοντος κατά την διόρθωσιν διά συμβολικής κλειδός, ή όποία πρέπει να είναι γραμμένη είς την β' σελίδα του τετραδίου, να γίνη έπεξη- γησις διά την κατανόησιν της από τὰ παιδιά, όπως π.χ. Ο=ζόρθ. σφάλμα, Τ=τονικόν, Λ=λογικόν σφάλμα, Π=πραγματικόν, γλωσσικόν, έκφραστικόν κ.λ.π. Καλόν είναι επίσης να γίνη και ή σελιδοποίησις του τετραδίου: είς την α' σελίδα να γραφή ό,τι και είς τό έξωτε- ρικόν μέρος, είς τόν β' σελίδα ή συμβολική κλειδός όπως άνωτέρω είπομεν και είς την γ' σελίδα ό πίναξ τών περιεχομένων κατ' αριθμητικήν σει- ράν με τόν τίτλον του θέματος.

Κατά την ώραν τής διορθώσεως, ό διδά- σκων:

1. Άνακοινοί είς τὰ παιδιά την γνώμην του περί τής γενικής έντυπώσεως την όποιαν έσχη- μάτισεν εκ τής έκθέσεως. Είς τās έκφράσεις του πρέπει να έχη πάντοτε συγκρατημένην αίσιο- δοξίαν, αλλά και ό τρόπος τής έκφράσεώς του να μην είναι άποθαρρυντικός διά τὰ παιδιά.

2. Έπισημαίνει τὰ γενικά και κεφαλαιώδη

σφάλματα τών παιδιών, τὰ άναφερόμενα κυρίως είς την ούσίαν του περιεχομένου και την μορ- φήν, ήτοι είς την όρθήν παράταξιν τών νοημά- των, την στίξιν, την κυριολεξίαν και σαφήνιαν, την λογοτεχνικήν έκφρασιν, την ζωντανήν περι- γραφήν και φυσικήν άφηγηματικότητα και γε- νικώς την σύνταξιν και ύφος τής έκθέσεως.

3. Μετά ταύτα παραδίδονται τὰ τετράδια είς τὰ παιδιά και γίνεται άμέσως ή σχετική διόρ- θωσις τών σφαλμάτων. Έδω δύναται να γίνη χρήσις λεξικών από τὰ παιδιά.

4. Έν συνεχεία προβάλλονται και λύονται άπορίαι επί διορθωθέντων ή μη σφαλμάτων αυτής ή προηγουμένης έκθέσεως τη συνεργασία τών παιδιών και κατά είδη σφαλμάτων.

5. Ήδη, άρχίζει ή άνάγνωσις έκθέσεων. Διαβάζει την έκθεσιν του ένα παιδί, κρατούνται σημειώσεις και άρχίζει γόνιμος κριτική από τὰ παιδιά πρώτον και έπειτα από τόν διδάσκοντα.

Με τόν αυτόέλεγχον και αυτοκριτικήν προά- γεται ειδολογικώς τό παιδί. Κριτική όχι μόνον τών ψεγαδιών, αλλά έκθειασμός και υπεράσπι- σις και του ώραιου, του καλού. Ένδεικνυται δε άπ' αυτό ν' άρχίζωμεν. Άνάγνωσις όχι μόνον τών καλών έκθέσεων, διότι δημιουργούμε μειο- νεκτήματα, ένω χρειάζομεθα θάρρος και αίσιο- δοξίαν. Η σειρά άναγνώσεως θα είναι: άριστα, αρκετά καλά, μέτρια, σχεδόν καλά. Από κρι- τικήν να περνούν όλαι αι έκθέσεις τών παιδιών και μάλιστα πολλές φορές.

Τά όρθογραφικά σφάλματα, διά να μην με- τατραπή τό μάθημα τών έκθέσεων είς μάθημα ζηρās γλωσσο-ορθογραφικής άσκήσεως, συλλε- γόμενα παρά του διδάσκοντος και συγκεντρωνό- μενα καθ' όμοιείδεις κατηγορίας (τονισμού, γραμ- ματικοί τύποι όνομάτων κ.λ.π.) έν συνδυασμῶ και με ύλικόν εκ του άναγνωστικού θα άποτε- λούν άντικείμενον τής διδ/λίας Όρθογραφίας και Γραμματικής.

Κατά την διόρθωσιν τής έκθέσεως δέν παρα- κολουθούμε τό παιδί ως προς την όρθογραφικήν και γραμματικήν του Ικανότητα, αλλά παρακα- λουθούμε τό κάθε παιδί χωριστά είς όλην του την ψυχοπνευματικήν ανάπτυξιν.

Ένταύθα πρέπει να τονισθή ότι ή έκθεσις είναι δημιούργημα, καλλιτέχνημα του παι- διου, δι' αυτό και άπαγορεύεται ή αντιγραφή και τό καθαρογράψιμον. Μία φορά κανείς δη- μιουργεί. Να συνηθίση τό παιδί να γράφη κα- θαρά, προσεκτικά, φροντισμένα, ύπευθύνως.

6. Έκλογή άρίστης έκθέσεως: Έδω χρειά- ζεται κάποια προσοχή διά να μην δημιουργηθή έχθρα και ζήλεια μεταξύ τών παιδιών. Είς είδι- κόν τετράδιον αντιγράφονται υπό καλλιγράφου μαθητου, μετά την διόρθωσιν και κριτικήν, αι καλύτεραι έκθέσεις. Αυται διαβάζονται από και- ρου είς καιρόν είς την τάξιν, προβαλλόμεναι ως ύποδείγματα προς μίμησιν. Δημοσιεύονται είς τό περιοδικόν του σχολείου έκτίθενται είς τυχόν καλ- λιτεχνικήν ή άλλου είδους έκθεσιν του σχολείου.

Υπό τό άνωτέρω πνεύμα διδασκόμενον τό μάθημα τών έκθέσεων είς τό Δημοτικόν Σχολείον, άποτελεί όχι μόνον ένα κλάδον του γλωσσικού μαθήματος, αλλά και τό κάτοπτρον τής συντε- λουμένης σχολικής εργασίας και άριστον κριτή- ριον τής όλης γλωσσικής επιδόσεως τών παιδιών.

ΔΟΞΑ ΕΝ ΥΨΙΣΤΟΙΣ ΘΕΩ

Ὑπὸ τοῦ συνταξιούχου συναδέλφου
κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Θ. ΠΟΡΤΟΥΛΑ

Πλησιάζουν Χριστούγεννα. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν θὰ ἤχησουν χαρμόсуна καὶ θὰ ὑπενθυμίσουν τὸ Μεγάλο Θαῦμα—τὴν ἐνανθρώπισιν τοῦ Κυρίου—ἀπαρχὴ τῆς πορείας πρὸς τὸν Γολγοθᾶν καὶ τὴν Ἀνάστασιν.

Μαζὶ μὲ τοὺς ἤχους αὐτοὺς θ' ἀκουσθοῦν καὶ οἱ ὕμνοι τῶν Ἀγγέλων, οἱ ὁποῖοι θὰ τονίζουν μὲ τοὺς γλυκυτέρους τῆς ἀρμονίας φθόγγους τὸ «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»...

Συγχρόνως οἱ ποιμένες κατάπληκτοι πρὸ τοῦ Θεοῦ δράματος καὶ μαγευμένοι ἀπὸ τῶν ἀγγέλων τὸν χορὸν, συμμετέχουν εἰς τὸν οὐράνιον ὕμνον μὲ τοὺς αὐλοὺς των καὶ δέχονται πρῶτοι τὴν θείαν εὐλογία.

Παραπλεύρως οἱ σκύλοι ἡρεμοῦν φοβισμένοι καὶ μόνον οἱ ἄμνοι, ἐμπρὸς εἰς τὸν Θεοῖν Ἀμνόν, ἴσταντα γνώριμοι καὶ κατάπληκτοι, διότι γνωρίζουν τὴν μοῖραν των καὶ τὴν μοῖραν Του...

Ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς Ἀνατολῆς ἐκκινοῦν οἱ τρεῖς μάγοι—ἄπιστοι εἰς τὸν Θεὸν καὶ πιστοὶ τῶν ἀστρων—νὰ γίνουν πρῶτοι πιστοὶ καὶ προσκυνηταὶ τοῦ Θεοῦ Βρέφους. Ἀστρον λαμπρὸν τοὺς ὡδηγεῖ... ὅπως ψάλλουν καὶ εἰς τὰς συνοικίας οἱ μικροί.

Ὅμως οἱ Μάγοι προχωροῦν καὶ ὁ Ἡρώδης τρίζει τοὺς ὁδόντας του. Μοῖρα τοῦ καλοῦ νὰ νικᾷται προσκαίρως ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ μόνον τότε, νικημένον, αἰμόφυρτον καὶ ἐσταυρωμένον, νὰ νικᾷ. Μοῖρα τοῦ Ἀγίου νὰ ἀνακηρύσσεται τοιοῦτος μόνον ἀφοῦ ὑποστῇ τοῦ ἀμαρτωλοῦ τὴν κακότητα καὶ τοῦ φθονεροῦ τὸ μῖσος καὶ νεκρὸς διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἀναστῇ διὰ τὸ Θεῖον καὶ καθιερωθῇ βοηθὸς τῶν ζώντων ὁ νικηθεὶς ὑπὸ ζώντων.

Ὡς πόσαι ἀναμνήσεις δὲν ἔρχονται εἰς τὸν

νοῦν μας τὴν ἁγίαν αὐτὴν νύκτα! Πόσαι ψυχαι δὲν πετοῦν πρὸς τὴν Βηθλεὲμ εἰς τὴν προσπάθειάν των ν' ἀντικρύσουν τὸ Θεῖον Βρέφος καὶ νὰ ζήσουν ἔστω καὶ ἐπ' ὀλίγον τὸ ἐξαίσιον Θαῦμα!

Πόσον πλησίον—ἐντὸς μας—δὲν βρεφουργεῖται ὁ κτίστης καὶ νεουργεῖται ἡ Κτίσις, ἐὰν ταπεινοὶ τῇ καρδίᾳ, στραφῶμεν πρὸς ἑαυτοὺς! Τὸ Θεῖον Θαῦμα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔλθουν τὰ Χριστούγεννα διὰ νὰ συμβῇ.

Ἀπὸ τότε ποῦ ὁ Κύριος κατήλθε ἀπὸ τὸν Οὐρανὸν καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἠκούσθη ἡ Θεία Ἀγγελικὴ ἐπιταγὴ «Χριστὸς γεννᾶται δοξάσατε· Χριστὸς ἐπὶ γῆς ὑψώθητε» ἡ γεννησις τοῦ Κυρίου ἐπαναλαμβάνεται κάθε φορὰ, ποῦ ἓνας ἄνθρωπος ἐγκαταλείπει τὴν ὁδὸν τῆς ἀπώλειας καὶ βαδίζει πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ὁδοῦ τῆς σωτηρίας.

Ὁ Κύριος δὲν ἦλθεν, Θεὸς Αὐτός, δι' ὠρισμένον ἔθνος ἢ φυλὴν, ὠρισμένον χρόνον ἢ τόπον. Ἠλθεν δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἠλθεν διὰ κεκοιμημένους καὶ ζῶντας καὶ μέλλοντας νὰ ζήσουν. Καὶ καλεῖ πάντας πλησίον του. «Δεῦτε πρὸς με πάντες... κἀγὼ ἀναπαύσω Ὑμᾶς». Εἶναι ἡ θεία κλῆσις πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Εἶναι ἡ ἐπὶ κλήσις τοῦ Σωτῆρος, ἵνα σώσῃ διὰ τοῦ Γολγοθᾶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ποῦ ὡδηγεῖ εἰς ἀπώλειαν... Ἀς κατευθύνωμεν τὰ βήματά μας πρὸς τὴν Βηθλεὲμ καὶ ὡς ζεσταθοῦμε πλησιάζοντας τὴν Φάτιν τοῦ Λυτρωτοῦ μας.

Ἀς ψάλλωμεν δὲ μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους πρὸς τὸν Σωτῆρα μας τὸν δι' ἡμᾶς γεννηθέντα τό :

Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

Παναγιώτης Θ. Πορτούλας

Νέαι Έκδόσεις

Έξεδόθησαν εν μεταφράσει τὰ κάτωθι ἔργα τοῦ Βέρνερ Γιαϊγκερ.

1. Παιδεία τόμοι τρεῖς. Ἀριθμὸς ἐγκρίσεων: Δημοτικῆς 131669/18-10-69, Μέσης 135823/9-10-69.

2. Πρωτοχριστιανικοὶ Χρόνοι καὶ Ἑλληνικὴ Παιδεία. Ἀριθμὸς ἐγκρ. 85193/10-7-69.

3. Ἀνθρωπισμὸς καὶ Θεολογία. Οἱ Ἕλληνες καὶ ἡ Ἀγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Ἀριθμὸς ἐγκρίσεως 85193/10-7-69.

Παραθέτομεν τὰ σχόλια τοῦ Ἑλληνικοῦ Τύπου περὶ τῆς Παιδείας.

«Μία μνημειώδης ἔκδοσις... Πρέπει νὰ διαβασθῇ πρῶτα ἀπὸ τοὺς Ἑκπαιδευτικοὺς τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν...» 1-12-69» Δελτίον ΟΛΜΕ.

«Ἐνα ἔργο μεγαλοφυές... Πνευματικὸν γηγενός». Σ.Ι. Ἀρτεμιάκης «Ἐλεύθερος Κόσμος» 6-12-70.

«Πρόκειται διὰ ἕνα ἀξιόλογο ἔργο, χρήσιμο γιὰ κάθε Ἑκπαιδευτικὸ πού τοῦ παρέχει τὴν δυνατότητα νὰ θεωρήσῃ ἀπὸ φιλοσοφικὴ σκοπιά, τὸ ἔργο καὶ νὰ διαπιστώσῃ τὸν ἀγῶνα τῆς Παιδείας σὲ παγκόσμια κλίμακα». «Ἀκρόπολις» 19-3-71.

«Ἐπίκαιρα... ἔρχεται ἡ ἔκδοσις στὰ Ἑλληνικὰ τοῦ περισπούδαστου ἔργου τοῦ μεγάλου γνώστη τῶν ἀρχαιοελληνικῶν γραμμάτων Βέρνερ Γιαϊγκερ «Παιδεία»... τοῦ πολυσήμαντου αὐτοῦ ἔργου». Μ. Κλάρας «Βραδυνή» 24-5-71.

«Ἡ Παιδεία» εἶναι πραγματικὰ ἕνα ἀριστουργημα τῆς κλασσικῆς φιλολογίας... ἕνα ἔργο βασικῆς ὑποδομῆς. «Νέα Πολιτεία» 3-7-71.

«Μνημειώδες ἔργο... Τὸ θαυμάσιο αὐτὸ ἔργο τοῦ Γιαϊγκερ ἔχει μεταφρασθῇ καὶ σὲ ἄλλες γλῶσσες, ἡ δὲ κυκλοφορία του... ἐπέσυρε ἑγκωμιαστικὰ σχόλια». «Νέα» 22-7-71.

«Γιὰ τὸ κλασσικὸ πιά ἔργο... Ἐνα σημαντικό πρᾶγμα ἀπόκτημα γιὰ τὴν βιβλιογραφία μας. Ὅχι μονάχα ἐξ αἰτίας τοῦ συγγραφέα, πού ἔδωσε μία νέα καὶ ἀκρως δημιουργικὴ κατεύθυνση στὶς κλασσικὲς σπουδὲς στὶς μέρες μας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ βιβλίου, πού θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῇ, ὡς ἡ στερεώτερη θεμελίωσις τοῦ σύγχρονου οὐμανιστικοῦ ἰδεώδους». Β. Βαρίκας «Βῆμα» 1-8-71.

«Τὸ πραγματικὰ μνημειώδες ἔργον τοῦ Βέρνερ Γιαϊγκερ «Παιδεία»... Τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἔργου ἐπισημαίνει...» «Σημερινά» 21-8-71.

«Καιρὸς ἦταν νὰ ἐκδοθῇ καὶ στὰ Ἑλληνικὰ — προπάντων στὰ Ἑλληνικά! — ἡ θρυλικὴ «Παι-

δεία» τοῦ Βέρνερ Γιαϊγκερ. Τέτοια συγγράμματα-κεφαλάρια... Χρειάστηκε συνθετικὴ ἱκανότητα σπάνια γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ αὐτὸς ὁ ἀθλός...

«Ἀναρωτιέμαι: τί νὰ πρωτοδιαλέξω ἀπὸ τὰ κεφάλαια τῆς «Παιδείας»... Ὅταν μιὰ φορὰ ἀνοίξῃ κανένας αὐτὸ τὸ βιβλίον, δὲν τοῦ κάνει πιά καρδιά νὰ τὸ κλείσῃ. Καὶ βλέπει πὼς θὰ τὸ ξανανοίγῃ συχνά, γιὰτὶ ὁ σελίδες του εἶναι ἀνεξάντλητες...

«Ὡς ὄραμα ἡ «Παιδεία» παραμένει κάτι χλωρὸ καὶ φωτεινόν. Γιὰ τὸ ὄραμα αὐτό, πού ἄμποτε νὰ γινόταν καὶ δικό μας, ἀξίζει νὰ τὴ διαβάζουμε ὅσο θὰ ζοῦμε». Ἀγγελος Τερζάκης «Βῆμα» 25-8-71.

Εἰς ἀρτίαν μετάφρασιν ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Π. Βερροίου, ἔξεδόθη ὁ πρῶτος τόμος τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ φιλόλογου, Βέρνερ Γιαϊγκερ, «Παιδεία, ἡ μόρφωσις τοῦ Ἑλλήνος ἀνθρώπου». Πρόκειται περὶ ἐξαιρετικοῦ ἔργου, μεταφρασθέντος εἰς πλείστας γλῶσσας καὶ προβάλλοντος τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, εἰς ὅλην του τὴν λάμψιν. Ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει τὰ τῆς θέσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπίνης ἀγωγῆς καὶ παρέχει φωτεινὴν εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῶν πολιτειῶν τῆς. Χ. Ἀγγελομάτης «Ἐστία» 8-12-71.

«Β. Γιαϊγκερ Παιδεία».

«Μὲ αὐτὸ τὸ βιβλίον ὁ συγγραφεὺς... δίκαια κατέχει τὸν τίτλον τοῦ θεμελιωτοῦ συστήματος ἑκπαιδευτικοῦ γνωστοῦ μὲ τὸ ὄνομα «τρίτον ἀνθρώπις»... Πολύτιμη ἡ προσφορά τοῦ Γ. Π. Βερροίου, τὸ βιβλίον τοῦ Γιαϊγκερ δὲν πρέπει νὰ λείψῃ ἀπὸ καμμιά ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη».

Γ. Φουριώτην

Ἀπογευματινὴ 27/12/71

Τὰ ἔργα τοῦ Γιαϊγκερ εἶναι ὄχι μόνον «μνημειώδη» καὶ «κλασσικά» ὅπως εὐστόχως ἐχαρκτηρίσθησαν ἀλλὰ ἀπαραίτητα ὡς πρώτης ἀνάγκης πνευματικὴ τροφή διὰ κάθε ἑκπαιδευτικόν. Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ γίνουσι κτῆμα τοῦ Ἑλλήνου διδασκάλου τοῦ βασικοῦ θεράποντος τῆς Παιδευτικῆς προσπάθειας τῆς Παιδείας τοῦ ἔθνους.

Οἱ βουλούμενοι νὰ ἀγοράσουν καὶ τοὺς πέντε τόμους τῶν ἔργων τοῦ Γιαϊγκερ δύνανται ν' ἀπευθυνθῶσι εἰς τὸ κ. Γεώργιον Βερροῖον, Θησέως 16 Φιλοθέη - Ἀθήνας. Τηλέφωνον 6716278. Πρὸς τοὺς ἑκπαιδευτικοὺς παρέχονται εὐκολαὶ πληρωμαί.

Συμβολή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας 1919-1922

τοῦ ΜΙΜΗ Ι. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Κυκλοφόρησε στὴ σειρά ἐκδόσεων «ΔΩΔΩΝΗ» ἓνα ἀξιόλογο βιβλίον τοῦ Ταξίαρχου ἐ.ά. κ. Κώστα Πανταζῆ, μὲ τὸν τίτλον «Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας 1919-1922.

Σεμνὸς καὶ ἐπιβλητικὸς ὁ τίτλος τοῦ ἱστορικοῦ τούτου πονήματος, τὸ ὁποῖον ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ ἓνα πραγματικὸ κενὸ καὶ νὰ ρίξῃ πλούσιο φῶς, σὲ μιὰ κρίσιμη πολεμικὴ περίοδο τοῦ Ἑθνους μας.

Ὁ συγγραφεὺς γνωστὸς γιὰ τὸ ἥθος, τὴν εὐρυμάθεια καὶ ἀξιοζήλευτὴ πολεμικὴ του δράση, ἐκθέτει μὲ συνέπεια καὶ ἱστορικὴ εὐθύνη σὲ χρονολογικὴ σειρά καὶ ἀψογὴ ταξινόμηση, τὰ πραγματικὰ γεγονότα, ποὺ ἔζησε καὶ ἔπесαν στὴν ἀντίληψή του κατὰ τὸν ἐπικὸ ἐκεῖνον ἀγῶνα τῆς Φυλῆς μας 1919-1922. Πέρα ἀπὸ τὴν πηγὴ τῶν ἀποθεμάτων ἐμπειρίας καὶ προσωπικῶν βιωμάτων, εἶχε ὑπ' ὄψει του ὅλα τὰ ἐκδοθέντα συγγράμματα γύρω ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ πάνω ἀπ' αὐτὰ τὴ Στρατιωτικὴ Ἱστορία τῆς ὁποίας εἶναι γνώστης καὶ βαθὺς μελετητής.

Ζωντανὴ καὶ ἀντικειμενικὴ ἡ ἱστορία τῶν περιστατικῶν, τῶν στοιχείων καὶ γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἐλέγχονται καὶ συστηματοποιοῦνται μὲ παροιμιώδη ἀμεροληψία καὶ εὐθύνη. Ἡ γλῶσσα τοῦ βιβλίου δροσερὴ καὶ ρέουσα, τὸ ὕφος γλαφυρό, μὲ ἐναλλασσόμενες εἰκόνες ποὺ κρατᾶν ἀδιάπτωτο τὸ ἐνδιαφέρον, σ' ὅλες τὶς 210 πολυ-

τελεῖς σελίδες τοῦ ποὺ διανθίζονται μὲ εἰκονογραφήσεις καὶ λεπτομερῆ σχεδιαγράμματα ἐπιχειρήσεων.

Στὴν πολύτιμη τούτῃ προσφορᾷ, ὁ συγγραφεὺς ἐκμηδενίζει τὰ πάθη καὶ τὶς ἀδυναμίες μὲ πνεῦμα δημιουργικὸ καὶ γαλήνιο καὶ αἰρεται πάνω ἀπὸ πρόσωπα μίσση καὶ φιλοδοξίες. Σὲ κάθε παρουσιαζόμενη εὐκαιρία, ἐγκωμιάζει δίκαια τὸ γενναῖο Ἑλληνικὸ στρατό, ὁ ὁποῖος μόνος ἀνεύθυνος, μὲ θυσία καὶ ἡρωϊσμὸ κατὰ τὴν αἱματοστάλλαχτη ἐκείνη κρίσιμη ἱστορικὴ καμπὴ τῆς Φυλῆς μας, ἀπέσπασε δίκαια τὸ θαυμασμὸ φίλων καὶ ἐχθρῶν.

Κρίνει τὰ αἷτια τῆς καταστροφῆς μὲ γνώμονα καὶ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ, τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἀνεύρεσιν τῆς ἀλήθειας καὶ βγάζει πολύτιμα συμπεράσματα διδακτικὰ καὶ χρήσιμα, ὅχι μόνον γιὰ τὸν ἱστορικὸ τοῦ μέλλοντος καὶ γιὰ τοὺς ἐκάστοτε ἰθύνοντες, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς Σχολικὲς Βιβλιοθήκες καὶ κάθε Ἑλληνα γενικά.

Μνήμη τιμῆς ὀφείλεται στὸ ἐκλεκτὸ τοῦτο Ἑπαιρωτικὸ τέκνον ποὺ ροβόλησε μὲ ἀγνή ψυχὴ καὶ γενναία καρδιά ἀπὸ τὶς κακοτράχαλες βουνοπλαγιές τοῦ Σουλίου, γιὰ νὰ προσφέρῃ — πέρα ἀπὸ τὴν πλούσια πολεμικὴ του δράση — καὶ τούτῃ τὴν πολύτιμη ἱστορικὴ προσφορᾷ, γιὰ τὴν ὁποία ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ τὸν συγχαρῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ τὴ στήλη αὐτή.

ΜΙΜΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ἔστι Θεός...

Στὰ βράχια τῆς ἀπόγνωσης δεμένος
ἐσφάδαζε χωρὶς παρηγοριά,
ὁ ἄνθρωπος, δεσμώτης πονεμένος
στὴν ἀνελέητη τῆς πλάνης ἀγκαλιά.

Τριγύρω Ἑρρινύες τὸν κοιτοῦσαν
καὶ τῆς κακίας τ' ἄρπαγα πουλιά,
τὴν γέυση τοῦ σκωτιοῦ του λαχταροῦσαν
λίγο πὺὸ πέρα... ἄβυσσος βαθιά.

Βουβὴ φωνὴ στὸ ἔρεβος κυλάει
κρύας καρδιάς παράκληση πικρή
κι ἀπόκριση ἡ ψυχὴ του λαχταράει
καὶ λύτρωση ζητᾷ παντοτινή!

Ἔστι Θεός... Ἀπὸ ψηλὰ προβάλλει
καὶ γέμισαν τὰ σύμπαντα χαρά.
Τὸ πλάσμα Του συχώρεσε καὶ πάλι
καὶ ἀνθίσανε ἐλπίδες στὴν καρδιά.

Ἔστι Θεός... Στῆς Βηθλεὲμ τὰ μέρη
γεννήθηκε τοῦ Πόνου ὁ Νικητής,
τοῦ κουρασμένου καὶ φτωχοῦ τὸ ταίρι,
τοῦ πλανεμένου καὶ δεσμώτη ὁ Λυτρωτής.

Χιλιάδες ἄγγελοι μὲ χάρη φτερουγοῦνε
στὴ φτωχικὴ κι ἀπόμερη σπηλιά,
τὸ γεννημένο Λυτρωτὴ δοξολογοῦνε
τὸ γεννημένο ὕμνοῦνε Βασιλιᾷ.

Ὁ «ὑπεράνθρωπος» ἐβγῆκε γελασμένος
γιατὶ στὸν κόσμον ἡ Ἀγάπη κυβερνᾷ.
Στὸ στόμα μας ἀνθίζει Θεῖος Αἶνος
«Ἄς εἶσαι εὐλογημένος... Ὡσαννά...»

ANNA ΤΣΑΓΚΑΡΑΚΗ - ΛΕΔΑΚΗ
Διδ/σα Δημ. Σχολείου Ἀσκήφου Σφακίων.